د موضوعاتو فهرست

سرليکونه ..... مخونه

د عقايدو برخه ۱
د اعمالو تلل (وزن کول) ۱
حوض ۴
د صراط پل ۷
جنت ۹
جهنم (دوزخ) ۱۲
د ايمان نواقض (۱) ۱۵
اصغر شرک ۱۹
د ايمان نواقض (۲) ۲۱
اصغر کفر ۲۵
بدعت ۲۷
د صحابه کرامو مقام ۳۰
د حديثو برخه ۳۴
د صحيح او حسن حديثونو پېژندل ۳۵
ضعيف حديث ۳۹
موضوع حديث ۴۱
د احاديثو مشهور کتابونه ۴۴
مسؤوليت ۴۸
اووه هلاکوونکي گناهونه (۱) ۵۲
اووه هلاکوونکي گناهونه (۲) ۵٦
امر بالمعروف او نهی عن المنکر ۵۸
په لگښت کې اقتصاد ٦۲
د الله ﷻ کتاب او د پيغمبر ﷺ سنت ٦٦
په جهاد کې د ښځو ونډه ۷۰

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتینولي ۷۵
د مجلس آداب ۷۹
د فقهې د اصولو برخه ۸۳
د فقهې د اصولو پېژندنه ۸۴
د فقهې د اصولو د علم پیدایښت او پراختیا ۸۸
د فقهې د اصولو مدارس ۹۴
د اسلامي شریعت مصادر (مأخذ) ۹۶
د قرآن کریم حکمونه ۱۰۱
نبوي سنت ۱۰۵
اجماع ۱۱۰
قیاس ۱۱۴
اختلافي دلایل (۱) ۱۱۹
اختلافي دلایل (۲) ۱۲۲
له نصوصو څخه د استدلال طریقې ۱۲۵
شرعي حکم (۱) ۱۳۰
شرعي حکم (۲) ۱۳۳
فتوا ۱۳۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

د عقايدو برخه

د اعمالو تلل (وزن کول)

انسان په نړۍ کې بې هدفه نه دی پيدا شوی ، بلکې د ده کړه وړه ټول ليکل کېږي، دقيامت په ورځ به حساب ورسره کېږي، نيکي او بدي به يې تلل کېږي. د چا چې د نيکۍ تله درنده شوه، کامياب دی او د چا چې د نيکۍ تله سپکه شوه، ناکام دی.

د اعمالو وزن څه ته وايي؟ دليل يې څه دی؟ څنګه به ترسره کېږي؟ په دې لوست کې به د دې پوښتنو ځواب بيان شي.

د اعمالو د وزن څرنګوالی

د قيامت په ورځ، وروسته له دې چې انسانان ژوندي کړای شي، د حضرت محمدﷺ په شفاعت به د الله تعالی غضب سوړ شي. عملنامې به نيکانو ته په ښي لاس او بدانو تـه د شا له خوا په کيڼ لاس ورکړل شي. حساب به پيل شي خلک بـه پـه خپلو اعمالو اعتراف وکړي او د مؤمنانو د اعمالو تلل به پيل شي. د چا چې د نيکۍ تله درنه شوه، هغه به جنت ته ځي او د چا چې د بدۍ تله درنه شوه، هغه به د الله تعالی مشيئت ته سپارل کېږي، کـه خوښه يې شي، نو جنت ته به يې ولېږي او که خوښه يې شي د څه وخت لپاره به يې په دوزخ کې واچوي. د عمل د جزا له ليدلو وروسته به يې جنت ته داخل کړي.

د اعمالو د حساب او تللو د اثبات دلايل:

د اعمالو تلل په قرآن کريم او سنتو ثابت دي.

د عملنامو او د حساب په هکله الله تعالی فرمايي: ﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۝فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۝وَيَنْقَلِبُ إِلَى اهلهِ مَسْرُورًا ۝ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ۝ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا۝ وَيَصْلَى سَعِيرًا﴾ [الإنشقاق: ۷ - ۱۲]

ژباړه: نو هغه څوک چې عملنامه يې په ښي لاس ورکړل شي، په اسانه توګه بـه حساب ورسره وشي او کورنۍ ته به خوښ ور وګرځي او هغه څـوک چـې عملنامـه يـې دشا لـه لوري ورکړل شي ، هلاکت به څان ته وغواړي او اور ته به ور دننه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يو بل آيت کې الله تعالى د اعمالو د وزن په هکله فرمايي: ﴿وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ [الأعراف: ٨] ژباړه: او په هغه ورځ به ريښتيني تلل وي، د چا، چې د (نيکی) پله درنه وي، هغوی به خلاصون ومومي.

له کافر سره د ده د اعمالو محاسبه شته، خو تلل يې نشته، ځکه چې د بلې پلې لپاره نيکي نه لري. الله تعالى په دې اړه فرمايي:﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾ [الكهف: ١٠٥] ژباړه: دا هغه کسان دي چې د خپل څښتن د آيتونو له منلو نه يې انکار کړی نو د دوی عملونه ضائع شول او د قيامت په ورځ به تله نه ورته بردو.

له عملنامې څخه د بديو د محوې لارې چارې

که له يو چا څخه بد عمل صادر شي، نو په عملنامه کې يې ليکل کېږي. آيا له توبې پرته چې د بديو د محو کېدو اصلي چاره ده، داسې څه نورې چارې شته چې دا بدي له عملنامې څخه محوه کړي؟

هو: نيکي بدي له منځه وړي. الله ﷻ فرمايي: ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾ (هود ١١٤)

ژباړه: بې شکه نيکي بدي له منځه وړي. ځينې هغه نيکي چې د بديو په محوه کولو کې مرسته کوي دا دي:

١ـ له بدو څخه وروسته نيکي کول: رسول الله ﷺ ابوذر رضي الله عنه ته وفرمايل: «اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتْبِعْ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا وَخَالِقْ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ»[١]

ژباړه: هر چيرته چې يې، له الله تعالى څخه وېرېږه. له بدۍ نه وروسته نيکي کوه چې له منځه يې يوسي او د خلکو سره تعامل په ښو اخلاقو کوه.

٢ـ له ګناه نه ورسته اودس کول، بيا دوه رکعته لمونځ او له خدای څخه ښښنه غوښتل

رسول الله ﷺ فرمايي: «مَا مِنْ رَجُلٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا فَيَتَوَضَّأُ فَيُحْسِنُ الْوُضُوءَ ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا غَفَرَ لَهُ»[٢]

ژباړه: څوک چې يوه ګناه وکړي بيا په ښه توګه اودس وکړي ورپسې دوه رکعته لمونځ وکړي او له خدای ﷻ څخه ښښنه وغواړي الله ﷻ به ورته هرو مرو ښښنه وکړي.

٣ـ پر کړاونو، ناروغيو او مصيبتونو باندې صبر کول: رسول الله ﷺ فرمايي: «مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ وَلَا هَمٍّ وَلَا حُزْنٍ وَلَا أَذًى وَلَا غَمٍّ حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ»[٣]

١ـ مسند أحمد

٢ ـ مسند احمد

٣ – صحيح البخاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: مسلمان ته هيڅ ستوماني، ناروغي، تکليف، پريشاني، ضرر او غم نـه رسـېږي او آن ازغی يې په پښو کې نه ننوزي، مګر د ده ګناهونه پرې ښنل کيږي.

په تله کې د پام وړ درانه عملونه

ټول نيک عملونه د پام وړ دي او بايـد دکـوچني ګڼلـو لـه کبلـه تـرک نـه شـي، خـو د نبـوي سـنتو د هداياتو په رڼا کې ځينې اعمال د عمل په تله کې ډېر درووند والی راولي، چې په لاندې توګه دي:

۱ـ **ښه اخلاق:** رسول اللهﷺ فرمايي: «مَا شَيْءٌ أَثْقَلُ فِي مِيزَانِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَيُبْغِضُ الْفَاحِشَ الْبَذِيءَ»[1] **ژباړه:** د قيامت په ورځ د مؤمن د نيکـی پـه پلـه کـې لـه نيکو اخلاقو ښخه درووند څيز نشته او الله ﷻ بد ويونکي ته د قهر په سترګه ګوري.

همدا راز نيک اخـلاق د کامـل مـؤمن نـښنه ده. رسـول اللهﷺ فرمـايي: «أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا».[2] **ژباړه:** تر ټولو مؤمنانو د کامل ايمان خاوند هغه مـؤمن دی چـې تـر ټولـو يې اخلاق غوره وي.

۲ـ **ذکر:** د مسنونو اذکـارو سـرته رسـول، لکـه د (سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ) پـه کلماتو ذکر، ډېر وزن لري، رسول اللهﷺ پـه دې اړه فرمـايي: «كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ»[3] **ژباړه:** دوه کلمې دي چې په ژبه سپکې خو په تله کې درنـدې او الله ﷻ تـه محبـوبې دي دا د «سـبحان الله وبحمده او سبحان الله العظيم» کلمې دي.

همدا راز د (الْحَمْدُ لِلَّهِ) په کلمې ذکر: رسول اللهﷺ فرمايي: «الْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلأُ الْمِيزَانَ»[4] **ژبـاړه:** الحمد لله تله ډکوي.

پوښتنې:

۱ـ د انسانانو عملونه څه وخت تلل کېږي؟
۲ـ د انسانانو د عملونو د تللو د اثبات دلايل ذکر کړئ.
۳ـ د ګناهونو د محوه کولو اسباب ذکر کړئ.
۴ـ کوم عملونه د تلې په درووندوالي کې ډېر رول لري؟

---

۱ – مسند الصحابة في الكتب الستة – (۳۸ / ۱۲۵)
۲ – سنن أبي داود– ن – (٤ / ۳٥٤)
۳ – متفق عليه
٤ – صحيح مسلم – (۱ / ۱٤۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم لوست

حوض

انسانانو ته د عملنامو له سپارلو، حساب کولو او د مسلمانانو د عملونو له تول څخه وروسته مسلمانان د رسول اللهﷺ له حوض څخه اوبه څښي، چې تنده يې ورباندې ماتيږي. حوض هم د هغو مغيباتو له جملې څخه دی چې ځان پوهول او ايمان راوړل ورباندې لازم دي.

د حوض تعريف

حوض د اوبو د غونډېدلو ځای ته ویل کيږي او دلته له حوض څخه مراد هغه حوض دی چې الله تعالی يې خپل نبي‌محمدﷺ ته د حشر په ميدان کې د ده د تکريم او عزت لپاره ورکوي، څو د ده امتيان ورڅخه اوبه وڅښي او خپله تنده ورباندې ماته کړي.

د حوض د اثبات دلايل

هغه حوض چې الله تعالی يې خپل رسول، محمدﷺ ته په آخرت کې ورکوي په قرآن کريم او په صحيحو احاديثو ثابت دی:

الله تعالی په قرآن کريم کې فرمايلي:﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ **ژباړه**: بې شکه مونږ تاته «کوثر» درکړی.

ډېرو علماوو له «کوثر» څخه په دې ځای کې د حوض معنا اخيستې.

د حوض اثبات په احاديثو کې هم شوی او په دې هکله روايت شوي احاديث متواتر دي. د هغو راويانو شمېر چې په دې باب يې احاديث روايت کړي دي له پنځوسو تنو څخه هم زياتيږي، نبي کريمﷺ په يو حديث شريف کې فرمايلي دي: عَنْ أَبِى ذَرٍّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا آنِيَةُ الْحَوْضِ قَالَ « وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لآنِيَتُهُ أَكْثَرُ مِنْ عَدَدِ نُجُومِ السَّمَاءِ وَكَوَاكِبِهَا أَلاَ فِى اللَّيْلَةِ الْمُظْلِمَةِ الْمُصْحِيَةِ آنِيَةُ الْجَنَّةِ مَنْ شَرِبَ مِنْهَا لَمْ يَظْمَأْ آخِرَ مَا عَلَيْهِ يَشْخُبُ فِيهِ مِيزَابَانِ مِنَ الْجَنَّةِ مَنْ شَرِبَ مِنْهُ لَمْ يَظْمَأْ عَرْضُهُ مِثْلُ طُولِهِ مَا بَيْنَ عَمَّانَ إِلَى أَيْلَةَ مَاؤُهُ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ »[1] **ژباړه**: ابوذرؓ فرمايي: ما له رسول اللهﷺ څخه پوښتنه وکړه چې د حوض **لوښي** څومره دي؟ نبي کريمﷺ وفرمايل: د لوښو شمار يې د آسمان له ستورو څخه زيات دی، له هغو ستورو څخه چې په تپه تياره شپه کې وي. هر څوک چې له دې

---

۱ - رواه مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تږی نه شي. له جنت څخه یکې دوې ناوې اوبه تویېږي. هر څوک چې لدې حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تږی نه شي، پلنوالی او اوږدوالی یې سره برابر دي، او دومره فاصله لري لکه له عمان څخه تر ایلې پورې (عمان او ایله دوه ښارونه دي) اوبه یې له شیدو څخه زیاتې سپینې او تر شاتو ډېرې خوږې دي.

په یو بل حدیث شریف کې رسول کریمﷺ فرمایلي دي: «حَوْضِی مَسِیرَةُ شَهْرٍ وَزَوَایَاهُ سَوَاءٌ وَمَاؤُهُ أَبْیَضُ مِنَ الْوَرِقِ وَرِیحُهُ أَطْیَبُ مِنَ الْمِسْكِ وَكِیزَانُهُ كَنُجُومِ السَّمَاءِ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلاَ یَظْمَأُ بَعْدَهُ أَبَدًا »[1] **ژباړه:** زما حوض د یوې میاشتې په اندازه فاصله لري. زاویې یې ټولې سره برابرې دي. اوبه یې له سپینو زرو څخه ډېرې سپینې دي. بوی یې له مشکو زیات خوږ دی. لوښي یې دومره زیات او داسې ځلېدونکي دي لکه د آسمان ستوري، هر څوک چې لدې حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تږی نه شي.

په حوض باندې د ایمان حکم

په حوض باندې ایمان او یقین لازم دی. هغه څوک چې حوض مني، د ثواب مستحق ګرځي او هغه څوک چې له حوض څخه منکر شي، بدعتي او فاسق دی.

څوک له حوض څخه محرومېږي؟

امام بخاري (رح) له حضرت انسؓ څخه روایت کوي چې نبي کریمﷺ وفرمایل: «لَیَرِدَنَّ عَلَیَّ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِي الْحَوْضَ حَتَّى عَرَفْتُهُمْ اخْتُلِجُوا دُونِي فَأَقُولُ أَصْحَابِي فَیَقُولُ لَا تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ»[2] **ژباړه:** خامخا به زما ځینې اصحاب زما خواته د حوض (غاړې ته) راشي، چې زه به یې پېژنم. بیا به له ما څخه وګرځول شي، نو زه به وایم دا زما ملګري دي، نو و به وایي: ته نه پوهېږې چې دوی له تا وروسته څه چارې (په دین کې) راپیدا کړې وې.

همدارنګه په یو بل حدیث شریف کې چې اسماء بنت أبي بکر صدیق رضي الله تعالی عنهما روایت کړی، رسول اللهﷺ فرمایلي دي: «إِنِّي عَلَى الْحَوْضِ حَتَّى أَنْظُرَ مَنْ یَرِدُ عَلَیَّ مِنْكُمْ وَسَیُؤْخَذُ أُنَاسٌ دُونِي فَأَقُولُ یَا رَبِّ مِنِّي وَمِنْ أُمَّتِي. فَیُقَالُ أَمَا شَعَرْتَ مَا عَمِلُوا بَعْدَكَ وَاللَّهِ مَا بَرِحُوا بَعْدَكَ یَرْجِعُونَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ»[3] **ژباړه:** زه به په حوض باندې یم او ګورم به چې له تاسو

---

۱ – رواه مسلم.

۲ – رواه البخاري.

۳ ـ رواه مسلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه څوک ماته راځي؟ او ز ما له مخې به ځينې خلك وګرځول شي، نو زه به وايم، اې الله ﷻ! دا زما او زما له امت څخه دي، نو وبه ويل شي، آيا ته خبر نه يې په هغه څه چې دوی له تا څخه وروسته کول؟ زما دې په الله تعالى قسم وي چې دوی له تا څخه وروسته تل په خپلو پوندو باندې بېرته ګرځېدل.

نو هر هغه څوک چې د الله تعالى له دين څخه واوړي او يا په دين کې نوی شی پيدا کړي هغه به د نبي کريمﷺ له حوض څخه وشړل شي او هېڅکله به له دې حوض څخه اوبه ونه څښي.

پوښتني:

۱. حوض تعريف کړئ.
۲. د حوض د اثبات دلايل ذکر کړئ.
۳. په حوض باندې د ايمان حکم بيان کړئ.
٤. څوک حوض ته نه پرېښودل کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صراط پل

کله چې د حشر په میدان کې له انسانانو سره حساب او کتاب وشي، ملائکې به د الله‌تعالی په امر سره د دوی د تېرېدلو لپاره د دوزخ په ملا باندې پل کېږدي او دوی به پرې تېرېږي.

د صراط تعريف

صراط د ژبې له مخې لويې لارې ته وايي او په اصطلاح کې: د هغه پُل څخه عبارت دی چې د ټولو خلکو لپاره به د قیامت په ورځ پر جهنم باندې اېښودل کېږي. نیکان به پرې تېرېږي او بدان به ورڅخه په جهنم کې لوېږي.

کله چې له انسانانو سره د محشر په میدان کې محاسبه وشي، نو وروسته به الله ﷻ ملایکو ته امر وکړي چې د جهنم په ملا باندې پُل کیږدئ. بندګانو ته به حکم وشي چې د پل څخه تېر شي، پر پی‌ل تېرېدل د بنده په عمل پورې اړه لري،که د چا عمل ښه (نېک) وي هغه به ورڅخه په ډېره اسانی تېرېږي او که د چا عمل بد وي هغه به ورڅه په ډېره سختۍ تېرېږي او یا به په جهنم کې لوېږي.

د صراط د پُل د اثبات دليل

د صراط پُل او وربانديې تېرېدل په قرآنکريم، نبوي احاديثو او د امت په اجماع سره ثابت دي.

أ- **قرآن کريم:** الله ﷻ فرمايلي دي: ﴿وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا﴾ [مريم: ٧١]

ب-ژباړه: نشته هيڅوک له تاسي څخه مگر دا چې جهنم ته به واردېږي.

ځينو مفسرينو د ورود ترجمه په عبور کړې او ويلي يې دي چې ټول خلک به يو ځل د قيامت په ورځ د صراط په پُل تېرېږي.

ت- حديث شريف: په ګڼو احاديثو کې د صراط د پل يادونه شوې ده، لکه چې پيغمبر ﷺ فرمايي: ﴿وَيُضْرَبُ جِسْرُ جَهَنَّمَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُجِيزُ وَدُعَاءُ الرُّسُلِ يَوْمَئِذٍ اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ﴾[١]

١_ صحيح البخاري ت – (١٦ / ٤١٩). صحيح مسلم – (١ / ١١٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او بيا به پر جهنم پل وتړل شي. پيغمبرﷺ وفرمايل: نو زه به اول هغه څوک يم چې په پُل به تېر شم او ټول پيغمبران به په دغه وخت کې دا دعاء لولي: اى الله سلامتي غواړو، اى الله سلامتي غواړو.

ج ـ د اهل سنت او جماعت ټولو علماوو په دې اجماع کړې چې د صراط پل حق دى.

د صراط د پل صفت

په قران كريم كې د صراط د پل ذكر په اجمالي توګه شوى دى خو په احاديثوكې د صراط د پُل په اړه پوره او كره معلومات ذكر شوي دي.

لنډيز يې دا دى چې هېڅوك هم په پله باندې د هغه د پلن والي او پوخوالي له كبله نه شي تېرېداى، بلكه څوك چې وربانديې تېرېږي هغه به د خپل نېك عمل او د الله تعالى دتوفيق له امله وربانديې تېرېږي.

د صراط په پُل د تېرېدونكو حال

د صراط په پل تېرېدونكي انسانان به د خپلو ښو او بدو عملونو په اعتبار سره په يو شان نه وي. څوك به پرې ډېر تيز د برېښنا په شان تېرېږي. څوك به پرې دتيز باد په شان تېرېږي. څوك به د ښه ځغلنده آس په شان پرې تېرېږي. څوك به پرې په منډه تېرېږي. څوك به پرې لږ ژر تېرېږي. څوك به د عادي حالت په شان پرې تېرېږي. خو ځينې نور بد عمله انسانان به د صراط په پله په چنګكونو كې نښلي او سر كښته به په جهنم كې ورغورځېږي.

د صراط په پُل ايمان درلودل

موږ په دې كلك ايمان لرو چې د قيامت په ورځ به اللهﷻ د دوزخ په منځ باندې د صراط پُل ږدي او انسانان به پرې تېرېږي او دا يوحقيقي پل دى چې اللهﷻ ته يې پوره كيفيت معلوم دى.

پوښتنې:

۱. د صراط لغوي او اصطلاحي معنا ذكر كړئ.
۲. په قيامت كې به تر ټولو لومړى څوك د صراط پر پُل تېرېږي؟
۳. د صراط پُل به په كوم ځاى كې ايښودل كيږي؟
٤. د صراط پُل به حقيقي وي اوكه مجازي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنت

لکه چې ومو لوستل الله ﷻ به انسانان ژوندي را پاڅوي اوهر یو انسان ته بـه خپلـه عملنامـه په لاس کې ورکړل شي. عملونه به یې وتلل شي. د چا د عملونو تله چې درنده شـوه هغـه به سرلوړی جنت ته ځي.

د جنت تعریف

جنت په عربي ژبه کې هغه پراخه باغ تـه ویـل کېږي چـې ځمکـه یـې پـه ډول ډول ونـو پوښل شوې وي. په شرع کې د هغه کور څخه عبارت دی چې الله ﷻ د مؤمنانو لپاره تیـار کړی، په ډول ډول نعمتونو ښکلی شوی دی او د تل لپاره به هلته اوسېږي.

د تعریف شرح

د جنت لفظ په عربي ژبه کې په مختلفو معناګانو استعمال شـوی دی، لکـه هغـه څیـز چـې لـه سترګو څخه پټ وي. هغه باغ او باغچه چې پـه کـې رنګـا رنـګ بـوټي او مېوه لرونکـې ونـې وي او په سیورو یې د ځمکې مخ پوښلی وي، خـو د عقایـدو پـه علـم کـې جنـت پـه آخـرت کې لـه هغـه کـور څخـه عبـارت دی چـې ډول ډول نعمتونـه بـه پـه کـې وي او الله ﷻ د هغـو خلکو لپاره تیار کړی دی چې په الله ﷻ او د هغـه پـه ملایکـو، رسـولانو، کتـابونو او د آخـرت په ورځ کلک ایمان لري، په دنیا کـې یـې خپلـې نفسـي غوښـتنې نـه دي منلـې د الله او د هغـه د پیغمبر ﷺ په لارښوونه ژوند تېروي. جنـت ډېـر نومونـه لـري، لکـه د سـلامتیا کـور، د دایمـي استوګنې ځای، د ورتللو ځای، فردوس، د نعمتونو کور او داسې نور.

د جنت د اثبات دلایل

قرآن کریم

الله ﷻ د جنت د پیدایښت په اړه فرمایلي دي: ﴿أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ﴾ [آل عمران: ۱۳۳]

ژباړه: (هغه جنت) چې تیارکړای شوی دی د پرهېزګارانو لپاره.

په بـل آیـت کـې الله تعـالی فرمـایي: ﴿سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ﴾ [الحدید: ۲۱]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د خپل ښښتن له لوري ښښني ته (هڅه وکړئ)یو له بل څخه مخکښې شئ او د هغه جنت خوا ته چې، د هغه پراختيا د ځمکې او آسمانونو په څېر ده او د هغه چا لپاره تيار کړای شوی دی چې په الله ﷻ او د هغه پر پيغمبرانو يې ايمان راوړی وي.

حديث

په بې شميره احاديثو سره د جنت وجود ثابت دی.

نبي کريم ﷺ په يو حديث شريف کې فرمايلي دي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَعْدَدْتُ لِعِبَادِىَ الصَّالِحِينَ مَا لاَ عَيْنٌ رَأَتْ وَلاَ أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلاَ خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ».[١]

ژباړه: ابوهريره ﷺ له رسول الله ﷺ څخه روايت کوي چې الله ﷻ فرمايلي دي: ما د خپلو نېکو بنده ګانو لپاره داسې نعمتونه تيارکړي دي چې نه سترګو ليدلي، نه يې غوږونو صفت اوريدلی او نه يې کوم انسان په زړه کې تصورکړی دی.

له پورتني حديث څخه په ډاګه معلومېږي چې جنت اوس هم موجود دي.

جنتيان

جنت د پرهيزګارانو، نيک عملو، ريښتينو، دالله تعالی او د هغه د رسول ﷺ د تابعدارانو، په ايمان د استقامت د خاوندانو، الله ﷻ ته د نيژدې کسانو او د هغو خلکو ځای دی، چې د الله تعالی حکمونو ته غاړه ږدي، او له نواهيو څخه يې ځان ساتي.

جنت ته د جنتيانو تلل

جنتيان به جنت ته خوشحاله او سپاره ډلې ډلې روان وي.الله ﷻ فرمايلي دي: ﴿يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا﴾ [مريم: ٨٥] **ژباړه**: او ياده کړه [ای محمده] هغه ورځ چې را جمع به کړو موږ پرهيزګاران د الله ﷻ حضور ته په داسې حال کې چې ډلې ډلې به (په سپرليو سپاره) وي.

حضرت علي ﷺ فرمايي: چې دوی به پياده نه بول کيږي، بلکې دوی به په داسې سپرليو سپاره وي چې مخلوقاتو به هغه سپرلی نه وي ليدلې.[٢]

---

١ - صحيح مسلم

٢ـ تفسير الطبري - (١٨ / ٢٥٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جنت ایمان لرل

پدې باندې عقیده درلودل لازم دي چې جنت د نورو مخلوقاتو څخه مخکې الله ﷻ پیداکړی دی، او اوس هم موجود دی، تل به وي، او هیڅ فنا نه لري.(۱)

پوښتني:

۱. جنت تعریف کړئ.
۲. د جنت د اثبات دلائل بیان کړئ.
۳. جنت د کومو خلکو ځای دی؟
٤. جنت ته به جنتیان څرنګه بېول کېږي؟
۵. په جنت باندې د ایمان حکم بیان کړئ.

کورنۍ دنده:

زده کوونکي دې د جنت د توصیف او هغو عملونو چې جنت ته د تللو لامل ګرځي یوه مقاله ولیکي.

۱ـ الفقه الأکبر – (۱ / ٦۳)، العقیدة الطحاویه – (۱ / ۵۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جهنم (دوزخ)

کله چې الله ﷻ ټول انسانان له قبرونوڅخه را پورته کړي، هر انسان ته به خپله عملنامه ورکړل شي او د مسلمانانو عملونه به وتلل شي، نو نه منونکي او بد عمله خلک به دوزخ ته ځي.

د جهنم تعریف: جهنم د کندې معنا لري او په شرع کې جهنم د هغه اور نوم دی چې الله ﷻ د کافرانو اوګناهکارو مسلمانانو د عذابولو لپاره پیدا کړی دی.[1]

د تعریف شرح

جهنم له هغه اور څخه عبارت دی چې الله تعالی د کافرانو، مشرکانو، د پېغمبرﷺ د رسالت د منکرینو، او د ګناهکارانو مؤمنانو لپاره پیداکړی دی. جهنم د کافرانو لپاره ابدي ځای دی، او ګناهکار مؤمنان به په کې د خپلو ګناهونو او جرمونو په اندازه پراته وي او بیا به ورڅخه راوېستل کیږي. جهنم ډېر نومونه لري لکه: لظی، حطمه، سعیر، سقر، جحیم، هاویه او هم زیاتې طبقې او درجې لري چې یوه له بلې څخه سخته او هلاکوونکې دی.

د دوزخ د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې د دوزخ په اړه فرمایلي دي: ﴿فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾ [البقرة: ٢٤]

ژباړه: له هغه اور څخه ووېرېږئ چې د هغه خس(د سون توکي) به انسانان اوکاڼي وي چې د حق د منکرانو لپاره تیارکړای شوی دی.

په بل آیت کې الله تعالی فرمايي﴿وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾ [آل عمران: ١٣١] **ژباړه:** (ځانونه له هغه اور څخه وساتئ چې د کافرانو لپاره تیار شوی دی)

همدا راز په بې شمېره احادیثو کې د دوزخ یادونه شوې او ټول امت یې په شتون اجماع کړې.

١ـ مفردات الفاظ القرآن للراغيب الاصفهاني (١ / ٢٠١)، القاموس الفقهي – (١ / ٧٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جهنميان (دوزخيان)

جهنم د کافرانو، منافقانو، مجرمانو، سرکښانو، ظالمانو، گمراهانو، د آخرت پـه مقابـل کـې د دنيا خوښوونکو، بد عملو او د هغه چا ځای دی چې د الله ﷻ او د هغه له رسـول ﷺ سـره دښمني لري او يا يې له اوامرو څخه سرغړونه کوي او د حق لارې ته نه راگرځي.

جهنم ته د دوزخيانو وړل

ځيني خلک به جهنم ته پړمخې مخونـو وړل کېږي. لـه رسـول الله ﷺ څخـه يـوه صحابي پوښتنه وکړه چې څرنگه به دوی په مخونو وړل کيږي؟ پيغمبر ﷺ ورته وفرمايل: هغـه ذات چې دوی په پښو ښوولای شي په دې هم قادر دی چې په مخونو يې يوسي.[۱]

جهنميان به د ځارويو په شان رمې رمـې شـړل کېـږي او لـه هـر لـورې څخـه بـه ملايکـې ورباندې آوازونه کوي. الله ﷻ فرمايي: ﴿وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا﴾ [الزمر: ۷۱] **ژبـاړه:** شړل کېـږي هغه کسان چې کافران شوي دي طرف د دوزخ ته ډلې ډلې.

په بل آيت کې الله تعالی فرمايي: ﴿يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا﴾ [الطور: ۱۳]

ژباړه: په کومه ورځ چې دوی به په ټېلو ټېلو د جهنم د اور خواته بوتلل شي.

او مخکې له دې چې جهنم ته داخـل شـي د جهـنم داسـې آواز بـه واوري چـې د دوی د غوږونو پردې به څيرې کړي، اوزړونه به يې په سخته ويره او هيبـت کـې پرېـوزي. الله ﷻ فرمايي: ﴿إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا﴾ [الفرقان: ۱۲]

ژباړه: هغه اور چې کله له ليرې نه دوی ووينې، نو دوی به د هغه د غضب او تاو آوازونه واوري.

او هم به ډير زيات تـږي وي. الله ﷻ فرمـايي: ﴿وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وِرْدًا﴾ [مريم: ۸۶]

ژباړه: او مجرمان به د تږو ځارويو په شان د دوزخ لورې ته وشړو.

همدارنگه کله چې دوزخيان جهنم ته بوول کيږي دوی به ړانده شي هيڅ به نه وينـي، هـم به گونگيان شي ژبې به يې نـه چليـږي، او هـم بـه کاڼـه شـي هـيڅ بـه نـه اوري. الله تعـالی فرمايلي دي: ﴿وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا﴾ [الإسراء: ۹۷]

ژباړه: راجمع به کړو دغه خلک موږ د قيامت په ورځ پرمخونو (پړ مخې)، په داسـې حال کې چې ړانده، گونگيان اوکاڼه به وي.

۱ـ تفسير الطبري ۱۹\۲۶۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکله چې جهنم ته وړل کېږي ډېر د ذلت او خوارۍ په حالت کې به وړل کېږي.
الله تعالی فرمايي: ﴿قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَى جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ﴾ [آل عمران: ۱۲]
ژباړه: (ای محمده!) کومو خلکو چې ستا د دعوت له منلو نه انکار کړی دی، هغوی ته ووايه! هغه وخت نږدې دی چې تاسې به مغلوب شئ د دوزخ لوري ته به په منډو منډو ور وستل شئ او دوزخ ډېر بد استوګنځی دی. او بل ځای الله ﷻ فرمايي: ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا﴾[مريم: ٦٨]
ژباړه: ستا په رب قسم چې موږ به هرو مرو دوی ټول او له دوی سره شيطانان هم تړلي راولو بيا به يې د دوزخ چار چاپېر سر ښکته په ګونډو را حاضر کړو.
او دا د ذلت ډېر بد حالت دی چې الله ﷻ تصوير کړی دی.
کله چې دوی د جهنم خواته ور وستل شي او د اور وېروونکی حالت ويني، نو ډېر زيات به پښيمانه شی او د دې ارمان به وکړي چې کاشکې يوځل بيا دنيا ته بوول شوي وای تر څو ايمان مو راوړی وای، خو له اور څخه به خلاصون نه مومي. الله ﷻ فرمايي:
﴿وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾.
[الأنعام: ۲۷] **ژباړه:** کاشکې تا د هغه وخت حالت ليدلی وای چې دوی د دوزخ په غاړه ودرول شي، په دې وخت کې به دوی ووايي: کاشکې موږ دنيا ته يوځل بيا لېږل شوي وای، نو د خپل رب نښانې به مو دروغ نه ګڼلې او ايمان به مو راوړی وو.

په جهنم (دوزخ) د ايمان حکم

د دوزخ په شتون عقيده درلودل فرض دي او منکر يې د اسلام له دايرې څخه بهر ګڼل کېږي.(۱)

پوښتنې:

۱. جهنم تعريف کړئ.
۲. د دوزخ د اثبات دلايل بيان کړئ.
۳. دوزخ د کومو خلکو ځای دی.
٤. کوم عملونه دوزخ ته د داخلېدو لامل کېږي؟
٥. دوزخيان به څرنګه دوزخ ته بېول کېږي؟
٦. په دوزخ باندې د ايمان حکم بيان کړئ.

۱_ الفقه الأكبر - (۱ / ٦٣)، العقيدة الطحاويه - (۱ / ٥۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ایمان نواقض (۱)

اكبر شرك

شرك د انسان د هلاكت لامل او تر ټولو لوی ظلم دی. شـرك هغه ګنـاه ده چـې الله تعـالی يې نه بښي.

د شرك تعريف

شرك په لغت كې حصې او برخې ته ويل كېږي چې په ګډون، سيالۍ او شراكت باندې يې هم اطلاق شوی دی او په اصطلاح كې له الله تعالی سره په ذات، صـفاتو، تـصرفاتو او عبادت كې شريك پيدا كولو ته شرك ويل كېږي.

١. **په ذات كې شرك:** لكه څوك چې دوه خدايان ومني.
٢. **په صفاتو كې شرك:** لكه څوك چې د الله تعالی د صفاتو په څېر نورو مخلوقاتو تـه صفات ثابت وګڼي، له اسبابو پرته څوك په غيبو عالم وګڼي، د هغه تعالی په ډول بـل څوك قادر او سميع وګڼي او يا په صفاتوكې تمثيل يا تكييف وكړي.
٣. **په تصرفاتو كې شرك:** دې ته وايي چې له اسبابو پورته متصرف د كار جـوړوونكی او د حاجت پوره كوونكی يا مشكل كشا له الله تعالی پرته بل څوك وګڼل شي.
٤. په عبادت كې شرك دې ته وايي چې له الله تعالی سره بل چا تـه د بنـدګۍ سـر ټيـټ كړای شي، د الله تعالی په څنګ كې يې طاعت، ستاينه، يـاتعظيم پـه دې بنيـاد وشـي چې په غيبي قدرت سره د ګټې او زيان واكمن دی.

د شرك ډولونه

شرك په دوه ډوله دی: ستر شرك (الشرك الأكبر) او كوچنی شرك(الشرك الأصغر).

ستر شرك چې له الله تعالی سره څوك سيال ونيول شي، داسې عبـادت يـې وشـي لكـه د الله تعالی، دا ډول شرك انسان له اسلام څخه باسي، ټول عملونه يې لـه منځـه وړي او كـه په دې شرك مبتلا شخص له توبې پرته ومري، نو د تل لپاره به په دوزخ كې وي.

د قرآن كريم د هداياتو له استقراء څخه معلومېږي چې ستر شرك په څلور ډوله دی: په دعاء او بلنه كې شرك، په نيت او قصد كې شرك، په طاعـت كـې شـرك او پـه محبـت كې شرك، چې په لاندې توګه بيانېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ د دعاء او بلنې شرک: دا ځکه چې دعاء د عبادت لـه مهمو ډولونـو څخـه ده. رسـول اللهﷺ فرمايلي: (الدعاء هـو العبـادة)[۱]، د حـديث شـريف ژبـاړه؟ دعـا عبـادت ده. الله تعـالى فرمـايي: ﴿وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾ [غافر: ٦٠] **ژباړه:** او ستاسو څښتن وايي ما رابلئ، بلنه مو قبلوم. يقينـا هغـه کسان چې زما له عبادت څخه په لويۍ مخ اړوي، ژر به جهنم ته د ذلت په حال کې ننوزي.

څرنګه چې دعاء عبادت دی، له الله تعالى بل چا ته يې اړول شرک ګڼل کيږي. الله تعالى فرمـايي: ﴿وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾ (المؤمنون: ۱۱۷) **ژباړه:** او څوک چې له الله تعالى سره بـل خـدای رابلـي سـره لـه دې چـې هيڅ دليل (په دې کارکې) نه لري، نـو دده حساب يـوازې د ده لـه څښتن سـره دی، بـې شکه کافران برى نه مومي.

همـدا راز فرمـايي: ﴿فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴾ (العنكبوت: ٦٥) **ژباړه:** کله چې دغه خلکك په بيړۍ کښې سپريږي نو د الله تعالى نه په خالص اعتقاد سره دعـا غـواړي، بيـا کلـه چـې اللهﷻ دوی وژغـوري (وچـې تـه يـې راولي) نو ناڅاپه دوی بيا په شرک کولو لاس پورې کړي.

له دې څخه په ډاګه څرګنديږي چې له الله تعالى پرته د بل چا رابلل او له اسبابو پورته لـه بل چا څخه مرسته غوښتل شرک دی.

۲ـ د نيت او قصد شرک: دا شرک دې ته وايي چې خاوند يې په خپلو ديني اعمالو سـره يوازې دنيوي مقاصدو ته ځان رسول وغواړي او په کلي توګه يې موخه د ځـان ښـودنه او رياء وي، د منافقانو په دود د الله تعالى رضا ببخي ونه غواړي. داسـې شـخص هـم پـه سـتر شرک کې غورځيدلی.

الله تعـالى فرمـايي: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ۝أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [هود: ۱۵، ۱۶] **ژباړه:** کوم خلکك چې (يوازې) د همدې دنيا د ژوند او د هغـې د ښـکلاو غوښتونکي وي، د هغو د کړو وړو ټوله ميوه موږ همدلته ورکـوو او پـه دې کـې لـه هغـو سره هيڅ کمی نه کيږي، خو په آخرت کې د دغه راز خلکو لپاره له اوره پرتـه نـور څـه

[۱] – رواه احمد والترمذی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشته (هلته به معلومه شي) څه چې هغوی په دنیا کې کړيدي هغه ټول خاورې ایرې شول او اوس د هغو ټول کړه وړه محض باطل دي.

۳ـ د طاعت شرک: هغه شرک ته وایي چې یو څوک د حرامو او حلالـو پـه هکلـه د الله تعالی د دین په خلاف د مخلوق ومني او په زړه کې دا وانګېري چې مخلـوق د حلالـو د تحریم او یا د حرامو د تحلیل واک لري.

الله تعالی د نصاراوو په هکله فرمایي: ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (التوبة: ٣١). **ژباړه:** دوی خپل عالمان او روحانیون له الله ﷻ پرته خپل اربابـان نیـولي دي او همدغـه راز مـسیح ابـن مریم هم. په داسې حال کې چې دوی ته له یو معبود نه پرته د بل هېڅچا د بنـده ګـۍ کولـو حکم نه وو ورکړی شوی، هغه ذات چې لـه هغـه پرتـه بـل هېڅـوک د عبـادت وړ نـشته، پاک دی له هغو مشرکانه خبرو څخه چې دوی یې کوي.

۴ـ د محبت شرک: هغه شرک چې یو څوک له الله تعالی پرتـه بـل چا سـره داسـې مینـه ولري چې د هغه د لوی ګڼلو له کبله د عبودیت او عاجزۍ سر ورته ښکته کـړي، سـره لـه دې چې د اجلال او تعظیم لپاره یوازې الله تعالی ته په مینه د عاجزۍ سـر ښـکته کېـږي او عبادت یې کیږي.

الله تعالی فرمایي: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾ (البقرة: ١٦٥). **ژباړه:** ځینې خلـک داسـې دي چـې لـه الله ﷻ نـه پرتـه نـور د هغـه سیالان ګرځوي او پر هغو داسې مین دي لکه چې څنګه له الله ﷻ سره مینه لرل ښـایي. پـه داسې حال کې چې ایمان لرونکو ته تر هر چا زیات الله تعالی ګران وي.

د اکبر شرک حکم:

د دې ډول شرک خاوند مشرک بلل کېږي، د ابد لپاره به په دوزخ کې وي، هېڅکلـه لـه دوزخ څخه نه ایستل کېـږي او د هـېڅ شـفاعت کـوونکي شـفاعت د ده پـه حق کـې نـه قبلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱. شرك تعريف كړئ.
۲. شرك په څو ډوله دی؟
۳. اكبر شرك په څو ډوله دی؟
٤. آيا مشرك ته الله تعالى ببښنه كوي؟
٥. په نيت او قصد كې شرك څه ته وايي؟
٦. د دعاء او بلنې شرك څه شی دی؟
۷. د اكبر شرك حكم بيان كړئ.

كورنی دنده:

زده كوونكي دې د اكبر شرك په اړه يوه مفصله مقاله وليكي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصغر شرک

د اکبر شرک ډولونه او حکم مو په مخکې لوست کې ولوست. په دې لوست کې د اصغر شرک تعریف او ډولونه لولو.

د اصغر شرک تعریف

اصغر شرک هغه گناه ده چې الله تعالی په قرآن کریم او یا نبي کریمﷺ په خپلو مبارکو احادیثو کې د زجر او تهدید له امله د شرک په نامه سره یاد کړي دي، خو هغه شرک نه دی چې له اسلام څخه د وتلو لامل وګرځي او یوازې هغو گناهونو ته د شرک نسبت کولای شو چې شارع په شرک سره نوموليي وي، چې په دوه ډوله دی:

١. **ښکاره شرک:** دا شرک په الفاظو او افعالو کې منځ ته راځي.

أ. **الفاظ:** لکه، له الله تعالی پرته په بل شي سوګند (قسم) خوړل، ابن عمر رضي الله تعالی عنهما فرمايلي دي چې له الله تعالی پرته په بل شي سوګند مه کوئ، ځکه ما له رسول اللَّه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څخه اوريدلي چې فرمايل یې: «مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ وَأَشْرَكَ»[١] **ژباړه:** هغه څوک چې له الله تعالی پرته په بل شي قسم وخوري يقيناً کافر او مشرک شو.

ب. **افعال:** لکه د ځینو ناروغیو د درملنې لپاره له هغو شیانو څخه ګټه اخیستل چې الله تعالی هغه د دفعه کولو اسباب نه وي معرفي کړي. لکه څرنګه چې نبي کریمﷺ فرمايلي دي: «مَنْ عَلَّقَ تَمِيمَةً فَقَدْ أَشْرَكَ»[٢] **ژباړه:** هر څوک چې (پخپله یا د ماشومانو او یا د حیوان په غاړه کې) یو څه شی ځوړند کړي، يقيناً چې ده د شرک کار تر سره کړ.[٣]

٢. **خفي شرک:** په نیتونو او ارادو کې شرک ته خفي شرک ویل کیږي، لکه: ریاء. ریاء دې ته ویل کیږي چې یو څوک نیک کار د دې لپاره تر سره کړي چې خلک

---

١ - مسند أحمد - (١٠ / ٢٤٩)

٢ - مسند أحمد - (٢٨ / ٦٣٧)

٣ - هغه شیان چې د جاهلیت په وخت کې مروج وو او مشرکانو به د خپلو ماشومانو یاحیواناتو په غاړه کې د دې لپاره ځوړندول چې نظر نه شي. د هغو ټولو شیانو ځوړندول حرام دي، لکه: کونجکې، مرۍ، بندونه، ګوجر او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ووينې او بيا ووايي چې فلانى ډېر ښه سړى دى او د ده مدحه وكړي. الله تعالى په دې اړه فرمايلي دي: ﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾ [الكهف: ١١٠] **ژباړه:** نو څوك چې له خپل پروردګار سره د يو ځاى كېدو په هيله وي هغه ته په كار دي چې ښه عمل وكړي او په بنده ګى كې له خپل رب سره بل څوك شريك نه كړي.

نبي كريمﷺ فرمايلي دي: «إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكُ الأَصْغَرُ» ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، وَمَا الشِّرْكُ الأَصْغَرُ؟ قَالَ: «الرِّيَاءُ»[1] **ژباړه:** يقيناً چې زه په تاسو باندې له ټولو شيانو څخه زيات له اصغر شرك څخه وېرېږم. صحابه وو پوښتنه وكړه، اې د الله رسوله! اصغر شرك څه شى دى؟ رسول اللهﷺ وفرمايل: رياء.

د اصغر شرك حكم

اصغر شرك له اسلام څخه د وتلو لامل نه دى، خو د اكبر شرك لپاره وسيله ده او خاوند ته يې د مشرك نسبت نه كېږي.

فعاليت: زده كوونكي دې د اكبر شرك او اصغر شرك د حكمونو په اړه يو له بل سره مباحثه وكړي.

پوښتنې:

١. اصغر شرك تعريف كړئ.
٢. د اصغر شرك څو مثالونه بيان كړئ؟
٣. اصغر شرك په څو ډوله دى؟
٤. ښكاره شرك په څو ډوله دى؟
٥. د اصغر شرك حكم بيان كړئ.

١ - المعجم الكبير للطبراني - (٤ / ٣٣٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د ایمان نواقض(۲)

ستر کفر

لکه څرنګه چې شرک سخت ناوړه عمل، لـه توحیـد سـره منـافي او د توحیـد لـه نواقضو څخه دی، همدارنګه کفر هم له ایمان سره منافي او د ایمان له نواقضو څخه دی.

د کفر تعریف

کفر په لغت کې پټولو ته وایي او د عقایـدو د علـم پـه اصـطلاح کـې د ایمـان ضـد ګڼل کېږي، یعنې په الله تعالی او د هغه په رسول باندې ایمان نه لرل، یا د هغـوی لـه لارښـوونو څخه انکار کول او نه منل کفر دی. که دغه نه ایمان راوړل یې د دروغ ګڼلو لـه املـه وي او یا یوازې په هغه کې د شک، تردید، حسد، کبر او یا ځینو نورو نفسي غوښـتنو لـه املـه وي، ټول کفر دی.

د تعریف شرح

د عقایدو د علم په اصطلاح کې په الله تعالی او په هغـه شـریعت چـې د ده رسـول راوړی دی، ایمان نه درلودل، یا پر ځینو هغو شیانو باندې چې ایمان راوړل پرې فرض دي، ایمان راوړل او له ځینو نورو څخه یې انکار کول، که یې دروغ وګڼي او یا شـك پکـې وکـړي او یا د حسد، کبر او یا ځینو نـورو نفسـي غوښـتنو لـه املـه لـه الهـي لارښـوونو څخـه مـخ واړوي، ټول کفر ګڼل کېږي. ایمان داسې یو حقیقـت دی چـې تجزیـه نـه قبلـوي. داسـې نشي کېدای چې په ځینو یې ایمان راوړي او له ځینو نورو څخه یې منکر شي.

د کفر ډولونه

کفر په دوه ډوله دی:

۱. اکبر کفر (لوی کفر).

۲. اصغر کفر (کوچنی کفر).

لومړی: اکبر کفر: دا کفر د ایمان ضد دی.

اکبر (لوی) کفر په پنځه ډوله دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. **د دروغ ګڼلو کفر:** د الله تعالی انبیاوو ته د دروغجنو نسبت کول کفر دی. هر څوك چې د الله تعالی انبیاء، په هغه څه کې چې د الله تعالی له لوري يې راوړي دي، دروغجن وګڼي هغه کافر شو، څکه الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ﴾ (العنكبوت: ٦٨) **ژباړه:** له هغه چا نه به غټ ظالم څوك وي چې پر الله ﷻ باندې دروغ وتړي يا حق ته د دروغو نسبت وکړي چې کله هغه ته راوړل کېږي. آيا د دغسې کافرانو استوګنځی دوزخ نه دی؟

۲. **د انکار او ځان لوړ ګڼلو کفر:** دا په دې ډول چې د رسول په ريښتينوالي پوهېږي او په دې باندې يې يقين وي چې دغه رسول د الله تعالی له لوري په حقه سره راغلی دی، خو بيا هم د عناد او تکبر له امله د هغه اوامرو ته غاړه نه ږدي. الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾ (البقرة: **٣٤**) **ژباړه:** او کله چې موږ پرښتو ته امر وکړ چې د آدم په وړاندې سرونه په سجده ښکته کړئ، نو ټولو سرونه ښکته کړل، خو ابليس انکار وکړ هغه د خپلې لويې په غرور کې اخته او د کافرانو له ډلې څخه شو.

۳. **شك، ترديد او د رسول ﷺ په صدق د يقين نه کولو کفر:** دې کفر ته د ظن او ګومان کفر هم ويل کېږي، څکه الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ۝ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ۝ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاكَ رَجُلًا ۝ لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا﴾ [الكهف: ٣٥ - ٣٨] **ژباړه:** بيا هغه خپل باغ ته ننوت او د خپل نفس په حق کې تيری کوونکی شو، ويې ويل (زه دا نه ګڼم چې دغه شتمني او باغ به يو وخت فنا شي او زما باور نشته چې د قيامت ساعت به راشي بيا هم که کله د خپل رب حضور ته زما ورګرځېدل شول، نو هرو مرو به له دې نه هم زيات شاندار ځای ومومم، د هغه ګاونډي په خبرو اترو کې هغه ته وويل: آيا ته په هغه ذات کافر کېږې چې هغه ته له خاورې او بيا له نطفې څخه پيدا کړې او ته يې يو بشپړ سړی جوړ کړې؟ پاتې شوم زه، نو زما رب خو هماغه الله ﷻ دی او زه له خپل رب سره هېڅوك نه شريکوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤. **د اعراض او مخ اړولو کفر:** له دې څخه مراد دا دی چې له دین څخه مخ واړوي، يعنې نه نبوي لاربښوونې اوري، نه په زړه کې څه التفات ورته کوي او نه ځان وربانديې پوهوي، څکه الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ﴾ (الأحقاف: ٣) **ژباړه:** خو دغه کافران له هغه حقيقت څخه مخ اړوونکي دي چې دوی ته د هغه اخطار ورکړ شوی دی.

٥. **د نفاق کفر:** له نفاق څخه دلته مراد نفاق په عقيده کې دی. په دې ډول چې په ظاهر کې خلکو ته ايمان ښکاره کوي او په باطن کې يې عقيده د کفر وي، څکه الله تعالی فرمايلي دي: ﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ﴾ (المنافقون: ٣) **ژباړه:** دا هر څه له دې امله دي چې دوی ايمان راوړ بيا کافر شول له دې امله د دوی پر زړونو مهر ولګول شو اوس دوی په هيڅ نه پوهيږي.

د نفاق ډولونه

نفاق په دوه ډوله دی

أ. **عقيدوي نفاق:** دې نفاق ته ستر کفر ويل کيږي او له اسلام څخه د وتلو لامل دی. دا نفاق په شپږ ډوله دی: د رسول تکذيب، يا د ځينو هغو شيانو تکذيب چې رسولﷺ راوړي وي، له رسولﷺ سره کينه کول، يا له هغو شيانو سره کينه کول چې رسولﷺ راوړي وي. د رسولﷺ د دين په ضعيفه کيدلو باندې خوشې ښکاره کول، يا د رسولﷺ له دين سره د مرستې بد ګڼل.

ب. **عملي نفاق:** دې نفاق ته اصغر کفر هم ويل کيږي. په دې باندې انسان د اسلام له دين څخه نه وځي خو بيا هم لويه ګناه ده، چې ځينې يې نبي کريمﷺ په دې حديث کې ذکر کړي دي: «أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْ نِفَاقٍ حَتَّى يَدَعَهَا إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ»[1] **ژباړه:** څلور شيان دي چې که په چا کې دا ټول پيدا شول، نو سوچه منافق شو او که په چا کې له دې څلورو شيانو څخه يو پيدا شو، نو په هغه کې د نفاق له عادتونو څخه يو عادت پيدا شو، تر څو چې پرې اېښی يې نه وي، کله چې

---

١ - متفق عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې کوي، نو دروغ وايي، کله چې تړون وکړي، بيا په هغې کې غدر کوي، کله چې وعده وکړي، نو وفا ورباندې نه کوي او کله چې شخړه کوي، نو کنځل کوي.

فعاليت: زده کوونکي دې د اکبر کفر د ډولونو لپاره مثالونه بيان کړي.

د ستر کفر حکم

د دې کفر خاوند کافر بلل کېږي له اسلام څخه وتلی، د تل لپاره به په دوزخ کې وي او د قيامت په ورځ د هيڅ شفاعت کوونکي شفاعت د ده په حق کې نه قبلېږي.

پوښتنې:

۱. کفر تعريف کړئ.
۲. د کفر ډولونه کوم دي؟
۳. لوی کفر په څو ډوله دی؟
٤. نفاق په څو ډوله دی؟
٥. ايا عملي نفاق له اسلام څخه د وتلو لامل دی؟
٦. د ستر کفر حکم بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

اصغر کفر

په مخکني لوست کې مو د اکبر کفر په اړه معلومات تر لاسه کړل. په دې لوست کې به د اصغر کفر د تعریف، ډولونو او حکم په اړه معلومات تر لاسه کړو.

د اصغر کفر تعریف

دا هغه ګناهونه دي چې شارع د زجر او تهدید له امله ورته د کفر نسبت کړی دی، خو د اکبر کفر (لوی کفر) حد ته نه دي رسیدلي او له اصل ایمان سره ضد او منافي نه دي، خو ایمان ضعیفوي. که چیرې د دې ګناهونو خاوند توبه ونه باسې، نو د الله تعالی په مشیت کې دی. که خوښه یې شوه عذاب ورکوي، خو د ابد لپاره به دوزخ کې نه پاتې کیږي او که خوښه یې شوه عفوه ورته کوي.

د اصغر کفر ډولونه

د اصغر کفر (کوچني کفر) ډولونه ډیر زیات دي، خو په لنډ ډول ویلای شو: هره هغه ګناه چې په شرعي نصوصو کې ورته د کفر نسبت شوی وي او د اکبر کفر (لوی کفر) او اکبر شرك حد ته نه وي، رسیدلي اصغر کفر (کوچنی کفر) ورته ویل کیږي.

د اصغر کفر مثالونه

په یو حدیث شریف کې رسول اللهﷺ فرمایلي دي: «سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ»(١)
ژباړه: مسلمان ته کنځل کول فسق او وژل یې کفر دی. همدارنګه په یو بل حدیث شریف کې، کله چې نبي کریمﷺ په حجة الوداع کې خلکو ته نصیحت کولو، ویې فرمایل: «لاَ تَرْجِعُوا بَعْدِى كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ»(٢) **ژباړه:** له ما څخه وروسته تاسو مه کافر کیږئ، چې ځیني له تاسو څخه د ځینو نورو غاړې وهي. په یو بل حدیث

١ – صحیح مسلم – (١ / ٥٧)
٢ – صحیح مسلم – (١ / ٥٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شريف کې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: «اثْنَتَانِ فِى النَّاسِ هُمَا بِهِمْ كُفْرٌ الطَّعْنُ فِى النَّسَبِ وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ»[١] **ژباړه:** په خلکو کې دوه عادتونه شته چې هغه کفر دی، يو نسب ته طعن (نسب بدلول) او بل په مړي باندې په چيغو ژړا کول.

د دې ډول کفر حکم

د دې ډول کفر خاوند ته نه د کافر نسبت کېږي او نه له اسلام څخه وځي، خو شارع يوازې د زجر او تهديد په اساس ورته د کفر نسبت کړی دی.

فعاليت:

زده کوونکي دې په خپلو منځونو کې د اصغر کفر د تعريف او ډولونو په اړه يو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتنې:

١. اصغر کفر تعريف کړئ.
٢. د اصغر کفر څو مثالونه ذکر کړئ.
٣. د اصغر کفر حکم بيان کړئ.

---

١ - صحيح مسلم - (١ / ٥٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدعت

شیطان د انسان د گمراهی هڅه کوي، فاسقان په بې دینۍ بې لارې کوي او دینداران په دین کې افراط او د دین له پولو څخه تېریدو ته هڅوي، په دې توګه چې په دین کې نوې لارې چارې راپیدا کړي. په دین ناپوهه خلک بیا هغه د دین برخه ګڼي او د الله تعالی د اطاعت په موخه د الله تعالی په معصیت کې ډوب وي. که چېرې بیا دغه بدعت په عقیده کې را منځته شي نو د ایمان له نواقضو څخه ګڼل کېږي او د انسان ایمان له منځه وړي.

په دې لوست کې به بدعت وپېژنئ او د هغه د نارواتوب دلایل به له قرآن او سنتو څخه زده کړئ.

د بدعت تعریف

بدعت د ژبې له مخې نوي ایجادولو ته وايي او همدا راز نوې پیدا کړی شوي څیز ته هم ویل کېږي.

په شرعي اصطلاح کې په دین کې نوې چارې ایجادول چې د رسول اللهﷺ په زمانه کې اړتیا ورته وه او څه مانع هم شتون نه درلوده، خو له دې سره سره شریعت امر نه وي ور باندې کړی. د داسې چارو ایجادولو ته بدعت ویل کېږي.

د تعریف شرح

په تعریف کې درې مطلبونه بیان شوي دي:

١. بدعت په دین کې نوې چارې ایجادول دي، چې قرآن او سنت د هغو غوښتنه نه وي کړې، نو بدعت په دین کې رامنځته کېږي، په دنیوي چارو کې بدعت نه وي.

د دیني او دنیوي چارو تر منځ (په دې ځای کې) توپیر په دې سره کېږي، چې دیني چارې د اجر د طلب لپاره وي او دنیوي چارې خپل خپل اهداف لري.

٢. دې نویو چارو ته لکه چې اوس اړتیا ده، هغو ته به د رسول اللهﷺ په زمانه کې هم اړتیا وه او همدومره اړتیا بس ده چې دا نوی عمل یو دیني کار وګڼل شي، ځکه دیني کار باید پلې شوی وای.

رسول اللهﷺ دین پوره را رسولی او ټول یې په عمل کې پلې کړی دی، خو هغه چارې چې د دین خدمت پرې کېږي، د رسول اللهﷺ په زمانه کې اړتیا ورته نه وه او اوس یې ګټه ښکاره ده. د داسې چارو ایجادول بدعت نه دی، لکه د صرف او نحو د علومو زده کول، ځکه د هغه مبارک په زمانه کې مسلمانان په قرآن او سنتو د صرف او نحو له کارولو پرته ښه پوهېدل، او اوس په عربو او عجمو کې هغه پخوانی سلیقه پاتې نه ده، نو د قرآن او سنتو د پوهې لپاره د ژبې د علومو زده کړه اړینه ده.

همدا راز د مدرسو او پوهنتونونو جوړول او د دین د پیاوړتیا او پاینښت لپاره پراخه دولتي تشکیلات رامینځ ته کول، منظم قوانین جوړول او محاکم ایجادول دا ټول بدعت نه دي، ځکه دا د اوسنی زماني اړتیا ده چې د رسول اللهﷺ په زمانه کې په دومره پراخه کچه ورته اړتیا نه وه.

۳. د رسول الله ﷺ په زمانه کې به د دې نويو چارو د کارولو په مخ کې خنډ نه وو او که په هغه زمانه کې يې په مخ کې خنډ وو، کارول يې ممکن نه وو، نو بيا يې د ګټې او اغېز د شتون په صورت کې کارول بدعت نه ګڼل کېږي، خو په دې شرط چې د دين له کوم بل اصل او حکم سره په ټکر کې نه وي. لکه له نوي تکنالوژۍ څخه د دين په ساتلو او خپرولو کې کار اخيستل، په جهاد کې د نويو وسلو کارول او په دعوت کې له راديو، تلويزيون، انټرنېټ او د مطبعو له مشينونو څخه کار اخيستل. د دې ټولو څيزونو کارول د رسول الله ﷺ په زمانه کې د هغوی د نشتوالي له کبله ممکن نه وو.

فعاليت

۱. زده کوونکي دې د ديني او دنيوي چارو لپاره په خپل وار مثالونه بيان کړي او په دين کې د نويو لارو د جوړولو ريښتيني يا فرضي بېلګې دې وښيي.
۲. د دين ټينګول، امنيت راوستل، د ښوونې او روزنې، روغتيا او عدالت په ډګرونو کې هڅې عادتونه دي، که عبادتونه؟ د دين د اقامت لپاره دولتي تشکيلات ولې بدعت نه ګڼل کېږي، سره له دې چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې به دې پراخه کچه تشکيلات او ادارې نه وې؟ په دې هکله بحث وکړئ.

په عقيده کې بدعت

علماوو په دې اتفاق کړی چې په عقيده کې بدعت حرام دی ځينې عقيدوي بدعتونه آن کفر ته رسېږي، چې د دين له ښکاره حکم څخه پکې انکار راشي او ټولو ديني علماوو هغه صريح کفر ګڼلی وي. لکه د مشرکانو دا قول چې قرآن حکايت ورڅخه کوي: ﴿وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَـٰذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰ أَزْوَاجِنَا﴾ [الأنعام:۱۳۹] او دوی وايي: څه چې د دې څارويو په ګېډو کې دي، يوازې زموږ د نارينه وو لپاره دي او زموږ پر ښځو حرام کړی شوي دي.

د بدعت د نارواتوب دليلونه

ډېر نقلي او عقلي دليلونه د بدعت په نارواتوب دلالت کوي چې موږ يې دلته له قرآن او سنتو څخه په ځينو مهمو او صريح دلايلو بسنه کوو.

قرآن کريم: الله تعالی فرمايي: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ [المائدة: ۳] **ژباړه:** نن ورځ مې ستاسو لپاره ستاسو دين کامل کړ، خپل نعمت مې پوره درکړ، او اسلام مې د دين په توګه درته غوره کړ.

څوک چې نوې چارې په دين کې پيدا کوي او هغه له دين څخه ګڼي، دی د رسول الله ﷺ په لاس راوړل شوی دين پوره نه ګڼي. د ده عمل دا معنا لري چې د دين

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې برخې هغه مبارك نه دي پوره کړي او هغه یې دپوره کیدو لپاره دې مبتدع ته پرې ایښې دي. نو دی د دې آیت په مدلول یا نه پوهیږي او یا ورڅخه انکار کوي، ځکه الله تعالی دین پوره ګڼلی او دی په هغه کې نورې چارې را پیدا کوي.

حدیث: رسول الله ﷺ فرمايلي: «أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ لِوُلاَةِ الأَمْرِ ، وَإِنْ كَانَ عَبْدًا حَبَشِيًّا ، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلاَفًا كَثِيرًا ، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ ، تَمَسَّكُوا بِهَا ، وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ. فَإِنَّ كُل مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ ، وَكُل بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ»(۱)

ژباړه: زه تاسو ته له الله تعالی څخه په تقوی او ویره او د چارواکو خبرو ته په غوږ نیولو او درناوی وصیت کوم، که څه هم هغه یو حبشي غلام وي ځوك چې په تاسو کې ژوندی پاتې شي هرو مرو به زیات اختلاف ویني، نو په تاسو زما د سنتو او زما د راشدو خلفاوو (لاربښودل شویو ځای ناستو) د لارو پیروي لازمه ده دا طریقې کلکې ونیسئ او په غاښونو یې کلکې کړئ، له نویو کارونو څخه ځان وساتئ، ځکه هره نوې چاره بدعت ده او هر بدعت لار ورکې ده.

په یو بل حدیث کې عایشې رضي الله تعالی عنها له رسول الله ﷺ څخه روایت کړی چې هغه مبارك وفرمایل: «مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ»(۲) چا چې زموږ په دې کار (دین) کې نوې څه راپیدا کړل، نو هغه رد دي.

پوښتنې:

۱. بدعت تعریف کړئ؟
۲. د بدعت له تعریف څخه څو مطلبونه په ډاګه کیږي؟
۳. په عقیده کې بدعت څه ته وايي؟
٤. د قرآن او سنتو له مخې د بدعت د نارواتوب دلیلونه بیان کړئ.

کورنۍ دنده:

زده کوونکي دې د بدعت په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

۱- رواه احمد و أبوداود.
۲ - متفق علیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صحابه كرامو مقام

۱. د صحابه وو تعريف

صحابه او اصحاب د صحابي جمع ده او ملګري ته ويل کيږي.
په اصطلاح کې صحابي هر هغه چاته ويل کيږي چې پيغمبرﷺ يې ليدلی وي، په هغه يې ايمان راوړی وي او د ايمان په حالت کې وفات شوی وي.

۲. د صحابه کرامو بهتري او غوره والی

الله تعالی د قرآن په ګڼو آياتو کې د صحابه کرامو فضيلت، مقام او منزلت ستايلی چې موږ د بيلګې په توګه لاندې آيتونه لولو:

أ. الله تعالی له صحابه وو څخه خوښ او راضي وو او صحابه له اللهﷻ څخه

الله تعالی فرمايي: ﴿وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾. [التوبة ۱۰۰]

ژباړه: هغه مهاجرين او انصار چې هغوی تر ټولو دمخه د ايمان بلنې ته په لبيک ويلو کې وړاندې شول، دغه راز هغه کسان چې وروسته له نيکۍ او ريښتينولۍ سره په هغو پسې راغلل، اللهﷻ له هغو نه خوښ او هغوی له اللهﷻ نه خوښ شول اللهﷻ د هغو لپاره داسې باغونه تيار کړي دي چې تر هغو لاندې به ويالې بهيږي او هغوی به پکې د تل لپاره اوسيږي. همدا ډير لوی برياليتوب دی.

ب. په غوره خويونو دصحابه وو توصيفول

الله پاک فرمايي: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ﴾ [الفتح: ۲۹]

ژباړه: محمدﷺ د الله رسول دی او کوم کسان چې له هغه سره ملګري دي هغوی پر کافرانو سخت او په خپلو منځو کې خواخوږي دي. ته چې کله هغوی ګورې په رکوع او سجده او د اللهﷻ د فضل او د هغه د رضا په طلب کې يې بوخت مومې، د سجدو نښې نښانې د هغو پر تنديو موجودې دي چې په هغوسره پيژندل کيږي.

ج. د امت اجماع

د پورتنيو قرآني آيتونو او د زياتو نبوي احاديثو پر بنسټ چې د صحابه وو په لوړ شان دلالت کوي، ټول اسلامي امت د صحابه کرامو پر عدالت او تقوا اجماع کړې ده او ويلي يې دي: (**الصحابة كلهم عدول**). صحابه کرام ټول په حق او انصاف ولاړ او د تقوا څښتنان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. د هغوی تر منځ پیښبې شوې مشاجرې او اختلافونه اجتهادي وو او هیڅ یو لوري ته پړه او ملامتیا نه شي راجع کیدای. که کومه ګناه ترې شوې هم وي، توبه یې ایستلې او الله پاک ورته ببښنه کړې ده. الله تعالی فرمایي: ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ [التوبة:١١٧]

ژباړه: الله ﷻ، پیغمبر او هغو مهاجرینو او انصارو ته ببښنه وکړه چې هغوی په ډیر تنګ وخت کې د پیغمبر ملګرتیا وکړه. که څه هم چې له هغو څخه د ځینو زړونه کوږوالي ته نیژدې شوي وو (خو کله چې هغوی د دې انحراف پیروي ونه کړه. بلکې د پیغمبر ملګرتیا یې وکړه) نو الله ﷻ هغوی معاف کړل. بیشکه چې الله ﷻ پر دوی مهربان او رحم کوونکی دی.

٣. د صحابه وو سپیڅلتیا

صحابه کرام هغه سپیڅلي خلک دي چې الله ﷻ له هغوی ټولو څخه د خپلې خوښۍ څرګندونه داسې کوي: ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾ [الفتح: ١٨]

ژباړه: الله ﷻ له مؤمنانو څخه راضي شو کله چې هغوی تر ونې لاندې له تاسره بیعت کاوه.

صحابه کرام د ډیر لوړ مقام څښتنان دي. صحابه کرام هغه خلک دي چې الله پاک د خپل پیغمبر او تر قیامته پورې د عام امت تر منځ د وساطت او ارتباط لپاره غوره کړي دي. چې له دوی پرته نه خو د قرآن فهم امت ته رسیدلای شو او نه د پیغمبر ﷺ تعلیمات او لارښوونې!

له همدې کبله د صحابه کرامو پرعدالت، صدق او تقوا باندې ایمان لرل د عقیدې برخه ګرځیدلې ده.

فعالیت

که صحابه کرام – خدای ﷻ مه کړه- موږ بې اعتباره وګڼو، نو قرآن او سنت خو موږ ته هغوی را رسولي، د دې دواړو به بیا څه حال وي؟ او د اسلام به بیا څه حال وي؟

٤. له صحابه وو سره مینه

پیغمبر ﷺ په خپلو وینااوو کې مسلمانانو ته لارښوونه کړې ده چې د صحابه وو سره مینه وساتي، او هغوی سره له دښمنۍ څخه ځانونه وژغوري، ځکه چې د صحابه کرامو ډله د ځمکې پر مخ تر ټولو غوره ډله ده، او د هغوی سره مینه ساتل د پوره ایمان نښه ده. له

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی سره مينه، محبت او د هغوی قدر او احترام د پېغمبرﷺ او پر هغه د نازل شوي شريعت سره مينه، محبت او د هغو قدر او احترام دی!

ځکه نو پېغمبرﷺ عام امت ته په خطاب کې د هغوی پام او توجه د صحابه کرامو لور ته را اړولې ده. پېغمبرﷺ فرمايلي دي:«لاَ تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ أَنْفَقَ أَحَدُكُمْ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلاَ نَصِيفَهُ »[۱].

ژباړه: زما صحابه مه کنځئ. زما دې په هغه ذات قسم وي چې زما روح د هغه په واک کې دی چې که چيرې ستاسې څخه يوکس د احد د غره په اندازه سره زر خيرات کړي نو د هغوی يو موټی خيرات ته نه رسيږي ، او نه يې نيم موټی خيرات ته رسيږي. په بل حديث شريف کې پېغمبرﷺ فرمايلي دي: «اللَّهَ اللَّهَ فِي أَصْحَابِي اللَّهَ اللَّهَ فِي أَصْحَابِي لَا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا بَعْدِي فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّي أَحَبَّهُمْ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي أَبْغَضَهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللَّهَ وَمَنْ آذَى اللَّهَ يُوشِكُ أَنْ يَأْخُذَه»[۲].

ژباړه: زما د صحابه وو په اړه له الله جَلَّاله ووېرېږئ، له الله جَلَّاله ووېرېږئ، هغوی د خپلو ناوړه ويناوو نښه مه ګرځوئ، که څوک له هغوی سره مينه محبت لري نو زما د مينې او محبت له کبله يې ورسره لري او که څوک له هغوی سره کرکه، نفرت او دښمني لري نو له ماسره د کرکې، نفرت او دښمنۍ له کبله يې ورسره لري. او که څوک هغوی ته ضرر او تکليف رسوي، نو يقينا چې ماته تکليف او ضرر رسوي، او څوک چې ماته تکليف او ضرر رسوي، نو يقيناً چې الله پاک ته تکليف او ضرر رسوي. (له ځانه يې خپه کوي) او څوک چې الله پاک ته تکليف او ضرر رسوي (خپه کوي يې) نو نږدې ده چې الله پاک به يې را ونيسي.

فعاليت

په پورتني حديث کې پېغمبرﷺ څو مهم ټکي ذکر کړي دي، د هغو په هکله يو يو په نوبت خبرې اترې وکړئ:

۱. د صحابه کرامو په باره کې له الله جَلَّاله څخه ووېرېږئ.

۲. صحابه کرام د خپلو ناوړه ويناوو نښه مه ګرځوئ.

۳. له اصحاب کرامو سره مينه کول په حقيقت کې د الله جَلَّاله د رسول سره مينه ده.

٤. له صحابه وو سره دښمني په حقيقت کې له پېغمبرﷺ سره دښمني ده.

۱- سنن أبي داود

۲- الترمذي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د صحابه وو سره بغض ساتل منافقت دی

لکه څرنګه چې له صحابه وو سره مینه د ایمان نښه ده، همدا شان له صحابه وو سره بغض ساتل منافقت او سرکشي ده. امام طحاوي لیکلي دي: (**وَبُغْضُهُم كُفْرٌ وَنِفَاقٌ وطُغْيَانٌ**). له صحابه وو سره بغض یاکفر دی، یا نفاق، یا سرکشي او بغاوت دی.

دا په دې معنا چې که چیرې له صحابه وو سره بغض د دین او یا بې ځایه غوسې له امله وو، نو بیا دا لوی کفر دی چې مسلمان پرې کافر کیږي. که چیرې د صحابه وو بد ګڼل او ورسره کینه ساتل د دنیایي امورو په خاطر وي نو دا کار بیا فسق دی.

له صحابه وو سره بغض ځکه نفاق دی چې پیغمبرﷺ فرمایلي: «**الْأَنْصَارُ لَا يُحِبُّهُمْ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَلَا يُبْغِضُهُمْ إِلَّا مُنَافِقٌ**»[1]. **ژباړه:** له انصارو سره مینه او محبت نه کوي مګر مؤمن او له دوی سره بغض او کینه نه کوي مګر منافق.

بل دا چې صحابه ددین ساتونکي، ددین روزونکي، د کفر په مقابل کې جهاد کوونکي وو بغض ساتل ځکه منافقت دی چې دا کار د هغه وخت د منافقینو خصلت او عادت وو چې صحابه به یې بد ګڼل.

پوښتنې:

۱. اصحاب تعریف کړئ.
۲. د اصحابو د غوره والي په اړه دوه نقلي دلایل ذکر کړئ.
۳. له صحابه وو سره مینه کول څه حکم لري؟
٤. له صحابه وو سره بغض او کینه کول څه حکم لري؟

کورنۍ دنده:

زده کوونکي دې د صحابه وو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

۱- صحیح البخاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیثو برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

د صحيح او حسن حديثونو پېژندل

احاديث د روايت له مخې ډېر ډولونه او مختلفې مرتبې لري چې د هغې لـه جملې څخه يو صحيح ، بل حسن حديثونه دي نو اړينـه ده چې د صـحيح اوحسن حـديثونو تعريـف، اوتوپير وپېژنو.

۱ـ صحيح حديث

د صحيح حديث تعريف

په عربي لغت کې صحيح دمريض ضد ته وايي.

او د محدثينو په اصطلاح کې صحيح حديث: هغه حـديث دی چې راويـان يـې عـادلان، د کـره ضبط او حافظې خاوندان، سند يې متصل، او د هر ډول علت، او شذوذ څخه خالي وي.

د تعريف شرحه

د صحيح حديث په اصطلاحي تعريف کې د پنځو شرطونو يادونـه شـوې چـې وضـاحت يې په لاندې ډول دی:

۱ـ د راويانو عدالت: دا په دې معنا چې د حديث ټول راويان به مسلمانان او عاقلان، بالغـان وي، او د هر قسم فسق، او د مروت خلاف کارونو او خصلتونو څخه به پاك وي.

۲ـ راويان به يې ضابطين او متقنين وي: معنا دا چې راويان به يې دداسې حـافظې خاونـدان وي چې احاديث به يې داسې کره ياد وي چې کله يې د لوستلو اړتيا پيدا شي بې له کـوم زيادت يانقصان څخه يې وړاندې کړای شي.

۳ـ د سند اتصال: هغه داسې چې ددې حديث هر راوي به حـديث د مخکينـي راوي څخه اورېدلی وي ،يا به يې په هغه لوستلی وي، اويا به له مخکيني راوي څخه د روايـت کولـو اجازه ولري.

۴ـ د علت څخه پاکوالی: هغه داسې چې په حديث کې به کوم داسې پټ عيب اوعلت نـه وي[1] چې د حديث صحت تر سوال لاندې راولي.

۱ـ په سند کې دعلت څخه دپاکوالي نه مراد دا دی چې په سند کې کومه داسې پټه انقطاع نه وي موجوده چې په ظاهرکې ورڅخه سند پاك ښکاري، ځکه که چيرې په سند کې انقطاع موجوده وي نو بيا داسې حديث ته منقطع ويل کيږي نه صحيح حديث. ددې مثـال امـام

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ـ له شاذ والي څخه پاکوالی: يعنې حديث به شاذ نه وي. شاذ هغه حديث ته وايي چې مقبول راوي د خپلې مرتبې څخه د لوړې مرتبې د راوي پرخلاف روايت کړی وي.

د صحيح حديث مثال

«قال الإمام البخاري: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ –رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– عَنْ النَّبِيِّ –صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– قَالَ: ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ مَنْ كَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا وَمَنْ أَحَبَّ عَبْدًا لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ.....»[۱]

ژباړه: امام بخاری رحمه الله تعالی وايي چې موږ ته حديث بيان کړی دی سليمان بن حرب، هغه وايي چې موږ ته حديث بيان کړی شعبه، شعبه له قتادة، او قتادة له انس بن مالکؓ څخه روايت کوي انسؓ وايي چې پيغمبرﷺ فرمايلي دي: (درې خويونه داسې دي چې په چاکې وي د ايمان په خوند به پوهه شي:چاته چې اللهﷻ او د هغه رسولﷺ تر هر چا ډېر محبوب وي، بل هغه څوک چې د يو شخص سره د اللهﷻ د رضامندۍ لپاره مينه کوي، او بل هغه څوک چې کفر ته اوړېدل ورته دومره بد ښکاري پس له هغې چې اللهﷻ ورته د کفر څخه خلاصی ورکړ، لکه څرنګه چې په اورکې واچول شي.)

دا حديث ځکه صحيح دی چې راويان يې ټول عادلان، دکره حافظې خاوندان، سند يې متصل، او هيڅ ډول علت او شذوذ په کې نشته.

فعاليت

زده کوونکي دې د پورتني حديث د راويانو نومونه واخلي.

۲ـ حسن حديث

دحسن حديث تعريف

په عربي لغت کې حسن د قبيح ضد ته وايي.

ابن صلاح په لاندې حديث کې داسې شرحه کوي:- عن عبد الرازق عن سفيان الثوري عن أبی إسحاق عن زيد بن يثيع عن حذيفة قال: قال رسول الله صلی الله عليه و سلم : (إن وليتموها أبا بکر فقوي أمين . .)).

که چېرې يو محدث د دې حديث د سند ظاهر ته نظر وکړي، نو ورته متصل ښکاري حال دا چې په دې سند کې دوه ځايه انقطاع موجوده ده: لومړی دا چې خپله امام عبدالرزاق دا حديث له امام ثوري څخه نه دی اوريدلی، بلکه ده دا حديث د النعمان بن ابي شيبه الجندي څخه اوريدلی دی. دوهم دا چې امام ثوری هم دا حديث د ابو اسحاق څخه په خپله نه دی اورېدلی، بلکه ده دا حديث له امام شريک څخه اوريدلی او بيا امام شريک له امام ابواسحاق څخه اوريدلی دی، نوپه سند کې پټه انقطاع پرته ده. (ابن الصلاح – / ۳۳) مقدمة

۱ – صحيح البخاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د محدثینو په اصطلاح کې حسن: هغه حدیث ته ویل کیږي چې راویان یې عادلان، مګر د کره ضبط او حافظې خاوندان نه وي، سند یې متصل د هر ډول علت اوشذوذ څخه پاک وي.

د حسن حدیث شرطونه

د حسن حدیث له تعریف څخه څلور شرطونه معلومیږي

۱ـ د راویانو عدالت.

۲ـ د سند اتصال.

۳ـ د شاذ والي څخه پاکوالی.

۴ـ د علت څخه پاکوالی.

د صحیح او حسن حدیثونو ترمنځ توپیر

که چیرې د صحیح، او حسن حدیثونو تعریف او شرطونو ته ځیر شو نو کوم توپیرنه لري، یوازې د حسن حدیث توپیر له صحیح سره په دې کې دی چې دحسن حدیث په راویانو کې یوکس د کره او قوي حافظې خاوند نه وي.

د حسن حدیث مثال

قال الامام احمد: «حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ –صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– يَقُولُ:(وَيْلٌ لِلَّذِي يُحَدِّثُ الْقَوْمَ ثُمَّ يَكْذِبُ لِيُضْحِكَهُمْ وَيْلٌ لَهُ وَوَيْلٌ لَهُ». [1]

ژباړه: (امام احمد رحمة الله تعالی وایي چې مونږ ته امام عبدالرزاق حدیث بیان کړی، عبدالرزاق وایې چې مونږ ته معمر حدیث بیان کړی، هغه له بهز بن حکیم څخه روایت کوي، هغه له خپل پلار حکیم چې بیا یې له نیکه څخه روایت کوي د بهز نیکه وایي چې ما له پیغمبرﷺ څخه اوریدلي چې ویل یې: هلاکت دې وي هغه شخص ته چې خلکو سره کله خبرې کوي، نو ددې لپاره ورته دروغ وایي چې هغوی وخندوي، هلاک دې شي، او هلاک دې شي داسې شخص.)

۱ - مسند أحمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې حديث سند متصل، د شاذ والي او علت څخه خالي دى، راويان يې عـادلان دي، مگر يوازې د بهز بن حكيم راوي په ضبط او حافظه كې كمزوري وه، له دې امله دا حديث حسن حديث بلل كېږي.

د صحيح او حسن حديثونو حكم

صحيح ، او حسن حديثونه دواړه شرعي دلايل دي او عمل پرې واجب دى.

پوښتنې:

۱ـ صحيح حديث تعريف كړئ.

۲ـ د صحيح حديث شرطونه څو دي؟

۳ـ د صحيح او حسن حديثونو ترمنځ څه توپير دى واضح يې كړئ؟

۴ـ د صحيح او حسن حديثونو حكمونه ووایاست.

كورنى دنده:

د صحيح او حسن حديثونو تعريفونه په يادو زده كړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضعيف حديث

د اسلام د دين له ځانګړتياوو څخه يوه دا ده چې هر حکم يې پرسند ولاړ دی، هيڅ داسې وينا او عمل پکې نشته چې پر دليل ولاړ نه وي، که چيرې په کومه وينا کې چې پيغمبرته يې نسبت کېږي د کمزورۍ نښه ليدل کېږي او په روايت کې يې ستونزه وي، د دين علماوو داسې روايات په ګوته کړي دي، تر څو پرې څوک د صحت حکم ونکړي.

حديث ته د کمزورۍ نسبت له دې کبله کېږي چې د روايت په سلسله کې يې قوت نه وي، او ځينې داسې لاملونه يې ترڅنګ شتون لري چې پيغمبر ته يې په نسبت کولو کې خنډ واقع کېږي.

د کمزوري حديث تعريف: هغه حديث ته ويل کېږي چې په هغه کې د صحيح او حسن شرطونه نه وي[١].

د تعريف شرحه: له کمزوري حديث څخه مراد هغه حديث دی چې په سند کې يې انقطاع وي او يا داسې راوي پکې وي چې د اعتماد وړ نه وي، د بېلګې په توګه لکه په ديانت او ريښتونولۍ باندې يې اعتراض وي اويا حافظه يې کمزورې وي، لدې امله هغه وينا اوکړنه چې نسبت يې پيغمبرته کېږي، د روايت په لړ کې يې ستونزې وي هغه ته کمزوري حديث ويل کېږي.

د کمزوري حديث مثال: (حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ: حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ يَحْيَى، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «احْتَرِسُوا مِنَ النَّاسِ بِسُوءِ الظَّنِّ»)[٢].

ژباړه: په بد ګمانۍ سره له خلکو څخه ځان وژغورئ.

١- هغه شرطونه: د سند اتصال، د راويانو عدالت، د هغوی حافظه، د علت او شذوذ څخه پاکوالی.

٢ – د طبراني المعجم الأوسط ١٨٩/١، په روايت کې يې معاويه بن يحی دی هغه ضعيف دی. ابن حجر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ضعیف حدیث حکم

د کمزوري حدیث روایت او پرې عمل هغه مهال روا دی چې کمزوري یې ډېره زیاته نه وي، په فضایلو (ترغیب، او ترهیب) پورې اړه ولري، د اسلام عام اصل یې تایید کوي او له هغه سره هیڅ ډول ټکر ونلري.

د ضعیف حدیث ګټه

په فضایلو کې ضعیف حدیث چې ډېر ضعف ونلري، د دې وړ دی چې عمل پرې وشي، او همدا راز د دې حدیث په غوښتنه په عمل کولو سره د ثواب امید هم کیدای شي، که چیرې د دین له اصولو سره ټکر ونلري.

پوښتني:

۱ – ضعیف حدیث تعریف کړئ.

۲ – په کومو شرطونو د ضعیف حدیث روایت صحیح دی؟

۳ – ضعیف حدیث څه ګټه لري؟ بیان یې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوارلسم لوست

موضوع حدیث

د پېغمبر وینا وحې ده او په اسلام کې دویم مأخذ دی، لدې کبله د پېغمبرﷺ په احادیثو کې علماوو پوره زیار ایستلی او دقت یې کړی دی، هغه صحیح احادیث چې له پېغمبر څخه یې روایت شوی دی، له جوړو شوو خبرو څخه لرې کړي او پدې اړه د دین علماء بریالي شوي دي چې په دلایلو سره یې موضوعي احادیث د صحیحو احادیثو له لړی نه لرې کړي.

د موضوع حدیث تعریف: هغه له ځانه جوړ شوي حدیث ته ویل کېږي چې پرته له کوم اساسه یې پېغمبرﷺ ته نسبت شوی وي.

د تعریف شرحه

له پورتني تعریف څخه دا ځرګنده شوه چې موضوع حدیث هغو خبرو او کړنوته ویل کېږي چې ځینو خلکو پرته له کوم سنده په پیغمبر پورې تړلي وي او هغه ته یې نسبت کړی وي، د تاریخ په اوږدو کې ځینې داسې دروغجن خلک وو، چې په رسول اللهﷺ پورې یې دروغ تړلي ، ځینو د خپل تعصبي نظر پیاوړي کولو، ځینو د دینداری په نیت د ځینو اعمالو د فضایلو په بیان کې او ځینو نورو د فساد او دښمنۍ لپاره دا کار سرته رسولی دی.

د موضوع حدیث حکم

د موضوع حدیث روایت او ورباندې عمل کول ناروا دي، ځکه چې د دې حدیث بیانول په خپله ویونکي ته تاوان رسوي او هغه داسې چې کله څوک یو موضوع حدیث بیانوي، هغه ته دروغجن ویل کېږي، لکه: څرنګه چې په حدیث شریف کې راغلي دي: «مَنْ حَدَّثَ عَنِّي بِحَدِيثٍ وَهُوَ يَرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ.» (۱)

ژباړه: څوک چې زما (پیغمبر) لخوا خلکو ته وینا کوي او هغه پوهېږي چې دا وینا دروغ ده (د پیغمبر حدیث نه دی) دا کس په خپله یو له دروغ ویونکو څخه دی.

---

۱ – المعجم الکبیر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د موضوع حدیث د پېژندلو او د خلکو د پوهاوي لپاره که چېرې اړتیا لیدل کېږي بیانول یې جواز لري، ترڅو خلك پدې پوه شي چې دغه وینا حدیث نه، بلکې له ځانه جوړه شوې وینا ده.

د موضوع حدیث پېژندنه

موضوعي حدیث په لاندې توګه معلومېږي

۱ – کله چې وضعه کوونکی یې په خپله اعتراف وکړي چې دا حدیث ده جوړ کړی دی.

ب – داسې معنا ولري چې د وقوع امکان یې لرې بریښي، لکه د دوو متضادو شیانو یوځای کېدل.

ج – له هغو مسایلو سره مخالف واقع کېدل چې په دین کې خورا مهم ګڼل کېږي، لکه د اسلام له یو رکن څخه انکار کول.

د وضعه شوي حدیث مثال

– " الْفَقرُ فَخرِي وَبِهِ أَفتَخِرُ "(۱).

ژباړه: فقر زما ویاړ دی، زه پرې ویاړم.

د وضعې اسباب

له ځانه حدیث جوړول او بیا یې پیغمبرﷺ ته نسبت کول، یو شمېر لاملونه لري چې په لاندې توګه بیانېږي.

۱ – ځیني داسې خلك وو چې له ځانه یې عجیبه قیصې جوړولې، بیا به یې نسبت پیغمبرﷺ ته کاوه او خلکو ته به یې په مجالسو کې اورولې تر څو له دې لارې په خلکو کې شهرت پیدا کړي او د قدر وړ وګرځي.

۲ – د دین دښمنانو هم زیار ایسته چې له دې لارې په اسلام باندې طعن وارد کړي او خپلو شومو اهدافو ته د رسېدو په خاطر یې له ځانه حدیث جوړول او بیا یې پیغمبرﷺ ته نسبت کاوه.

۳ – ځیني داسې خلك وو چې د دې لپاره چې د وخت واکمنانو ته ځان نیږدې کړي د هغوی د خوشحالېدو لپاره یې خبرې جوړولې او بیا به یې د حدیث سرلیك ورکاوه.

---

۱ – ابن حجر وایي: دا موضوعي حدیث دی هیڅ اساس نه لري، همدارازامام صنعاني وایي: په دروغو جوړ شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ – ځيني ډلو د خپلې تګ لارې د تاييد لپاره، احاديث جوړ کړل ترڅو وښيي چې د دوی تګ لاره په حقه ده او د اسلام له نظره ستونزه نه لري.

٥– ځينو په نفلي عباداتو کې د افراط کولو په نيت او د بې ځايه ديندارۍ له کبله د اعمالو په فضايلو کې حديثونه جوړول.

د موضوع او ضعيف تر منځ توپير

موضوعي حديث هغه بې بنسټه خبر دی چې په دروغو يې نسبت پيغمبرﷺ ته شوی وي په دين کې هيڅ حيثيت نلري آن تر دې چې ويل يې هم ګناه لري، که چېرې د پوهاوي لپاره نه وي.

او ضعيف حديث د څه لاملونو له کبله کمزوری ګڼل کېږي اوکه چيرې د دين له اصولو سره ټکر ونلري، د دې وړ دی چې په فضايلو کې پرې عمل وشي او همدا راز په نورو رواياتو سره د کمزورۍ له مرحلې څخه هم وتلای شي.

پوښتنې:

١ – موضوع حديث څه ته وايي؟ بيان يې کړئ.

٢ – په کومو لارو موضوعي حديث پېژندل کېږي؟

٣ – د موضوع حديث حکم ووایاست.

٤ – آيا کمزوری حديث له موضوعي حديث سره توپير لري؟ واضح يې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

د احاديثو مشهور کتابونه

د احاديثو د کتابونو ډولونه

د احاديثو کتابونه د ترتيب په اعتبار سره په دوه ډوله دي: پر بابونو مشتمل کتابونه او مسانيد.

۱ـ پر بابونو مشتمل کتابونه

دا هغه کتابونه دي چې د پيغمبرﷺ احاديث په کې د بابونو اوکتابونو په شکل کې راټول او په بيلا بيلو طريقو ليکل شوي دي:

اـ ځينې يې داسې دي چې په علم او دين پورې اړوند ټول بابونه پکې ځای پر ځای شوي دي، لکه: د تعليم او تعلم برخه، د عقايدو برخه، فقهي احکام، زهد او تقوی، آداب او اخلاق، تفسير، تاريخ او نبوي سيرت، پېښېدونکې فتنې، د صحابه وو مناقب، دغه ډول کتابونو ته جوامع ويل کيږي، لکه: د امام بخاري جامع، د امام مسلم جامع او د امام ترمذي جامع.

ب ـ ځينې يې داسې دي چې يوازې د فقهي کتابونو په ترتيب ليکل شوي او يوازې هغه احاديث په کې راټول شوي دي چې په فقهي مسايلو پورې اړه لري. دې ډول کتابونو ته سنن وايي، لکه: سنن ابي داود، سنن نسائی، سنن ابن ماجه، سنن دارمي، او داسې نور.

ج ـ هغه کتابونه چې په يوه ځانګړي موضوع پورې اړونده احاديث پکې راټول شوي وي، لکه: يوازې د عقايدو په برخه کې، يا د اخلاقو او آدابو په برخه کې. له دې جملې څخه **(کتاب السنة)** د امام احمد بن حنبل - رحمه الله - کتاب چې په عقيدې کې يې ليکلی او (الادب المفرد) د امام بخاري کتاب چې په آدابو کې يې ليکلې دی د يادونې وړ دي.

۲ـ مسانيد

مسانيد د مسند جمع ده او مسند هغه کتاب ته ويل کيږي چې د هر صحابي روايات په کې بېل بېل ذکرشوي وي.

مسانيد په دوه ډوله دي.

اـ يو هغه ډول مسندونه دي چې د مسند ليکونکی د حديث شروع له صحابي څخه کوي او د هر يو صحابي روايات د نورو صحابه وو د رواياتو څخه جدا ذکر کوي، لکه: د امام احمد بن حنبل مسند او د ابوداود طيالسي مسند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ بل هغه ډول مسندونه دي چې د سند د لومړي برخې څخه شروع کوي. يعنې د مسند مؤلف حديث د خپل شيخ، يا استاد څخه پيل کوي او يوازې هغه حديثونه ذکر کوي چې د خپلو استادانو او يا شيوخو څخه يې اوريدلي وي، لکه: د امام طبراني المعجم الكبير، المعجم الاوسط او المعجم الصغير.

د ځينو مشهورو صحيحو کتابونو پېژندنه او ځانګړتياوې

۱ـ صحيح البخاري

دا د محمد بن اسماعيل البخاري (المتوفى: ۲۵۶هـ) کتاب دی چې په (الجامع الصحيح) شهرت لري.

له قرآن کريم څخه وروسته تر ټولو معتبر او صحيح کتاب دی، دا لومړنی کتاب دی چې يوازې پکې د رسول اللهﷺ متصل السند احاديث راجمع کړای شوي دي.

د احاديثو شمېره يې له تکرار سره (۷۳۹۷) او له تکرار څخه پرته (۲۷۶۱)ده.

صحيح البخاري خورا زياتې شرحې لري، چې مشهورې شرحې يې فتح الباري د امام ابن حجر عسقلاني او عمدة القاري د بدر الدين عيني دي.

۲ـ صحيح مسلم

د دې کتاب ليکوال ابو الحسين مسلم بن حجاج نيشاپوري قشيري (المتوفى:۲۶۱هـ) دی چې د امام بخاري له تکړه شاګردانو څخه هم وو.

صحيح مسلم د امام بخاري له کتاب څخه وروسته دويم کره کتاب دی.

د احاديثو شمېره يې له تکرار سره (۷۷۴۸) او بې له تکراره (۳۰۳۳) ده.

صحيح مسلم هم زياتې شرحې لري، لکه: الاکمال د قاضي عياض رحمة الله عليه، المفهم د امام قرطبي –رحمة الله تعالى– او مشهوره يې المنهاج د امام نووي –رحمة الله عليه– شرحه ده.

۳ـ سنن ابي داود

مؤلف يې سليمان بن اشعث سجستاني (المتوفى:۲۷۵هـ) دی.

د دې کتاب مؤلف احاديث د پنځو لکو حديثونو له جملې څخه رابيل کړي دي. امام ابو داود –رحمة الله– د خپل کتاب په اړه داسې وايي:(ما په دې کتاب کې يوازې صحيح احاديث يا هغه چې صحيحو احاديثو ته ورته والی لري ذکر کړي دي. که چېرې په کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای کې کومه کمزوري ليدل کيږي هغه مې په ګوته کړي ده. د کومو احاديثو په باره کې که چوپ پاتې شوی يم هغه هم د عمل وړ دي.)
په دې کتاب کې زياتره هغه احاديث راوړل شوي چې په فرعي او فقهي مسايلو پورې تړاو لري. ټول يکې (۵۲۷۴) حديثونه راټول شوي دي. دا کتاب هم ډيرې شرحې او حاشيې لري چې مشهوره يې معالم السنن د امام خطابي (رحمة الله تعالى) شرحه ده.

۴ـ جامع الترمذي

ددې کتاب ليکوال امام ابو عيسى محمد بن عيسى بن سوره الترمذي (المتوفى:۲۷۹هـ) دی.
مؤلف په خپل کتاب کې صحيح، حسن او ځينې ضعيف احاديث ذکر کړي او د هر يو حديث درجه يې بيان کړې ده، او د دې تر څنګ يې د صحابه وو، او تابعينو مذاهب هم بيان کړي دي.
امام ترمذي - رحمة الله تعالى- د خپل کتاب په اړه وايي: (کله مې چې دا کتاب وليکه نو د حجاز، عراق او خراسان علماوو ته مې وړاندې کړ چې ټولو خوښ کړ. د هر چا په کور کې چې دا کتاب پروت وي لکه چې پيغمبرﷺ په خپله د ده په کورکې شته او خبرې کوي.)
په جامع الترمذي کې ټول (۳۹۵۶) حديثونه دي. جامع الترمذي زياتې شرحې او حاشيې لري، لکه: عارضة الاحوذي د امام ابن العربي- رحمه الله - شرحه، (**تحفة الاحوذي**) د علامه مبارکپوري شرحه.

۵ـ سنن نسائي

دا کتاب د امام ابو عبدالرحمن احمد بن شعيب النسائي (المتوفى:۳۰۳هـ) ليکنه ده.
زياتره احاديث يې صحيح دي، آن تر دې چې ځينو علماوو دا کتاب په سنن ابي داود او سنن ترمذي هم غوره بللی. ټول په کې د تکراره سره (۵۷۶۱) حديثونه راغلي دي.

۶ـ سنن ابن ماجه

ليکونکی يې ابو عبدالله محمد بن يزيد ابن ماجه قزويني (المتوفى:۲۷۳) دی.
ددې کتاب مرتبه د ذکر شوو کتابونو په پرتله ټيټه ده.
د احاديثو مجموعه يې (۴۳۴۱) ده هغه احاديث چې يوازې ده ذکر کړي دي او نورو پنځوکتابونو نه دي ذکرکړي (۱۳۳۹) حديثونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ـ د امام مالك –رحمة الله تعالى– موطأ (ت ۱۷۹ هـ)

دا كتاب په خپله امام مالك بن انس (رحمة الله تعالى) چې د څلورو مشهورو امامانوڅخه دوهم امام دى، ليكلى او خپلو شاګردانو، ته به يې په مسجد النبوي كې تدريس كاوو. لوى لوى امامان به د موطأ تدريس ته ناست وو. امام شافعي رحمه الله تعالى چې موطأ يې په يادو زده كړى وه وايي: (ماته د الله ﷻ له كتاب څخه وروسته له موطأ نه پرته بل كتاب ډېر صحيح نه ښكاري).البته ده دا خبره هغه وخت كړې وه چې د امام بخاري او امام مسلم صحيحين نه وو ليكل شوي. په موطأ كې د پيغمبرﷺ په متصلو احاديثو برسيره، مرسل حديثونه، د صحابه وو اوتابعينو اقوال هم ذكرشوي. د موطأ ترتيب د فقهي كتابونو په څير دى.

۸ـ د امام احمد (رحمة الله عليه) مسند(۲٤۱ هـ)

د دې مسند مؤلف امام احمد بن حنبل شيباني دى چې د څلورو مشهورو امامانوڅخه څلورم امام دى.

امام احمد –رحمة الله عليه– د خپل مسند په هكله فرمايي: ما د دې مسند احاديث د اوو لكو احاديثو[1] له جملې څخه انتخاب كړي دي. كه د كوم حديث په اړه د مسلمانانو ترمنځ اختلاف پيدا شي، نو په دې مسندكې دې د هغې حل ولټوي، كه چيرې يې د هغې حل په كې ونه موند، نو بيا دغه حديث صحت نه لري. د امام احمد رحمة الله عليه په مسند كې څه كم دېرش زره احاديث راجمع شوي دي.

پوښتنې:

۱ـ د احاديثو كتابونه د ترتيب په بناء په څو ډوله دي؟

۲ـ جوامع كومو كتابونو ته ويل كيږي؟ نومونه يې واخلئ.

۳ـ امام ابو داود د خپل كتاب په هكله څه وايي؟

۴ـ د امام ترمذي دكتاب په باره كې معلومات وړاندې كړئ.

۵ـ تر ټولو لوى مسند د چا مسند دى او څو احاديث لري؟

۱ـ ګران زده كوونكي بايد په دې پوه شي: كله هم چې په احاديثو كې د لكونو عدد ذكر كيږي، له هغه څخه د سند په اعتبار حديث مراد وي، نه د متن په اعتبار، ځكه د متن په اعتبار د مرفوعو احاديثو شمېر چې تكرار يې په نظر كې ونه نيول شي په زرګونو دى، لكونو ته نه رسيږي، خو څرنګه چې يو متن په مختلفو سندونو راغلى وي، نو هر سند ته په پاملرنه كه هغه ټولې لارې بېل بېل حديثونه وګڼل شي، او د متن تكرار ته ونه كتل شي، په دې توګه د احاديثو شمېر بيا لكونو ته رسيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسؤولیت

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ كُلُّكُمْ رَاعٍ وَمسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ فَالْإِمَامُ رَاعٍ ومسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ فِي أَهْلِهِ رَاعٍ وَهُوَ مسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْأَةُ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا رَاعِيَةٌ وَهِيَ مسؤولةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا وَالْخَادِمُ فِي مَالِ سَيِّدِهِ رَاعٍ وَهُوَ مسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ قَالَ فَسَمِعْتُ هَؤُلَاءِ مِنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَحْسِبُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَالرَّجُلُ فِي مَالِ أَبِيهِ رَاعٍ ومسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ فَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ. رواه البخاري

د راوي پېژندنه

عبدالله بن عمر بن الخطاب رضي الله تعالی عنه د بعثت په دریم کـال زېـږیدلی دی. لس کلن و چې هجرت یې وکړ. د بدر او احد له غزا څخه د عمر د کمـوالي لـه کبلـه ایسار کړی شو، بیا د خندق غزا کې، چـې پـنځلس کلـن وو شـریک شـو. د دیـن لـه امامـانو او زاهدانو څخه وو تل به یې حج کاوه، په کلکه به یې د پیغمبرﷺ پلونه او آثار تعقیبول قیام اللیل (د شپې لمونځ) او تلاوت به یې ډېر کاوه. لـه رسـول اللهﷺ څخـه یـې ډېـر احادیـث روایت کړي دي. د (۸۷) کالو په عمر په (۷۲) یا (۷۳) هجري کال وفات شو.

د ځینو کلماتو معنا

۱ـ رَاعٍ: شپون، ساتونکی، مسؤول او واکمن

۲ـ رَعِيَّة: ولس، لاس لاندې خلک

۳ـ مسؤول: پوښتل شوی او ځواب ویونکی

٤ـ أَحْسِبُ: گومان اوفکر کوم

٥ـ فَكُلُّكُمْ: نو تاسې هر یو

د حدیث ژباړه

عبدالله بن عمر رضي الله عنهما وايي، له رسـول اللهﷺ څخـه یـې واوریـدل چـې ویـل یـې: تاسو هر یو رعیت لري او د خپل رعیت په هکله مسؤول یاست، پادشاه رعیـت والا دی او د خپل رعیت مسؤول دی، خاوند په کورکې رعیت لـري او هغـه د خپـل رعیـت مـسؤول

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، مېرمن د خاوند په کور کې رعیت لري او د خپل رعیت مسؤوله ده، خادم د خپل بادار د مال په اړه رعیت لري او د خپل رعیت مسؤول دی. عبدالله بن عمر صاحب وایي: دغه ټول مې له رسول اللهﷺ څخه واوریدل او فکرکوم دایې هم وویل چې زوی د خپل پلار په مال کې د رعیت څښتن دی او د خپل رعیت مسؤول دی، په دې توګه ستاسې هر یو د رعیت څښتن او ستاسې هر یو د خپل رعیت مسؤولیت په غاړه لرئ.

دحدیث حکمت

په اسلامي نړۍ لید او تصور کې انسان مهمل او بې هدفه نه دی پیدا شوی. دلته هر انسان مسؤولیت لري، نارینه وي که ښځینه، پادشاه وي، که ګدا، خادم وي که مخدوم...
که هرڅوک وي اسلام پرې ځانګړي وجائب او مسؤولیتونه ایښي او د هغو په ادا کولو یې مکلف کړی دی. الله تعالی به د حساب او کتاب په ورځ ترې پوښتنه کوي او د هغو جزا به ورکوي.
پر پادشاه باندې اسلام د خپل رعیت په هکله مسؤولیتونه ایښي، پر پلار او مور باندې د اولادونو په اړه، پر اولادونو باندې د مور او پلار په اړه، پر خاوند د مېرمنې په اړه او په مېرمنې د خاوند په اړه... په دې توګه پر هر انسان باندې یې مسؤولیتونه ایښي او د هغو په اړه ترې پوښتنه کېږي.

فعالیت:
فکر وکړئ چې کوم انسان مسؤولیت نه لري په نوبت سره یې نومونه واخلئ.

د حدیث شریف ګټې

د مسؤولیت د ارزښت له کبله رسول اللهﷺ دغه مسأله صحابه کرامو ته واوروله او امت ته یې د تلپاتې درس په توګه پرېښووده.
د حدیث په سر کې رسول اللهﷺ د عمومي مسؤولیت یادونه په اجمالي توګه کړې چې: (کلکم راع و مسؤول عن رعیته) له هغه وروسته یې یو شمېر ډېر مهم مسؤولیتونه چې په ټولنه کې ډېره اغېزه لري په ټاکلې توګه په ګوته کړې. امام او پاچا او د هغه مسؤولیتونه د کورنۍ دوه مهم مسؤولین پلار او مور یا خاوند او مېرمن او د هغوی مسؤولیتونه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومي کارکوونکي او د هغوی مسؤولیتونه او د حدیث په پای کې یې د عمومي مسؤولیت ټینګار بیا تکرار کړی.

۱_د امام او پاچا مسؤولیتونه

له امام څخه مطلب پاچا امیر او خلیفه دی. د خلیفه او امیر ځانګړي مسؤولیتونه دا دي: د دین إقامه، دشرعي احکامو پلي کول، په عدل او انصاف سره حکومت کول، د رعیت عامه ګټې او مصلحتونه خوندي کول، امن او امان ساتل، د ژوند د اسانتیاوو برابرول او د خپل رعیت په اړه د شفقت، مهرباني او خیر غوښتنې چلن.

۲_د پلار مسؤولیتونه

دخپلې مېرمنې او اولاد نفقه، جامې او نور لګښت برابرول، د هغوی تعلیم او روغتیا ته پاملرنه، د هغوی عبادتي، اخلاقي کړو وړو او روزنې ته پاملرنه، په ځانګړې توګه د هغوی لمانځه، تلاوت، او دیني مطالعې ته پام او په عمومي توګه له هغوی سره د رحمت، شفقت او ښه او خواږه سلوک چلن.

۳_د مور مسؤولیتونه

مور په خپل وار د کور او اولادونو په اړه مسؤولیت لري. دا چې نارینه د ورځې زیاته برخه له کوره بهر په کارونو بوخت وي، د کور او اولادونو په اړه د مور مسؤولیت لا درنېږي.

د کور د ننه چارو ښه سنبالول، د اولادونو روزنه، د اخلاقي مفاسدو مخنیوی، د مېلمنو استقبال او د هغوی اکرام او درناوی، د خپل ځان، نجونو او هلکانو پت، عزت او اسلامي وقار او عفت ساتل او داسې نور.

ښځه او خاوند د کور په ډېرو مسؤولیتونو کې سره شریک دي. له دې امله ښایي د دواړو ترمنځ د خپلو مسؤولیتونو د اداء کولو په هکله سلا مشوره پوره او بشپړ تعاون موجود وي.

٤_ د خادم مسؤولیتونه

په همدې توګه خادمان، کارګران، مزدوران او په عمومي توګه یو له بل سره کار کوونکي د ښه خدمت، امانت، رښتینولی، متقابل احترام، خیرغوښتنې او خواخوږۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسؤولیتونه په غاړه لري، تر څو د ژوند عامې چارې د مینې، ورورولۍ او احترام په فضا کې رواني وي.

٥ـ هیڅوك بې رعیته او بې مسؤولیته نشته

په مکلفو انسانانو کې د رعیت لرل او مسؤولیت لرل یو نسبي امر دی. کېدای شي یو څوك په یو وخت کې خپل رعیت او مسؤولیت هم ولري او د بل چا تر رعیت او مسؤولیت لاندې هم وي، خو دا نشي کېدای چې یو څوك دې هیڅ ډول رعیت او مسؤولیت ونه لري. آن تر دې چې که یو څوك یوازې هم ژوند کوي، نه ښځه، نه خاوند، نه اولاد، نه خادم او نه بل څوك ورسره وی، بیا هم دی د خپل ځان او د بدن د غړو او حواسو مسؤولیت په غاړه لري. باید د هغو حفاظت او ساتنه وکړي. "إن لجسدك علیك حقا" بدن دې پر تا حق لري. په دې توګه چې د روغتیا او پاکوالي خیال یې باید وساتې، له عقیدې نیولې تر عباداتو او اخلاقو پورې شرعي اوامر پرځای کړي او په منهیاتو او منکراتو کې یې ونه کاروي. د الله پاك او بنده ګانو حقونه وربانديې پرځای کړي. له دې امله په یوازیتوب کې هم د رعیت څښتن دی، بدن، غړي او حواس یې رعیت دی او دی د هغو په هکله مسؤول دی.

فعالیت:

که څوك خپل مسؤولیت ادا نه کړي په ټولنه یې بدې اغیزې څه دي؟ ځواب ووایاست.

پوښتنې:

١ـ د حدیث راوي معرفي کړئ.

٢ـ حدیث شریف ترجمه کړئ.

٣ـ د راعي، مسؤول او رعیت معنا ووایاست.

٤ـ د امام او پادشاه مسؤولیتونه کوم دي او ولې د پادشاه یادونه په ځانګړې توګه شوې؟

کورنۍ دنده:

پورتنی حدیث په خپلو کتابچو کې ولیکئ او په یادو یې زده کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه هلاکوونکي گناهونه (۱)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ قَالَ الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَأَكْلُ الرِّبَا وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصِنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ. رواه البخاري

د راوي پېژندنه

ابوهريره عبد الرحمن بن صخر الدوسيرضي الله عنه د خيبر د غزا په کال يې اسلام راوړ او د خيبر په غزا کې شريک شو، مديني ته يې هجرت کړی او دنبوي مسجد په صفه کې اوسيده. ځان يې د رسول اللهﷺ صحبت ته وقف کړی وو، په همدې خاطر يې له رسول اللهﷺ څخه تر ټولو زيات احاديث روايت کړي دي. د عمر رضي الله تعالی عنه په خلافت کې د بحرين والي وو او په (۵۸) هجري کال د عقيق په سيمه کې د (۷۸) کالو په عمر وفات شو.

د ځينو کلماتو معنا

۱ـ**الْمُوبِقَاتِ**: د موبقة جمع ده، موبقة د اسم فاعل لفظ دی معنا يې ده: هلاکوونکي، تباه کوونکي.

۲ـ**التَّوَلِّي**: د مصدر لفظ دی، شا اړول، مخ گرځول، تېښته کول.

۳ـ**الزَّحْفِ**: په ناسته ښنبيدو او تگ ته وايي. دلته د دوو لښکرو نژدې کېدل او يوځای کېدل ترې مراد دی.

۴ـ**قَذْف**: د مصدر لفظ دی ويشتلو او غورځولو ته وايي دلته ترې مراد په پاک لمنو ښځو پورې د زنا او بې حيايي تور تړلو ته وايي.

۵ـ**الْمُحْصِنَاتِ**: د محصنة جمع ده، معنا يې ده: پاک لمنه او عفيفه ښځه.

۶ـ**الْغَافِلَاتِ**:د غافلة جمع ده او غافلة د اسم فاعل صيغه ده معنا يې ده: ناخبره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیث ژباړه

له ابو هریرهﷺ څخه روایت دی چې رسول اللهﷺ وفرمایل: له اوو هلاکونکو څخه ځانونه وژغورئ! پوښتنه وشوه: ای د الله ﷻ رسوله، هغه څه شی دي؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: الله پاک سره شریک نیول، کوډې کول، په ناحقه سره انسان وژل، د یتیم مال خوړل، سود او ربا خوړل، د غزا او جګړې له ډګر څخه تېښته او په مؤمنو او پاک لمنو ناخبرو ښځو پورې د زنا او بې حیایی تور تړل.

د حدیث حکمت

ګناه که هر څه وي، له الله تعالی څخه سرغړونه او نافرماني ده، ځکه خو ګناه که وړه وي او که ستره بد عمل دی.

ځینې ګناهونه نسبتاً واړه وي او که کله هم له چا څخه صادر شي، نو د وروسته نیکو عملونو له امله له منځه ځي، خو ځینې ګناهونه دومره خطرناک او هلاکوونکي وي چې څوک ترې په رښتیا توبه ونه باسي، نو په یقیني توګه انسان هلاکوي. په پورتني مبارک حدیث کې ددغسې هلاکوونکو ګناهونو یادونه شوې ده.

فعالیت

په ګروپي شکل د کبیره ګناهونو نورې پنځه نمونې ووایاست.

د حدیث شریف ګټې

۱_له الله ﷻ سره شریک نیول ستر ظلم دی

له الله ﷻ پاک سره د هغه په ذات، صفاتو او اسماوو کې بل څوک شریکول.

له الله ﷻ سره شریک نیول ستر ظلم دی. شرک د انسان ټول نیک عملونه له منځه وړي، الله تعالی هیڅکله شرک نه بښي او نور ګناهونه چې یې چاته خوښه شي بښي یې.

په قرآن کریم او احادیثو کې لاندې عملونه له الله پاک سره شرک ګڼل شوي دي:

- له الله پرته پر مخلوق باندې لوړه او قسم کول، لکه: په زیارت قسم، د زوی یا پلار په سر قسم، په شرافت قسم، په وجدان قسم او داسې نور.
- کوډې او هغه دمونه او تعویذونه چې په کې شرکي الفاظ استعمال شوي وي.
- بد فالي نیول
- د ریاء لپاره لمونځ، روژه او زکاة ورکول

(c) ketabton.com: The Digital Library

○ په دې عقيده د کونجکو، هډوکو، ښکرونو او داسې نورو شيانو په غاړه کې اچول چې دا د نظر لګيدو اونورو آفاتو مخنيوی کوي.

۲_د سحرحقيقت، دنيوي او اخروي زيانونه يې

د اسلام مبارک دين په اصلاح او خير رسولو ټينګار کوي، په حقيقتونو ولاړ دين دی له هر قسمه وهمونو، خيالونو، او بې ځايه وېرېدلو څخه خلك منع کوي.

کوډې چې د وهمونو، خيالونو عقيدوي بې ثباتۍ، فتنو او فساد خپرولو، نورو ته د بدني، روحي، اجتماعي زيان رسولو څخه عبارت دي، زده کړه او نورو ته يې ورښودل حرام دي حتی په ځينو حالاتو کې انسان کفر ته پرې رسېږي. دا هغه ناوړه عمل دی چې د امام ابوحنيفه رحمه الله په قول د کوډګر سزا يوازې قتل دی.

په حديث شريف کې راغلي: چا، چې فال وکوت او چا ته چې فال وکتل شو، چا چې غيب ويل کول او د چا لپاره چې غيب ويل کيدل، چا چې کوډې وکړې او د چا لپاره چې کوډې وشي، څوك چې غوټې اچوي او بندونه جوړوي، يا کاهن ته ورشي او د هغه خبره رښتيا وګڼي، نو پر محمدﷺ باندې پر نازل شوي دين کافر شو.[1]

۳_ د يو انسان وژنه د ټول انسانيت وژل دي

انسان د الله تعالی مکرم مخلوق دی. د هغه سر، مال، پت او عزت ځانګړی حرمت لري چې ساتل يې فرض او ماتول يې حرام دي.

په اسلام کې د انسان وژل ډېر غټ جرم دی، د قرآنکريم په ګڼو آيتونو کې دغه جنايت منع شوی، د يو انسان قتل او وژنه يې د ټول انسانيت قتل او وژنه ګڼلې او د يو انسان ژغورل يې د ټول انسانيت ژغورل ګڼلي دي: ﴿مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا....﴾ [المائدة: ۳۲]

ژباړه: چاچې يو انسان دوينې له بدلې يا په ځمکه کې له فساد جوړولو پرته (په ناحقه) وواژه ، داسې وګڼه چې هغه ټول انسانانې ووژل...

٤_د سرطاني غړي له مينځه وړل

که چا څوك په ناحقه وواژه يا يې د چا عزت ولوټلو، يا يې په دين لوبې وکړې او مرتد شو او له هغو پولو واوښت چې هغه انسان او ټولنې ته ګواښ دي نو بيا د دې انسان چاره د بدن د سرطاني غړي په څېر په کار ده چې له منځه يوړل شي او پرې شي ترڅو نور انسانان د ده له شر او ضرر څخه په امن شي.

---

۱ – رواه البزار فی مسنده. په دې صورتونو کې تر څو چې د شخص په عقيده کې خلل نه وي راغلی، په ستر کفر سره نه کافرېږي، ځکه د اهل سنت او جماعت په نزد د يو چا ايمان په عملي ګناه سره نه نقض کيږي، نو دلته له کفر څخه عملي کفر مراد دی نه اعتقادي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شريعت دغسې انسانان په ګوته کړي او د وژلو حکم یې ورکړی. رسول اللهﷺ فرمايي: «لَا يَحِلُّ دَمُ امرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَّا بِإِحْدَى ثَلَاثٍ الثَّيِّبُ الزَّانِي وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ»[1] **ژباړه:** هغه مسلمان چې لااله الا الله محمد رسول الله کلمه وايي وينه تويول يې روا نه ده، خو په دري صورتونو کې: محصن زناکار، قاتل او يا مرتد چې اسلام پرېږدي او له مسلمانانو نه جلا شي.

۵_ ګېډه له اور څخه ډکول

يتيم هغه مظلوم انسان دی چې خپل مهربان او زړه خوږی پلار يې له لاسه ورکړی وي. د هر چا مرستې ته اړتيا لري په ځانګړي توګه چې د هغه د مال ساتنه او پالنه وکړي. الله پاک په قرآن کريم او د رسول اللهﷺ په احاديثو کې يتيم ته په پاملرنې او توجه باندې ټينګار کړی دی. الله پاک ددې ګناه په هکله په قرآنکريم کې فرمايي:﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا﴾ [النساء:۱۰]

ژباړه: «بيشکه هغوی چې په زور زياتي سره د يتيمانو مالونه خوري، هغوی په خپلو ګېډو کې اور اچوي او ژر دی چې د دوزخ اورته به ننوزي» د يتيمانو مال خوړل، ډېره بې همتي، ناځوانه عمل او غټه ګناه ده، او له همدې امله اسلام پر ټولنې باندې د يتيم په وړاندې مسؤوليتونه ايښي چې يو له هغو څخه د يتيم د مال ساتنه او پالنه او د هغه له ضائع کېدو، په هغه کې له خيانت او د هغه له خوړلو څخه په ټينګه ډډه کول دي.

۱_حديث شريف ترجمه کړئ؟

۲_پورته کوم شيان دي چې په احاديثو کې شرک بلل شوي؟ نمونه يې واخلئ.

۳_د کوډو، فال ليدو، او غير شرعي دمونو او تعويذونو ضررونه وښاياست.

۴_په کوم آيت کې د يوه بې ګناه انسان وژنه د ټول انسانيت وژنه او د هغه ژوند ژغورل د ټول انسانيت ژوند ژغورل ښودل شوي دي؟

۵_هغه ځايونه چې د يو مسلمان قتل په کې د شريعت له مخې جواز لري کوم دي؟ دليل يې وښاياست.

---

۱ - متفق عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه هلاکوونکي ګناهونه (۲)

.... وَأَكْلُ الرِّبَا وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصِنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ.

۵ـ سود یا له الله ﷻ او پیغمبر ﷺ سره جګړه

سود (ربا) یو بل خطرناك رنځ دی چې نبغ په نيغه د ټولنې غريب او بې وزله خلك کړوي. په ټولنې کې انساني مفاهيم، لکه: زړه سوی، ښېګڼه، خواخوږي، قرض حسنه او داسې نور له منځه وړي او پرځای يې بخل، زړه سخت توب، مصلحت غوښتنه او مادي توب خوروي. ځکه الله تعالی سود خوړل له غريبو او اړمنو سره دښمني نه، بلکې له الله تعالی او د هغه له پيغمبر سره دښمني او د جنګ او جګړې اعلان ګڼلی دی: ﴿فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ [البقرة:۲۷۹]

ژباړه: نو كه له دې كار(سود) څخه لاس نه اخلئ. بيا د الله ﷻ او د هغه د پيغمبر ﷺ جنګ ته تيار شئ.

سود خوړونکو ته الله تعالی تر ټولو بده سزا ټاکلې ده.

د خواشينی ځای دی چې نن سبا په نړۍ واله کچه سود ډېر پراخه شوی، نړۍ يې له يو خطرناك اقتصادي بحران سره مخامخ کړې او ورسره غبرګ يې د روحي او اخلاقي فساد په جال کې نښلولې ده.

فعاليت

په ډله ییزه توګه دسود بدي اغيزې جلا جلا بيان کړئ.

۶ـ د یوه تن تېښته لښکر ته ماته ورکوي

کافرانو، باطل پالو او مفسدينو سره د جهاد او مبارزې وروستی پړاو له هغوی سره مخامخ جګړې ته دانګل او د وسله والې جګړې پرېکړه ده. په داسې حساسو شېبو کې مقاومت فرض او تېښته لويه ګناه ده، ځکه د جګړې په ترڅ کې د یوه تن تېښته د جنګي مورال

(c) ketabton.com: The Digital Library

په له منځه وړلو سره ډېر ځله يو ستر لښکر ته ماته ورکوي. په داسې حساس وخت کې تېښته يا هم ثبات او استقامت د جګړې پايلې بدلوي.

۷ـ پر پاک لمنو ښځو تور لګول

ښځې په اسلام کې ډېر لوړ مقام لري. په ځانګړې توګه د هغو وقار او پت په شريعت کې په پوره پاملرنې سره مطرح دی، کوښښ شوی څو د دوی عزت خوندي وساتل شي. د ښځو پر شخصيت ملنډې، توهين او تحقير، بې ارزښته ګڼل او د نارينه وو د نفسي غوښتنو لپاره له هغوی څخه کار اخيستل ستره ګناه ګڼل شوې، چې په آخرت کې د عذاب لامل جوړېږي.
پر دې سربېره هغه چا ته په دنيا کې هم درنه سزا ټاکل شوې چې د ښځې او يا نارينه د شخصيت درناوی ونه کړي، د هغوی عزت او حيا ته په بده سترګه وګوري نو که چا کوم مسلمان سړي او يا مسلمانې ښځې ته د بد لمنۍ نسبت وکړ، په خپله دعوا به شاهدان راولي که شاهدان يې تېر نشو کړای محکمه به ورته د عامو خلکو په وړاندې د اتيا (۸۰) درو وهلو سزا ورکړي او شهادت او ګواهي به يې د خلکو ترمنځ د تل لپاره بې اعتباره اعلان شي.

فعاليت

هغه کوم سورت دی چې په پاک لمنو ښځو د تور لګوونکي لپاره پکې سزا ټاکل شوې ده؟

پوښتنې:

۱ـ په قرآن کريم او احاديثو کې ولې د يتيمانو پر پاملرنې ټينګار شوی دی؟
۲ـ کوم عمل له الله پاک او پيغمبرﷺ سره جګړه بلل شوې دی؟
۳ـ په جهاد کې تېښته ولې هلاکوونکې ګناه ده؟
۴ـ په اسلامي شريعت کې پر پاک لمنې مسلمانې ښځې باندې د بدلمنۍ د تور لګولو څخه سزا ټاکل شوې ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

امر بالمعروف او نهی عن المنکر

(عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنْ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُونَهُ فَلَا يُسْتَجَابُ لَكُمْ). رواه الترمذي

د راوي پېژندنه

حذيفة بن اليمان العبسي رضي الله عنه مشر صحابي وو. د خندق په غزا او له هغه وروسته نورو غزواتو کې شريک و، د خندق په غزا کې رسول الله ﷺ د کافرانو لښکر ته د احوال اخستو لپاره لېږلی وو. رسول الله ﷺ ورته د منافقانو د پېژندګلوۍ په شمول ډېر اسرار ويلي وو چې د صحابه وو په منځ کې په صاحب سر رسول الله يادېده. عمر فاروق رضي الله عنه به هغې جنازې ته نه ورته چې **حذيفة** رضي الله عنه به پکې برخه نه اخيسته.

د ډېرو غزواتو په شمول د عراق په فتوحاتو کې شريک وو. د نهاوند په غزا کې يې ګډون درلود، همدان، ری، او دينور د ده په مشرۍ کې فتحه شوي. د ارمينيا له غزا وروسته يې د مسلمانانو دريم خليفه عثمان رضي الله عنه ته د قرآن کريم د ترتيب مسأله مطرح کړه. زيات احاديث يې له رسول الله ﷺ څخه روايت کړي دي. د عمر رضي الله عنه په خلافت کې د مدائن والي ټاکل شوی او همالته د والي په توګه وو چې د هجرت په (۳۶) کال کې وفات شو.

د ځينو کلماتو معنا

۱_**وَالَّذِي**: (و) په دې ځای کې د قسم توری دی، (الذي) هغه ځوک، هغه ذات (قسم دی په هغه ذات).

۲_**لَتَأْمُرُنَّ**: هرو مرو (خامخا) به امر کوئ.

۳_**الْمَعْرُوفِ**: يوه ډېره جامعه کلمه ده چې د خير، ثواب اوطاعت ټول کارونه پکې شاملېږي، لکه: ښېګڼه او نيکي چې عام خلک يې ښه ګڼي او بد يې نه وايي.

٤ _**لَتَنْهَوُنَّ**: هرومرو به نهی کوئ، (ايسارول به کوئ).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵_**الْمُنْكَرِ**: د معروف ضد دی: بدي او وراني، چې عام خلك پرې بد وايي او ښه يې نه ګڼي.

٦_**لَيُوشِكَنَّ**: ډېر ژر، ډېر نژدې.

٧_**عِقَابًا**: عذاب

٨_**تَدْعُونَهُ**: له الله جَلَّ جَلَالُهُ څخه به دعاګانې غواړئ.

د حديث ژباړه

له حذيفه رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: زما دې په هغه ذات قسم وي چې زما سا د هغه په لاس کې ده چې تاسو به هرو مرو امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوئ او يا دا چې ډېر نژدې ده چې الله پاک در باندې له خپل لوري څخه عذاب راولېږي چې بيا به له هغه څخه دعاګانې غواړئ او قبلېږي به نه.

د حديث حکمت

اسلامي دعوت يا امر بالمعروف او نهی عن المنکر د اسلام له خورا مهمو مبادي او ارزښتناکو فرايضو څخه دي چې د اسلام د نورو احکامو قيام او بقاء ور پورې تړلې ده.

فعاليت

هر زده کوونکی دې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر اغيز د اسلام د نورو ارکانو او احکامو د برپا کولو په هکله له ځان سره ياد داشت کړي او په نوبت سره دې نورو ته واوروي.

د حديث شريف ګټې

۱_د امر بالمعروف او نهي عن المنکر ارزښت

په هره ټولنه کې دوه ډوله وګړي ژوند کوي: نيکان خلك هغه چې د پاکو عقيدو نيکو خويونو، خير غوښتونې او د غوره اخلاقو څښتنان وي.

او بله ډله بدان هغه چې د ناوړه سلوك د بدو عاداتو، د شر او فساد خويونو خاوندان وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدو اعمالو له خاوندانو څخه همیشه په فردي او ټولنیز ژوند کې ناسمې مفکورې د اسلام او انسانیت ضد کړنې، پر نوروظلم، تیری او ډول ډول فسادونه صادریږي. که چیرې نیکان او صالحه وګړي ددغسې اشخاصو مخنیوي ونه کړي او دوی حق طرف ته ونه هڅوي، نو د ټولنې هره برخه به د شر او فساد ډګر وګرځي او انساني ټولنه به په داسې ځنګل بدله شي چې د عدل، انصاف، د ښو او بدو تمیز به پکې هیڅ نه وي.
امر بالمعروف او نهي عن المنکر د اسلامي امت هغه سپیڅلې صفت دی چې له پیغمبرانو څخه زموږ امت ته په میراث پاتې دی، دا هغه مهمه دنده ده چې د اسلامي ټولنې سلامتي او نیکمرغي ورپورې تړلې او د فساد د پراخېدو مخه ډب کوي.

۲_خلک نیکیو ته رابلل

د حدیث مفهوم د امر بالمعروف په هکله دا دی چې: تاسو به هرومرو خلکو ته په نیکیو او ښیګڼو امر کوئ. خلک به اسلامي عقیدې، اسلامي شریعت، اخلاقو، عزت، درنښت، حیا، احترام، محبت، وروری، عدل، انصاف او د یوه الله ﷺ بنده ګۍ ته رابلئ ، چې د دنیا او آخرت سعادت پکښې نغښتی دی.

۳_ له بدیو څخه خلک منع کول

په ټولنه کې خلک له خرابو افکارو، بدو اعمالو او ناوړه اخلاقو څخه منع کول او ایسارول د هر مسلمان فردي او ټولنیزه دنده ده. د اسلام د ستر پیغمبرﷺ له خوا په یوه کار باندې په دغسې مؤکدو الفاظو سره امر او ټینګار کول د هغه کار فرضیت او لزوم افاده کوي، په همدې اساس د اسلام د دین غوښتنه دا ده چې اسلام ته بلنه، امر بالمعروف او نهي عن المنکر د هر مسلمان ځانګړې او د ټول امت ټولنیز فرض دی، هغه هم په حکیمانه لارو چارو چې منکر له منځه ولاړ شي او د منکر له منځه وړل د ستر منکر (جنګ، نفرت او فساد) لامل ونه ګرځي.

٤_ د امر بالمعروف او نهي عن المنکر د پرېښودو خطرونه او پایلې

امر بالمعروف او نهي عن المنکر هغه مهمه دنده ده چې په پرېښودلو یې رسول اللهﷺ د عذاب د نازلیدلو اخطار ورکړی. د دې معنا دا ده چې اسلامي دعوت، امر بالمعروف او نهی عن المنکر که کله هم په ټولنه کې پرېښودل کېږي، نو ځای یې د الله تعالی لخوا ځانګړی عذاب نیسي، سربېره پردې په جامعه کې ظلم، بې انصافي، د زړونو سختوالی او ډول ډول فسادونه زیاتېږي او په پای کې ټولنه دهلاکت په درشل دریږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٥_ بیا به مو دعاء نه قبلېږي

که دعوت، امر بالمعروف او نهي عن المنکر ترك شي، نو ډېر ژر به الله تعالی له خپل لوري عذاب را نازل کړي، که کله د دعوت (امر بالمعروف او نهی عن المنکر) په پرېښودو سره عذاب راغی، نو بیا که تاسې الله تعالی ته خومره دعاګانې او زارئ کوئ، نو دعا به مو نه قبلېږي، ځکه مسلمانانو به د دعوت په پرېښودو دومره ستر جرم او غټه ګناه کړې وي چې د دعا دقبلېدو ټولې لارې به یې په ځان تړلې وي.

فعالیت:

ایا له بدیوخخه منع کول یوازې د علماوو دنده ده اوکه د ټولو مسلمانانو؟ زده کوونکي دې په خپل منځ کې پرې مباحثه وکړي.

پوښتنې:

١_ لاندې کلمې معنا کړئ:

أ_ لَتَأْمُرُنَّ:

ب_ الْمَعْرُوفِ:

ج_ لَيُوشِكَنَّ:

٢_ د حدیث د راوي په هکله لنډ معلومات ورکړئ.

٣_ د حدیث ژباړه ووایاست.

٤_ که د اسلامي دعوت فریضه ترك کړل شي، نو پایله به یې څه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لګښت کې اقتصاد

عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الاقْتِصَادُ فِي النَّفَقَةِ نِصْفُ الْمَعِيشَةِ ، وَالتَّوَدُّدُ إِلَى النَّاسِ نِصْفُ الْعَقْلِ ، وَحُسْنُ السُّؤَالِ نِصْفُ الْعِلْمِ.

رواه الطبراني فى المعجم الكبير

د ځینو کلماتو معنا

۱_الاقْتِصَادُ: اقتصاد د (قصد) له کلمې څخه ده چې په چارو او وېناوو کې د افراط او تفريط ترمنځ وسط حد ته ويل کېږي، په لګښت او نفقه کې اقتصاد د اسراف او تقتير (ممسک توب) ترمنځ حد ته وايي.

۲_الْمَعِيشَةَ: ژوند، روزګار.

۳_التَّوَدُّدُ: مينه کول، محبت کول.

د حديث ژباړه

له عبد الله بن عمر رضی الله عنهما څخه روايت دی چې رسول اللهﷺ وفرمايل: اقتصاد (اعتدال په لګښت کې) نيم ژوند دی، او خلکو ته ځان ګرانول او نژدې کول نيم عقل دی، اوپه ښه ډول پوښتنه کول نيم علم دی.

د حديث شريف حکمت

مال له خپل ارزښت او اهميت سره سره يو خطرناک شی دی، هغې لوڅې تورې ته ورته دی چې دواړه لوري يې تېره او غوڅوونکې وي، که انسان ورسره پوره پاملرنه او احتياط ونکړي، نو ارومرو به خپل بدن پرې غوڅوي.

اسلام مال ته ځانګړې پاملرنه کړې، د هغه د ګټلو او لګښت لپاره يې دقيق، جامع اصول او ضوابط ايښي دي. چې يو له دغو اصولو او ضوابطو څخه د اقتصاد (اعتدال) اصل او ضابطه ده چې تر ډېره حده په لګښت پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اقتصاد اصطلاح او مفهوم د رسول اللهﷺ په ګڼو احادیثو او د قرآن کریم په ډېرو آیتونو کې ذکر شوې چې مونږ او تاسو یې د بېلګې په توګه د یورتني مبارك حدیث په ترڅ کې لولو.

د حدیث شریف ګټې

۱_ د قیمتي مال زېرمه د اقتصاد اصل دی

مال په یو وخت کې هم د خیر او ښېګڼې غوره وسیله او هم د شر او بدۍ ناکاره وسیله ده.
کور، اولاد اوعیال، نفقه او لګښت چې د انساني ژوند ډېره برخه جوړوي، ډېر خله انسان د مال په اړه بې احتیاطۍ ته اړ کړي چې په پای کې د بې وزلۍ او تنګلاسۍ له داسې جدي ستونزو سره مخ شي چې ژوند پرې تریخ او ورڅخه په تېښته شي، سترګې پټې کړي او په ټولو انساني پولو او ارزښتونو پښې واړوي، په غلا، چور او تالان لاس پورې کړي، په ټولنه کې فساد، بد امني، اړ او دوړ رامنځته کړي. او یا هم د کار کولو همت بایلي، کچکول په غاړه کړي او د سوال لاسونه اوږده کړي او په ټولنه باندې یو دروند پیټی جوړ شي.
اسلام دغه ستونزه د یوه خراب او دردوونکي واقعیت په توګه درك کړې او د هغې د مخنیوي لپاره یې د اقتصاد اصل او قاعده ایښې ده.
پدې مبارك حدیث کې رسول اللهﷺ اقتصاد نیم ژوند ګڼلی او بیا یې په ځانګړې تعبیر سره په لګښت کې اقتصاد د تنګلاسۍ او له هغو نه د راولاړو ستونزو د مخنیوي چاره ښودلې. پېغمبرﷺ فرمایلي دي:(مَاعَالَ مَنْ اقْتَصَدَ). [احمد]
ژباړه: هیڅکله به فقیر او تنګلاسی نه شي هغه څوك چې په لګښت کې د اعتدال او میانه روۍ څخه کار اخلي.
له کومه ځایه چې په مالي چارو کې اقتصاد او اعتدال ډېره اغیزه او خورا مهم رول لري ټولې مالي چارې او مالي نظام د (اقتصاد) په نوم یاد شوی دی، نن سبا چې د اقتصاد اصطلاح کارول کېږي مقصد ترې ټولې مالي چارې او مالي نظام او سیستم دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ اسراف چې د اقتصاد ضد، او د فقر لامل ګرځي شرعا حرام دی

د اقتصاد ضد ته په شریعت کې (اسراف) وایي چې په لګښت کې د افراط، بې نظمي، بې هدفي، بې او بې پلانه مفاهیم په کې شامل دي.

د لګښت ډیره برخه خوراك او څښاك جوړوي، الله تعالی د خوراك او څښاك په اړه فرمايي:﴿ وَ كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ [الأعراف: ۳۱]. خورئ او څښئ خو اسراف او له حده تیری مه کوئ.

په خوراك او څښاك کې اسراف او له حده تېرېدل چې څومره د بدن روغتیا ته تاوان اړوي، له هغه نه زيات يې مال ته اړوي او نن سبا چې څومره مالونه په خوراك او څښاك کې له اسراف نه په راولاړو ناروغيو او د هغو په علاج لګېږي له هيچا پټ ندي.

۳ـفي سبيل الله انفاق کې هم اقتصاد

آن تر دې چې في سبيل الله انفاق، خيرات، صدقات، مرستې او عامه سخاوتمندي او داسې نور د خير ښيګڼې لګښتونه هم بايد د اقتصاد د تر قاعدې لاندې وي او د ثواب ګټلو جذبه او ولوله بايد انسان د اقتصاد پولو ماتولوته ونه هڅوي، الله تعالی فرمايي: ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا﴾.[الاسراء:۲۹]

ژباړه: لاس ترغاړې تړلی بخيل مه اوسه او مه دومره په خلاص مټ لګښت کوه چې سبا تش لاس او د ټولو ملامت ناست يې!

نو چې کله الله پاك د خير ښيګڼې لګښت کې د اقتصاد غوښتنه کوي، نو نور لګښتونه خو بايد اورومرو د اقتصاد په اصل ولاړ وي.

۴ـد خلکوخوښي لاس ته راوړل لويه عقل مندي ده

که څوك د الله ﷻ د رضا په خاطر د انسانانو سره مرسته کوي، د هغوی درناوی کوي، او ورسره نيک چلن کوي، داسې انسان الله ﷻ ته خوښ وي، او څوك چې الله ﷻ ته خوښ وي الله ﷻ د هغه سره مينه د بندګانو په زړونوکې هم اچوي د خلکو د خوښې له برکته تل انسان خوښ، هوسا، او په خپلو مقصدونوکې سرلوړی وي. د الله ﷻ د بندګانو خوښي تر لاسه کول غټه کاميابي او لويه عقل مندي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ــ ګټوره پوښتنه علم زياتوي

پوهه او علم د زړونو پټې خزانې دي چې په ګټورو پوښتنو رابرسېره کېږي، که چيرې لـه معلم څخه په ښه طريقه پوښتنه وشي ممکنه ده چې معلم د زړه له کـومي پـه ځـواب کـې داسې معلومات وړاندې کړي چې حاصلولو ته يې ډېره زياته اړتيا وي.

پوښتنې:

۱ــلاندې کلمې معنا کړئ:

١ــ الاقْتِصَادُ:

ب ــ الْمَعِيشَةِ:

جــ التَّوَدُّدُ:

۲ــمال ولې دومره ارزښت لري؟

۳ــد اقتصاد لغوي او اصطلاحي معنا څه ده؟

٤ــحديث ترجمه کړئ!

۵ــاسراف ولې حرام دی؟ د هغه روغتيايي او مالي ضررونه بيان کړئ!

کورنۍ دنده

زمونږ په ټولنه کې هغه دودونه او رواجونه په ګوته کړئ چې د اقتصاد په خلاف پر حـرام اسـراف روان دي، او د هغـو د مخنيـوي پـه لارو چـارو بانـدې غـور او فکروکـړئ، او د مخنيوي په باره کې يې لنډه مقاله وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله ﷻ کتاب او د پیغمبر ﷺ سنت

عَنْ مَالِك أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ.[موطأ مالك]

د راوي پېژندنه

مالک بن انس بن مالک الأصبحی الحمیری د دار الهجرت (مدینې منورې) امام او د اهل سنت له څلورو مشهورو مذهبونو څخه د مالکي مذهب امام دی. په ۹۳ هجري کال په مدینه منوره کې زېږېدلی. پر دین کلک ولاړ وو. له امیرانو او باچاهانو څخه لرې اوسیده، آن تردې چې د واکمنانو له خوا رېړول شوی هم دی.

عباسي خلیفه هارون الرشید ترې وغوښتل چې دربار ته ورشي او ده ته سبق ووايي، خو امام مالک انکار وکړ او ويې ویل چې: علم ته خلک ورځي، علم خلکو پسې نه ورځي! هارون الرشید یې کورته ورغی او د درس په مجلس کې یې دیوال ته تکیه وکړه ، امام مالک وویل: دعلم درناوی د رسول الله ﷺ درناوی دی، نو تکیه یې پرېښوده او د امام په وړاندې کښیناست. د خلیفه منصور عباسي په غوښتنه یې د احادیثو مشهور کتاب موطأ ولیکه. په همدې توګه: **الوعظ**، **المسائل**، **الرد علی القدرية**، النجوم او تفسیر غریب القرآن د نوموړي له لیکنو څخه دي. امام مالک بن انس په ۱۷۹ هـ. ق کال په مدینه منوره کې وفات شو.

د ځینو کلماتو معنا

۱_تَرَكْتُ: له ترک څخه اختسل شوی: پرېښودل، ترک کول.

۲_أَمْرَيْنِ: د (امر) تثنیه ده:چاره، کار.

۳_لَنْ تَضِلُّوا: هېڅکله به بې لارې نه شئ.

٤_مَا تَمَسَّكْتُمْ: څوپورې مو چې منګولې پرې لګولې وي.

د حدیث شریف ژباړه

امام مالک رحمة الله تعالی ته دا حدیث رسیدلی چې پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: په تاسو کې مې دوه شیان پرېښي دي، څو پورې مو چې پر هغو منګولې ښخې کړې وي هیڅکله به بې لارې نه شئ: د الله ﷻ کتاب او زما سنت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیث حکمت

قرآن د الله پاك وروستی کتاب دی چې د انسانیت د هدایت او لارښوونې لپاره یې نازل کړی، څو انسانان له تیارو څخه رڼا ته را وباسي او د ژوند په سمه لاره یې روان کړي. ترڅو چې انسانان پر قرآن کلك ولاړ وي، هیڅکله به بې لارې نه شي.

د حدیث شریف ګټې

۱ـ قرآن کریم د اسماني کتابونو ناسخ

رسول الله ﷺ امت ته د اسلام دوه اصلي سرچینې په ګوته کړې څو د هغو په رڼا کې خپل ژوند تېر کړي. لومړی د الله کتاب (قرآن) او دوهم خپل سنت (حدیث او سیرت).

قرآن کریم د اسلامي شریعت د تحلیل او تحریم لومړنی مرجع ده. قرآن د ژوند ټولې چارې د اصولو او بنسټونو په توګه اجمالاً بیان کړې دي: ﴿...مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ...﴾ [الانعام: ۳۸]

ژباړه: موږ په قرآن کې د هیڅ شي کمی نه دی کړی (د اړتیا وړ شیان مو ټول ذکر کړي دي). الله تعالی خپل رسول محمد ﷺ ته دنده سپارلې څو دغه اصولي لارښوونې په تفصیل سره د ژوندانه په ټولو جزئیاتو کې پلې کړي. د دغو اصولو پر بنسټ یوه ټولنه جوړه کړي او نړیوالو ته دغه الهي لارښوونې یوازې په نظري توګه نه، بلکې په عملي توګه وړاندې کړي. الله تعالی د پیغمبر ﷺ دغه حیثیت داسې بیانوي: ﴿...وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ [النمل: ٤٤]

ژباړه: موږ تاته ذکر(قرآن) نازل کړ څو خلکو ته نازل شوی کتاب شرح او توضیح کړې او ښایي دوی پکې غور او فکر وکړي.

جابر رضي الله عنه وایي یوځل عمربن الخطاب رضي الله عنه په داسې حال کې چې د تورات یوه نسخه یې په لاس کې وه، راغی او ویې ویل: ای د الله جل جلاله رسوله، دا د تورات یوه نسخه ده. رسول الله ﷺ څه ونه ویل. عمر رضی الله عنه د هغه په لوستو پیل وکړ. د پیغمبر ﷺ پر مخ د غوسې او د خفګان نښې راغلې. په دې کې ابوبکر رضي الله عنه پر عمر رضي الله عنه غږ وکړ چې مور دې در باندې بوره شه عمره د پیغمبر مخ ته نه ګورې؟ کله چې عمر رضي الله عنه د پیغمبر ﷺ مخ ته وکتل، نو ژر یې وویل: د الله پاك او د هغه د پیغمبر له غوسې څخه پناه غواړم. د الله پاك په ربوبیت، د اسلام په دین او د محمد ﷺ په نبوت خوښ او قانع یو. رسول الله ﷺ وفرمایل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما دي په هغه ذات قسم وي چې زما ساه يې په واك كې ده، كه موسیٰ درته راڅرګند شي او تاسو هغه پسې لاړ شئ او ما پرېږدئ نو د حق له لارې څخه به بې لارې شئ، او كه موسیٰ ژوندی وای او زما پيغمبري يې موندلې وای نو زما تابعداري به يې كوله. [سنن الدارمی]

۲ـ د رسول الله صلی الله علیه وسلم سنت(حديث اوسيرت)، د قرآن تر ټولو ښه شرحه

د پیغمبر سنت د قرآن کریم تر ټولو ښه شرح او تفسیر دی. د هغه سيرت او د صحابه وو ټولنيز ژوند د قرآنكريم عملي او تطبيقي اړخ دی.

له رسول الله ﷺ څخه چې کومه خبره ثابته شوې ده، هغه په حقیقت کې د وحې يوه برخه ده،

الله پاك فرمايي:﴿ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى۞ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى﴾ [النجم: ۳-۴]

ترجمه: پیغمبرله ځانه نه غږېږي، هغه خو ورلېږل شوې وحې ده.

نو په څه شي چې امر کوي باید پلی کړی شي او له څه شي چې منع كوي بايد اجتناب ترې وشي، الله پاك فرمايي: ﴿..وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا...﴾ [الحشر:۷]

ژباړه:کوم دستور چې پیغمبر درکوي، عمل پرې وکړئ او له څه شي مو چې منع کوي ځان ترې وژغورئ.

په سنتو باندې منګولې لګول له ضلالت او بې لارې توب څخه د ژغورل کېدو او نجات يوازنی لاره ده.

۳ـ د رسول الله ﷺ سنت يا دويمه وحې

له قرآن نه وروسته سنت د اسلامي شريعت د تحليل او تحريم دويمه مرجع ده.

په دې توګه له سنتو څخه د الهي وحې د يوې برخې په توګه هيڅكله استغنا نشي راتلای او د قرآن په شرح او شرعي احكامو باندې په پوهيدلو کې له پامه نشي غورځيدلای.

رسول الله ﷺ په يو مبارك حديث كې چې مقدام رضي الله عنه ترې روايت كړی فرمايي: خبر اوسئ! ماته قرآن او د هغه په څير نور څه (سنت) راكړل شوي دي.[۱]

---

۱ - ابوداود

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل روایت کې راځي: داسي څوك ونه مومم چې ډډه یې وهلې وي او زما کوم امر یا نهی ورته ورسېږي او دی ووایي چې زه دا نه پېژنم، هغه څه منم چې په قرآن کې مې موندلي.[(١)]

د حدیثو او فقهې کتابونه په هغو مسائلو ډك دي چې په قرآن کې نشته، خو په حدیثو کې حلال یا حرام ګڼل شوي دي.

٤_د لارې مثال

د صحابه وو ټولنیز ژوند، په ځانګړې توګه د راشده خلافت دوره، د قرآن کریم د مقاصدو پر اساس جوړ او د بشري ژوند غوره بېلګه ده. ځکه خو رسول الله ﷺ په یوه مبارك حدیث کې امت ته پر هغې باندې د کلك درېدو ټینګار کوي او وایي: زما سنت او له مانه وروسته زما د راشدینو او مهدییونو خلیفه ګانو سنت کلك کړئ..)[(٢)]

د راشده خلافت د دورې ټولنیزه تګلاره زموږ لپاره د فکري او عقیدوي خط چراغونه دي چې د ژوندانه په اوږدو لارو کې خپله لاره پرې رڼا کوو.

پوښتني:

١_پورتنی حدیث شریف وژباړئ.

٢_دحدیث راوي څوك دی؟ معرفي یې کړئ.

٣_لاندې کلمات معنا کړئ:

- تَرَكْتُ:
- أَمْرَيْنِ:
- لَنْ تَضِلُّوا:
- مَا تَمَسَّكْتُمْ:

٤_ (نبوي سنت او سیرت د قرآنکریم بنه شرحه ده) دا مطلب واضح کړئ.

کورنی دنده:

پورتنی حدیث شریف له معنا سره په یادو زده کړئ.

---

١ - معرفة السنن والآثار للبيهقي

٢ - مشكل الآثار للطحاوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ويشتم لوست

په جهادکې د ښځو ونډه

عَنْ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ قَالَتْ كُنَّا نَغْزُو مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَسْقِي الْقَوْمَ وَنَخْدُمُهُمْ وَنَرُدُّ الْجَرْحَى وَالْقَتْلَى إِلَى الْمَدِينَةِ. [صحيح البخاري]

د راوي پېژندنه

ربيع بنت معوذ بن عفراء رضي الله عنهما، د انصارو د بني نجار له قبيلي ښځه وه، ربيع بي بي په بيعة الرضوان کې حاضره او له رسول اللهﷺ سره يې په ځينو غزواتو کې ګډون درلود. نوموړې له يوې خوا زاهده، عابده او د خدایﷻ د لارې مجاهده وه، له بلې خوا د علم او فضيلت خاونده هم وه. له دې بي بي ښځه ټول يويشت (۲۱) احاديث روايت شوي دي. ډېر عمر ژوندۍ وه. په پای کې د عبدالملك بن مروان په خلافت کې د هجرت په څه د پاسه اويايم کال کې وفات شوه.

د ځينو کلماتو معنا

١_كُنَّا: موږ وو.

٢_نَغْزُو: غزا مو کوله، جهاد موکاوه.

٣_نَسْقِي: اوبه مو ور رسولې، اوبه مو ورکولې.

٤_نَرُدُّ: وړل مو، لېږدول مو.

٥_الجَرْحَى: ټپيان، زخميان.

٦_الْقَتلَى: قتل کړای شوي، وژل شوي.

د حديث ژباړه

له ربيع رضي الله عنها ښځه روايت دی چې وايي: موږ به له پيغمبرﷺ سره يو ځای غزا کوله، په جهاد کې به ورسره شريك وو. مجاهدينو ته به مو اوبه رسولې، نور خدمتونه مو ورته تر سره کول او د هغوی ټپيان او شهيدان به مو مدينې منورې ته انتقالول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حديث حكمت

د خير ښيګڼې خپرېدو، د عدالت او انصاف تامين، له انسان څخه د انسان آزادي، له مستکبرينو څخه د مستضعفينو بوږاګانو، ښځو او ماشومانو د ژغورلو، د انساني کرامت او ارزښتونو د خوندي ساتلو او د الله ﷻ د کلمې او دين د لوړوالي په خاطر سپيڅلی او مقدس جهاد، له يوې خوا شرعي فريضه او مکلفيت دی او له بلې خوا د هر مؤمن او مسلمان وګړي د ژوندانه تر ټولو لوړه هيله او ستر وياړ دی. ښځه د نورو مسؤوليتونو، حقوقو او وياړ په څېر په دغې مقدسې فريضې او سپيڅلې دندې کې د خپل بدني ځواک په اندازه له نارينه وو سره سمه او برابره ونډه لري.

د حديث شريف ګټې

١ـ د اسلام په لاره کې د وسله وال جهاد ارزښت

وسله وال جهاد د اسلام د سپيڅلي دين د خپرولو او ورڅخه د دفاع غوره لاره ده.

د الله ﷻ په لاره کې جهاد هغه غوره عبادت دی چې بل هيڅ ډول عبادت ورسره نه برابرېږي. د الله ﷻ په لاره کې يوساعت تګ د سهار له خوا او بيا بېرته راستنيدل د ورځې په اخره برخه کې له دنيا او هغه څه چې په دنيا کې دي ورڅخه غوره دي.[١]

په اسلام کې جهاد تر ټولو د لوړ مقام او تر ټولو نېکو کارونو غوره کار دی، الله تعالى د دې لپاره روا کړی تر څو د توحيد کلمه لوړه او د الله تعالى د دين برم زيات شي. ډېر زيات شمېر آياتونه او احاديث د جهاد د فضيلت په اړه راغلي. الله تعالى فرمايي:﴿ وَمَن يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللهِ فَيُقْتَلْ أَو يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْراً عَظِيماً﴾ [النساء: ٧٤] **ژباړه:** او څوک چې د الله ﷻ په لار کې وجنګېږي او ووژل شي يا برلاسی شي هغه ته به موږ هرومرو ستر ثواب ور په برخه کړو.

فرمايي: ﴿وَفَضَّلَ اللهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْراً عَظِيماً﴾ [النساء: ٩٥]

ژباړه: او الله تعالى مجاهدين په ناستو خلکو په ستر اجر سره غوره ګرځولي دي.

د اسلام ستر لارښود، رسول الله ﷺ د جهاد په اړه داسې فرمايي: «مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِى سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْقَانِتِ بِآيَاتِ اللَّهِ لاَ يَفْتُرُ مِنْ صِيَامٍ وَلاَ صَلاَةٍ حَتَّى يَرْجِعَ الْمُجَاهِدُ فِى سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى»[٢]

---

١ - مسلم

٢ - صحيح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د الله تعالی په لار کې د مجاهد مثال د هغه روژه نیوونکي په څېر دی چې ټوله شپه لمونځ کوي او د الله تعالی په آیاتونو باندې دعاء کوونکی وي، نه له خپلې روژې ستړی کېږي او نه له خپل لمانځه څخه ستړی کېږي تر هغه وخته چې دغه د الله تعالی د لارې مجاهد بېرته خپل کور ته را ستون شي.

د الله تعالی په لار کې وتل او ستونزې ګالل لوی اجر او ثواب لري. رسول اللهﷺ فرمایلي دي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ –رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُ– قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِﷺ:« انْتَدَبَ اللَّهُ لِمَنْ خَرَجَ مُجَاهِدًا فِى سَبِيلِهِ لاَ يُخْرِجُهُ إِلاَّ إِيمَانٌ بِى وَتَصْدِيقٌ بِرَسُولِى فَهُوَ عَلَىَّ ضَامِنٌ أَنْ أُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ أُرْجِعَهُ إِلَى بَيْتِهِ الَّذِى خَرَجَ مِنْهُ نَائِلاً مَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ وَغَنِيمَةٍ ».[۱]

ژباړه: څوك چې د مجاهد په توګه د الله ﷻ په لار کې له کوره ووځي، الله ﷻ (د مهربانۍ له مخې) فرمايي: چې کله يې دا وتل پر ما د ايمان او زما د رسولﷺ د تصديق پر بنا وي، نو زه يې ضامن يم چې هغه جنت ته داخل کړم او يا يې بېرته خپل کور ته په داسې شان ورستون کړم چې ثواب او غنيمت ور په برخه وي.

د يادونې وړ ده چې د جهاد د مشروعيت لپاره د ځانګړو حالاتو او شرايطو تحقق ضروري دی.

۲ ـ په وسله وال جهاد کې د ښځو ونډه

له رسول اللهﷺ سره په غزاګانو کې، لکه د سړو په څېر ښځو هم پوره ونډه اخيستې ده دا په دې معنا چې ښځې هم له نارينه وو سره په ټولو عبادتونو، وياړونو او افتخاراتو کې سمې شريکې دي. له دې کبله ويلی شو، ښځې حق لري چې د مسلمانانو له امير څخه د اجازې تر لاسه کولو د حق د لارې د سپېڅلي جهاد وياړ تر لاسه کړي.

اسلامي شريعت د خپلې عامې مهربانۍ هغه ځانګړي سهولت له مخې، چې له ښځو سره يې په هر څه کې په پام کې نيولی، ښځې يې جګړې ته له حاضريدو څخه معاف کړې دي. دغه معافي يوازې يوه استثناء لري چې کله د مسلمانانو مشر د اړتيا له مخې فوق العاده حالت کې نفير عام (جهاد ته عمومي وتل) اعلان کړي، بيا به ښځه هم د ميړه له اجازې پرته د جهاد ډګر ته وځي. په عامو او عادي جهادونو کې ښځه مکلفه نه ده چې د جهاد ډګر ته ولاړه شي. له دې سره سره ښځې حق لري چې د جهاد په وياړونو کې د

---

۱ – سنن کبری، بيهقی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریکېدو په خاطر د مسلمانانو د مشر او خپل سرپرست په اجازه له مجاهدینو سره ووځي او هلته د دوی له ښځینه طبیعت سره مناسب یو شمېر خدمتونه تر سره کړي.

حقیقت دا دی چې د اسلامي دعوت له پیل څخه نیولې د دعوت په ټولو پړاوونو کې ښځې په ټولو ویاړونو کې له نارینه وو سره یو شان شریکې دي. لله الحمد په ټول اسلامي تاریخ کې یوه پېښه هم داسې نشته چې هلته ښځو د محرومیت او کموالي احساس کړی وي او یا هم نارینه وو ځان پرې لوړ او پورته ګڼلی وي، بلکې ددې په خلاف ښځې تل د نارینه وو له خوا له ځانګړي قدر، احترام او درناوي څخه برخمنې وې.

د اسلامي تاریخ په اوږدو کې د نارینه اتلانو په کتار کې خدیجه، سمیه، اسماء، ام سلیم، ام عطیه، ام حرام، خوله، عائشه، فاطمه، زینب رضي الله عنه او داسې نورې په زرګونو اتلانې دي چې یادونه یې په زرینو کرښوکې پاتې دي.

ام عماره نسیبه رضی الله عنها یوه له هغو اتلو بیبیانو څخه ده چې د اُحد په تاریخي غزا کې یې له پیغمبر څخه په سخت وخت په دفاع کې د میړانې او سرښندنې بېلګه وړاندې کړې او د تل لپاره به تاریخ ور باندې ویاړي.

حفصه رضي الله عنها له ام عطیې رضـي الله عنهـا څخـه روایـت کـړی چـې هغـې ویـل: زه لـه پیغمبرﷺ سره په اوو(۷) غزاګانو کې شریکه وم، زه د جګړې پر وخـت لـه بـارونو او سـامانونو سره پاتې شوم. مجاهدینو ته به مې ډوډۍ برابروله او د هغوی د ټپیانو درملنه مې کوله.

انسرضی الله عنه وایي: ام سلیم رضي الله عنها (دده مـور)چـې ژونـدۍ وه نـو تـل بـه لـه یـوې ډلـې انصارو ښځو سره له رسول اللهﷺ سره په غزا کې ملګرې وه.

حشرج له خپلې پلرنۍ نیا څخه نقلوي چې هغې رضي الله عنها ویـل: زه لـه شـپږو تـنو نـورو ښـځو سره د خیبر غزا کې له پیغمبرﷺ سره ووتم. څه وخت چې پیغمبـرﷺ پـوه شـو ښـځې هـم ورسـره غزا ته راغلي، نـو مـوږ پسې یې څـوک را ولېـږه او ویـې غوښتو! مـوږ د پیغمبـرﷺ خـدمت تـه حاضرې شوو، نو د پیغمبرﷺ په څېره کې د قهر او غوسې نـښې وې. مـوږ تـه یـې وویـل: تاسـو د څـه لپـاره او د چـا پـه اجازه راغلې یـئ؟ مـونږ ورتـه وویـل: یـا رسـول الله! مـوږ تاسره راووتـو، مجاهدینو ته به غشي ورکوو اوبه او ستوان به ورکوو، د ټپیـانو درملنـه بـه کـوو. پـدې توګـه بـه د اللهﷻ د لارې په جهاد کې خپله مرسته او کمـک کـوو. رسـول اللهﷺ راتـه وویـل: پورتـه شـئ او خپلو خېمو ته ولاړې شئ. هغه وایي: بیـا کلـه چـې الله تعالی خیبـر فـتح کـړ، نـو رسـول اللهﷺ لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غنيمت څخه مونږ ته د نارينه مجاهدينو سره سمې برابرې برخې راکړې. حشرج صاحب وايي، ما ترې پوښتنه وکړه چې څه شی په برخه کې در ورسېدل؟ هغې وويل: مېوې.[١]

فعاليت

د اسلامي تاريخ په اوږدو کې د هغو مجاهدو ښځو نومونه واخلئ چې په خپلو تورو او همت يې په جهادي معرکو کې حماسې زېږولې دي.

٣ـ د جګړې پر مهال د ښځو رول

ښځې په جهاد کې عموما په وروستيو ليکو کې په لوژستيکي او روغتيايي چارو کې، لکه: د ټپيانو درملنه او د شهيدانو په انتقال او لېږدونه ، پخلي او اوبو رسولو کې له مجاهدينو سره مرسته کوي.

په وسله وال جهاد کې د ښځو د ونډې اخيستلو شرط دا دی چې په عملي جګړه کې به برخه نه اخلي، ابرو به يې له خطر څخه مصؤونه وي، پرده به مراعاتوي، او له سړو سره به اختلاط نه کوي که چېرې پورتنيو شرطونو تحقق نه مونده، نو بيا ښځو ته په وسله وال جهاد کې ونډه اخيستل جواز نه لري.

پوښتنې:

١ـ د حديث ژباړه ووایاست.

٢ـ د جګړې په مهال د ښځو رول څه دی؟

٣ـ په مسلحانه جهاد کې د ښځو د ونډې اخيستلوشرطونه ووایاست.

کورنۍ دنده:

له معتبر سيرت کتاب څخه د اُحد په غزا کې د نسيبې رضي الله عنها دريځونه او مواقف ولولئ او په خپلو کتابچو کې يې وليکئ.

١ – السنن الكبري للنسائی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروېشتم لوست

رښتینولي

عَنْ عَبْدِ اللّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّهِﷺ « عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِى إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِى إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللّهِ صِدِّيقًا وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِى إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِى إِلَى النَّارِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللّهِ كَذَّابًا ». [صحيح مسلم]

د راوي پېژندنه

د دغه جليل القدر صحابي نوم عبدالله د پلار نوم يې مسعود او د بنو هذيل قبيلې ته منسوب دی. شپږم شخص وو چې د اسلام په مبارك دين مشرف شو. دوه ځله يې حبشې ته هجرت کړی دی دريم ځل يې له حبشې څخه مديني منورې ته هجرت وکړ. له رسول اللهﷺ سره به تل يو ځای او ملګری وو. له دې امله د اصحابو ترمنځ په صاحب العصا، صاحب الوسادة او صاحب المطهرة [1] مشهور وو. تل به يې په ډېره خوږه لهجه د قرآنکريم تلاوت کاوه، د علم او پوهې سمندر وو، د علمي مقام تر څنګ د حق د سنګر يو غښتلی مجاهد هم وو. په بدر، اُحد، خندق او نورو ټولو غزاګانو کې يې برخه اخيستې ده، د هجرت په دوه دېرشم (۳۲)کال د حضرت عثمانرضي الله عنه له شهادت څخه وروسته يې له نيمګړې نړۍ څخه رحلت وکړ.

د ځينو کلمو معنا:

۱ـ عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ:	پر تاسو رښتيا ويل لازم دي
۲ـ يَهْدِى:	لارښوونه کوي
۳ـ الْبِرّ:	هر ډول ښې اوغوره کړنې اوخصلتونه
۴ـ مَا يَزَالُ الرَّجُلُ:	سړی تل او هميشه
۵ـ يَتَحَرَّى الصِّدْقَ:	کوښښ او هڅه کوي د رښتيا ويلو
۶ـ يُكْتَبَ:	وليکل شي

[1] ـ يعني رسول اکرمﷺ ته به يې امسا په لاس کې ورکوله، تکيه او بالښت به يې ورته ايښود او د اوداسه اوبه به يې ورکولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ـ وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ: او له درواغ ويلو ځخه ځانونه وساتئ

۷ـ الْفُجُورِ: هرډول ناروا، ناوړه کار او خوی

د حديث ژباړه

له عبد الله بن مسعودﷺ څخه روايت دی چې رسـول اللهﷺ فرمـايلي دي: پـر تاسـو رښـتيا ويل لازم دي، ځکه چې رښتيا انسان ته د نيکيو لارښوونه کوي او نيکي انسان تـه د جنـت لارښوونه کوي. بيشکه انسان، چې تل رښتيا وايي او د رښتيا ويلو هڅه کـوي، نـو د الله ﷻ په نزد به رښتينی وليکل شي او له درواغو ويلو څخه ځانونـه وژغـورئ، ځکـه چـې درواغ ويل سړي ته د نارواوو په لور لارښوونه کـوي او نـاروا د دوزخ پـه لـور لارښـوونه کـوي. ځيني وخت سړی تل درواغ وايي او د درواغو ويلو هڅه کوي، نو له دې امله د الله ﷻ پـه نزد درواغجن وليکل شي.

د حديث حکمت

د ټولو فضايلو، غوره کړنو او خويونو بنسټ رښتيا ويـل دي. رښـتيا ويـل د ټـولنيز اخلاقـي نظام سرچينه ده او د ټولنې په وګړو کې يو په بل اعتماد راټوکوي. په درواغ ويلو سره پـه انساني ټولنه کې د بې باورۍ فضاء رامنځ ته کيږي چـې دا کـار د ټـولنې د هـر ډول فـساد لامل ګرځي. له دې امله پيغمبرﷺ پر انسانانو رښتيا ويل لازم کړي او له درواغو څخه يـې منع کړې دي.

دحديث شريف ګټې

۱ـ د رښتيا وو حقيقت

رښتيا د حقايقو سره مطابقت تـه ويـل کېـږي او مختلف ډولونـه لـري، لـومړی يـې پـه وينا کې رښتيا ويل دي، او هغـه داسـې چـې وينـا لـه هغـه څـه سره چې اخبـار ورځخـه کېـږي مطابقـت ولري.

بـل د نيـت او ارادې رښـتينولي ده چـې د دې ډول رښـتينولۍ ځـای زړه ده، نـو پـر مـسلمان لازم دي چې خپل زړه تل رښتينی او د هر ډول ريا، بدګمانيو، او ناوړه نيتونو څخه پاک وساتي.

بل په کړنو کې رښتينولي: انسان به مشروع چارې ترسره کوي، چې د عقيدې او وينـا سـره يې مطابقت ولري، او هغه کارونه چې د عقيدې او شعار په خلاف وي دروغ ګڼل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ د رښتیا ویلو کوښښ

انسان باید د ژوند په ټولو حالاتو کې تل رښتنی واوسي او هڅه وکړي چې ریښتینولي د ځان عادت وګرځوي، تر څو الله جل جلاله ورڅخه خوښ شي او هم یې نوم د صدیقینو په ډله کې ولیکي اوجنت ته یې داخل کړي.

۳ـ د رښتیا ویلو ګټې

ریښتیا ویل ډېرې دنیوي او اخروي ګټې لري چې ځینې یې په لاندې ډول دي

- رښتیا ویل انسان د نیکیو لور ته وړي او له هر ډول بدیو څخه یې ژغوري.
- رښتیا ویل زړه ته ډاډېنه او آرامي وربښي.
- رښتیا ویل مؤمن له منافق څخه جلا کوي.
- رښتیا ویل په دنیا او آخرت کې انسان ته نجات ورکوي.
- رښتیا ویل د الله جل جلاله د خوښۍ لامل ګرځي.
- رښتیا ویل جنت ته د داخلیدو لویه ذریعه ده.
- رښتیا ویل انسان ته د خیر او برکت دروازې پرانیزي ،او رزق یې پراخوي.

۴ـ د درواغو حقیقت

درواغ د رښتیا ضد او د حقیقت پر خلاف د معلوماتو وړاندې کولو ته ویل کیږي.

درواغ لکه څرنګه، چې په ژبه وړاندې کیږي، همدا راز د کړنې، نیت او ارادې له لارې هم تر سره کیدای شي. لکه یوڅوک د بدکار د انجامولو اراده ولري او په ژبه د هغې پر خلاف وینا وړاندې کړي، په دې صورت کې ده خپل عمل او اراده پر ژبه دروغجنه وړاندې کړه.

۵ـ درواغ ویل لویه ګناه ده

درواغ ویل داسې عمل دی چې د اسلام د سپېڅلي دین څخه سربېره په ټولومذهبونو او ادیانو کې یوه ناوړه پدیده ګڼل شوې ده. د اسلام مبارک دین د درواغو ټول ډولونه حرام کړي دي او درواغجن انسان ته یې درنده سزا ټاکلې ده نولازمه ده چې د هر ډول درواغو څخه ځانونه وژغورو، څوک چې درواغ وایي او یا د درواغ ویلو هڅه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ﷻ یې بد ګڼي په درواغ ویلو د بنده خوی ګرځي او د الله جل جلاله په نزد د درواغجنو په ډله کې شمېرل کېږي.

۶ـ د درواغو بدې اغیزې

درواغ ویل ډېرې بدې پایلې لري چې ځینې یې په لاندې ډول دي

- درواغ ویل د ټولو بدیو اصلي عامل او د منافقت یوه برخه ده.
- درواغ ویل د نورو حقوق له منځه وړي.
- درواغ د انسان شخصیت بې ارزښته کوي.
- درواغ په ټولنه کې بې اعتمادي رامنځ ته کوي او د باور ټغر ټولوي.
- درواغ د بلې هرې ګناه تکیه ګاه ده.
- د درواغو له کبله انسان د جهنم کندې ته لوېږي.

پوښتنې:

۱-لاندې کلمې معنا کړئ:

الْبِرِّ:

مَا يَزَالُ الرَّجُلُ:

يَتَحَرَّى الصِّدْقَ:

يُكْتَبَ:

۲ـ دحدیث ژباړه ووایاست.

۳ـ رښتیا ویل څه ګټې لري؟

۴ـ دروغ څه بدې پایلې لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورويشتم لوست

د مجلس آداب

عَنْ عبدالله بْنِ عُمَرَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّهُ نَهَى أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا وَتَوَسَّعُوا). [صحيح البخاري]

د ځينو عبارتونو معنا

۱ـ أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ: چې يو څوك د ناستې له ځای څخه پاڅول شي.

۲ـ وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ: او بل څوك په هغه ځای کې کښېني.

۳ـ وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا: مګر په خپلو منځوکې پراخي راولئ.

۴ـ وَتَوَسَّعُوا: او د ځای پراخي راولئ.

د حديث ژباړه

له حضرت عبد الله بن عمر رضي الله تعالی عنهما څخه روايت دی، پيغمبر صلی الله عليه وسلم له دې څخه منعه کړې ده چې يو څوك له خپل ځای څخه پاڅول شي او بيا پر ځای يې بل څوك کښيني، بلکې په خپلو منځوکې فاصله راولئ او خپل مجلسونه پراخه کړئ.

د حديث حکمت

د اسلام مقدس دين د ژوند هر اړخيز نظام وړاندې کړی. ستر او واړه ټول موضوعات يې پوښلي، آن د مجلس د آدابو وړه برخه يې هم پټه پرېښې نه ده، بلکې د هغې لپاره يې هم لارښوونې بيان کړې، په اسلام کې ټولو انسانانو ته د احترام په نظر کتل کېږي، ټول مساوي حقوق لري، هر راز توپيرونه ردوي، يوازې تقوا د توپير او لوړتيا معيار دی. له دې کبله امر شوی چې څوك له خپل ځای څخه اوچت نه کړای شي او ناست خلك يا حلقه سره پراخه کړي او يا سره نژدې شي او نويو راغلو خلکو ته ځای ورکړي، څو ټول مسلمانان په مجالسو کې با وقاره وساتل شي. هيڅوك د کمی احساس ونه کړي او له دې سره سره څوك د مجلس له ګټو څخه هم بې برخې نه شي او په مجلس کې ځای ورکړ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي په مرسته د مجلس نور آداب ووايي.

د حدیث شریف ګټې

۱ـ د مجالسو ډولونه

انسان دې ته اړ دی چې له نورو سره ناسته ولاړه ولري، په مجالسو کې برخه واخلي. مجالس به له لاندې ډولونو څخه خالي نه وي

الف ـ نیک مجلسونه: لکه د پوهانو او علماوو سره ناسته، د علم د زده کړې حلقې او د وعظ او نصیحت مجلسونه چې د انسان په ژوند کې خورا ارزښت لري باید داسې مجلسونه غنیمت وګڼل شي او پکې ونډه واخیستل شي.

ب ـ بد مجلسونه: دا هغه مجلسونه دي چې په کې ناکاره خلک راټول شوي وي یا په کې غیبت کیږي یا په کې درواغ ویل کیږي او یا نور د فساد تصمیمونه پکې نیول کیږي له داسې مجلسونو څخه ډډه کول لازم او که څوک پکې ناست وي باید ورڅخه پاڅیږي.

ج ـ مباح مجلسونه: دا هغه مجلسونه دي چې د پورتنیو منکراتو څخه خالي وي، خو کوم دنیوي یا اخروي خیر هم په کې نه تر سترګو کیږي په دغه ډول مجالسو کې اشتراک کول کوم باک نه لري، خو غوره دا ده چې پکې ګډون ونه شي، ځکه چې وخت په کې ضایع کیږي.

۲ـ په مجلس کې ناست کس له خپل ځای څخه پاڅول ناروا کار دی

که څوک مجلس ته داخل شي، ده ته دا جایز نه دي چې بل څوک پاڅوي او دی د هغه پر ځای کښیني، ځکه دا د متکبرینو عادت دی، او اسلام منعه کړې دی. له بل پلوه په دې کړنه کې د نورو سپکاوی او پرحقوقو یې تیری کول دي. د اسلام ستر پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: "مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَتَمَثَّلَ لَهُ الرِّجَالُ بَيْنَ يَدَيْهِ قِيَامًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ". (۱)

---

۱ – سنن ترمذی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: څوک چې دا خوښوي چې خلك يې په مخ كې ولاړ وي، نو دى دې په جهنم كې د ځان لپاره ځاى تيار كړي.

۳ـ د مجلس پراخول

كه څوك له بهر څخه مجلس ته ورداخل شي او په مجلس كې دده د كيناستو ځاى نه وي، نو مجلس كې په ناستو كسانو لازم دي چې په مجلس كې پراخي راولي او ده ته د كېښناستو ځاى وركړي. الله جل جلاله فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ...﴾ [المجادلة: ۱۱]

ژباړه: اى مؤمنانو كله تاسې ته وويل شي چې پراخه كړئ مجلسونه، نو بيا پراخي په كې راولئ. الله جل جلاله به پرتاسې پراخي راولي.

۴ـ مجلس ته د سلام په اچولو سره داخليدل

مجلس نور آداب هم لري او په مختلفو احاديثو كې ذكر شوي دي چې د هغې له جملې څخه مجلس ته د داخليدو پر وخت د سلام اچول دي. پېغمبر صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: «إِذَا انْتَهَى أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَجْلِسِ فَلْيُسَلِّمْ»[1]

ژباړه: كله چې له تاسې څخه څوك مجلس ته داخلېږي بايد سلام واچوي.

۵ـ د مجلس په آخر كې كيناستل

كه څوك مجلس ته راشي، نو بايد هلته كښېني چيرې چې د ناستو خلكو پاى وي او د مجلس منځ او يا سرته د تيريدو كوښښ دې ونه كړي. حضرت جابر بن سمرة (رضي الله تعالى عنه) فرمايي: «كُنَّا إِذَا أَتَيْنَا النَّبِيَّ ﷺ جَلَسَ أَحَدُنَا حَيْثُ يَنْتَهِي».[2]

ژباړه: كله به چې موږ د پېغمبر صلى الله عليه وسلم مجلس ته راغلو، نو زموږ هريو به هلته كيناسته چيرې به چې د مجلس آخري برخه وه.

۶ـ د دوو خبرو اترو كوونكو تر منځ كيناستل نه دي په كار

كه څوك په مجلس كې د ناستې اراده لري، نو بايد د دوو داسې كسانو ترمنځ ځان ځاى نه كړي چې هغوى په خپلو كې خبرې اترې سره كوي، تر څو د هغوى خبره او رابطه

---

[1] – سنن أبي داود.
[2] – سنن أبي داود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوخه نه شي. ځکه دا کار د نفرت او کرکې لامل ګرځي. پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) فرمایلي دي: «لاَ يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يُفَرِّقَ بَيْنَ اثْنَيْنِ إِلاَّ بِإِذْنِهِمَا».[1]

ژباړه: چا ته دا جایز نه ده چې د دوو کسانو تر منځ بېلتون راولي، مګر دا چې د هغوی په اجازه وي.

۷ـ که څوک د کوم حاجت له مخې له خپله ځایه پاڅېږي د بیا راتلو په صورت کې په خپل ځا ی کې د کیناستو حق لري

پیغمبرﷺ فرمایلي دي: «مَنْ قَامَ مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ».[2]

ژباړه: څوک چې له خپل ځای څخه پاڅیده او بیا خپل ځای ته راغی، نو هغه په خپل ځای د ناستې د لومړیتوب حق لري.

پوښتنې:

۱ـ لاندې عبارتونه معنا کړئ:

أ. أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ

ب . وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ

ج . وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا:

۲ـ د حدیث مفهوم په یادو زده کړئ.

۳ـ د مجلس هغه آداب وواياست چې د حدیث الفاظ پرې دلالت کوي.

---

[1] ـ سنن ترمذی.

[2] ـ صحیح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې

د اصولو برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو پېژندنه

منل شوي علمي مېتودونه غوښتنه کوي مخکې له دې چې د يـو علـم جزئيـات زده کـړو؛ په کار ده چې د هغه موضوع، موخه او له نورو علومو سره يې تړاو وپېژنـو پـه دې لوسـت کې تاسې ته همدا مطالب په تفصيل سره وړاندې کوو.

د فقهې د اصولو پېژندنه

د «فقه د اصولو» پېژندنه په دوه ډوله سره وړاندې کيږي، « د فقهې اصـول» د دوو کلمـو څخه د مرکب لفظ په توګه او « د فقهې اصول» د ځانګړې علم د نوم په توګه

« د فقهې اصول» د دووکلمو څخه د مرکب لفظ په توګه

د فقهې اصـول لـه دوو کلمـو څخـه جـوړ شـوی ترکيـب دی يـو يـې " فقـه" او بـل يـې "اصول" دي.

(اصول) د عربي ژبې له مخې د اصل جمع دی چې بنسټ او بنياد ته وايي.

(فقه) په لغت کې د پوهې او ځيرکتيا په معنـا ده او پـه اصـطلاح کـې پـه شـرعي احکـامو باندې داسې پوهې ته ويل کېږي چې له دلايلو څخـه راوتلې وي، لکـه چـې يـو څـوک وپوهېږي چې د لمانځه لپاره اودس شرط دی، ځکه چې الله تعـالی فرمـايلي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ [المايدة: ۶]. په دې آيت کې د درې اندامونو په وينځلو او د يو اندام پـه مسح امـر شوی او امر د فرض توب غوښتنه کوي، نو اودس د لمانځه لپاره فرض او شرط دی.

فقه داسې پوهه ده، خو که يو څوک يوازې د خپل کلي له امام څخه واوري چې اودس فرض دی او بې اودسه لمونځ نه کېږي، نور يې په دليل پوه نه شي داسې پوهې ته فقه نـه ويل کېږي.

له علم څخه په دې ځای کې مراد راجح باور دی چې ظن او يقين دواړو ته ورشامليږي.

شرعي احکام: د مکلفينو د شرعي افعالو صفتونو ته شرعي احکام ويل کېږي، لکه فرض، واجب، مستحب، مباح، مکروه او حرام.

لکه چې ويل کېږي: رښتيا په وينا کې واجب او دروغ حرام دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو پېژندنه دځانګړي علم په توګه

له هغه علم څخه عبارت دی چې په اجمالي توګه د فقهې دلايل، له هغو څخه د استفادې لارې چارې او د مجتهد صفات څرګندوي[1].

کله چې مونږ دې تعريف ته ښه ځير شو درې لويې معناوې پکې پرتې دي.

۱- د فقهې اصول په اجمالي توګه د فقهې دلائل (قرآن، سنت، اجماع او قياس) بيانوي، په تفصيلي توګه له هر آيت، حديث ... څخه بحث نه کوي.

۲ـ د فقهې د اصولو علم له همدې دلايلو څخه د شرعي احکامو د راوېستلو څرنګوالی راښيي، هغه قواعد بيانوي چې په زده کړه يې، له دلايلو څخه د احکامو استنباط آسانه کېږي.

۳ـ د فقهې د اصولو علم د مجتهد صفات او وړتياوې بيانوي.

د فقهې د اصولو موضوع

د فقهې د اصولو موضوع شرعي دلايل، اصولي قواعد او شرعي احکام دي.

شرعي دلائل په دوه ډوله دي

۱ـ متفق عليها دلايل چې هغه قرآن، سنت، اجماع او قياس دي.

۲ـ اختلافي دلايل چې ډېر ډولونه لري. مهم يې په لاندې ډول دي:

- استحسان
- د صحابي مذهب
- مرسله مصالح
- استصحاب
- عرف(دود)

د فقهې د اصولو عالمان له دې دلايلو څخه په اجمالي توګه بحث کوي، د هغوی پېژندنه کوي، حجيت، د طلب ډولونه او ورڅخه د استنباط لارې چارې اصول بيانوي او د دوی په خپل مينځ کې مراتب او د تعارض په صورت کې د ځينو په نورو د ترجيح قواعد څېړي.

---

(۱) المنهاج : للبيضاوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو د علم د لوستلو موخه

د دې علم د زده کړې موخه له شرعي مصادرو (قرآن، سنت، اجماع او قياس) څخه د احکامو د راوېستلو لارې چارې پېژندل دي، په داسې بڼه چې شرعي احکام د علمي اصولو او ضوابطو پر اساس راوايستل شي، د بشري هوا هوس او مزاجونو څخه اغيزمن نه شي، ځکه هر شرعي حکم قرآن، سنتو، اجماع او قياس ته تکيه کوي، يا به په صراحت په هغو کې راغلي وي او يا به ورڅخه استنباط شوی وي. دا استنباط هر څوک سر ته نشي رسولای او نه په دې هکله د هر چا سليقوي تفسير او پوهه اعتبار لري، بلکې د شرعي احکامو استنباط ځانګړي اصول لري چې په همدې علم کې بيان شوي.

همدا ډول د دې علم په زده کړه شخص کولای شي چې د فقهاوو د مذاهبو له دلايلو څخه خبر شي، د هغوی د استدلال لیارې وپېژني، او د مختلفو مذاهبو په لاملونو باندې ځان پوه کړي چې ولې يې داسې نظريات وړاندې کړي.

همدارنګه د احکامو بدلون د حالاتو او وخت په بدلون باندې د دې علم په وسيله پېژندل کېږي، همدا علم دی چې فقهي او قانوني ستونزو ته د حل مناسبې لارې را پيدا کوي او نويو پېښېدونکو مسايلو ته (هغه چې پخوا نه دي پېښې شوي) احکام راوباسي.

د دې علم په واسطه شخص د قرآن او سنتو په پوهه کې تثبت او پوخوالی تر لاسه کوي.

د فقهې د اصولو تړاو د فقهې له علم سره

د فقهې په علم کې مسلمان خپل مکلفيتونه او مسؤليتونه د خپل پروردګار، ټولنې او چاپېريال په وړاندې پېژني، چې څه شی د ده لپاره دی او څه پرې لازم دي، په دې توګه د اصولو د علم تړاو د فقهې له علم سره داسې دی لکه د ونې د بېخ تړاو له ښاخونو سره يا د بنسټ (تهداب) تړاو له ودانۍ سره. د فقهې اصول په شرعي دلائلو باندې د پوهې لپاره اساسي ضوابط او قواعد بيانوي، شخص ته د فقهي احکامو د استنباط لار پرانيزي او د دې وړ يې ګرځوي چې د وضع شويو قواعدو په رڼا کې د شرعي دلائلو څخه احکام راوکاږي.

کله چې موږ غواړو د لمانځه حکم له دليل څخه وپېژنو، د څو مقدمو پېژندلو ته اړتيا لرو:

۱ـ د شرعي احکامو پېژندل.

۲ـ د شرعي دلايلو (قرآن، سنت، اجماع او قياس) اجمالي پېژندنه.

۳ـ له دې دلايلو څخه د حکم د راويستلو لارو چارو پېژندنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ـ د دي پېژندنه چې د يو څه غوښتل د امر په صيغې (وکړه) سره ترسره کېږي.
٥ـ مطلق امر چې د اباحت نښه پکې نه وي، د وجوب لپاره دی.
دا ټولې مقدمې د فقهې د اصولو د علم موضوعات دي.
له دې مقدمو وروسته قرآن ته ورګرځو، په قرآن کريم کې د لمانځه موضوع لټوو، له پلټنې وروسته دا آيت پيدا کوو چې الله تعالی فرمايلي: ﴿اقيموا الصلاة﴾ يعنې لمونځونه سم اداء کړئ دا هغه مطلق امر دی چې له موږ نه د لمانځه کولو غوښتنه کوي او موږ په دې پوهېږو چې لمونځ فرض دی. دا وروستی پوهه فقه ده، نو ويلای شو چې د فقهې اصول د فقهې د علم اساس دی او هغه فورمولونه دي چې په واسطه يې له قرآن، سنتو، اجماع او قياس څخه فقه راويستلای شو.

فعاليت:

بيا همغه ذکر شوي محسوس مثال ته رجوع وکړئ.
د فقهې اصول علم = د درزي توب پوهه.
او د نجاری سره هم د فقهې اصول پرتله کړئ.

پوښتنې:

١ـ د فقهې اصول له دوو کلمو څخه د مرکب لفظ او د ځانګړي علم د نوم په توګه راوپېژنئ.
٢ـ د فقهې د اصولو د علم موضوع څه شی ده؟ د څلورو اتفاقي او ځينو اختلافي دلايلو نومونه واخلئ.
٣ـ د اصولو د علم له لوستلو څخه موخه څه ده؟
۴ـ د فقهې د اصولو د علم اړيکې د فقهې له علم سره د مثال په ترڅ کې بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهي د اصولو د علم پیدایښت او پراختیا

په تېر لوست کې مو د فقهې د اصولو تعریف ، موضوع، موخه او له فقهي سره د دې علم اړیکه وپېژنده، په دې لوست کې موږ د دې علم له پیدایښت او پراختیا څخه بحث کوو او دې علم ته زموږ اړتیا لولو. له هر څه مخکې اړینه ده چې د اسلام د لومړي پړاو د مسلمانانو وضعیت د دیني مکلفیتونو د پېژندلو په هکله معلومات ترلاسه کړو او په دې خان پوه کړو چې دوی د قرآن او سنتو په معنا او غوښتنو څنګه پوهېدل؟ او اجماع او قیاس په څه ډول مینځ ته راغلل؟

له قرآن کریم او سنتو څخه د صحابه کرامو فهم

د شرعي احکامو لومړی مصدر قرآن کریم دی. مسلمانان د قرآن کریم په واسطه د خپلې عقیدې او شرعي مکلفیتونو سره برخه پېژني، چې د څه لپاره پیدا شوی او څه باید وکړي. رسول اکرمﷺ قرآن کریم په خپلو اقوالو، افعالو او تقریراتو سره تفسیر کړی.

قرآن کریم د عربو په ژبه نازل شوی، نو هغه چا چې د قرآن کریم د نزول په زمانه کې ژوند کاوه، د قرآن کریم په مفهوم پوهېدل، همدا راز د نبي کریمﷺ په خبرو داسې پوهېدل، لکه څنګه چې موږ او تاسو د خپلو ملګرو په خبرو پوهېږو، پرته له دې چې د ژبې او اصولو قواعد په کتابونو کې ورته وګورو.

کله چې له موږ څخه ښوونکی یا پلار د کوم کار د کولو یا نه کولو غوښتنه وکړي، د دوی د غوښتنې په ډول پوهېږو چې آیا ټینګه غوښتنه کوي او که سطحي، ایا په نه کولو یا کولو یې راته جزا راکوي او که نه؟ دا پرته له دې تشخیصه چې د دې غوښتنې ډول وپېژنو چې واجب ده که مستحب، مکروه ده که حرام. د لومړني نسل مسلمانان هم همدا راز وو. دوی د قرآن کریم په معنا پوهېدل د رسول اللهﷺ د خبرو څخه یې مطلب اخیسته پرته له دې چې د ژبې او اصولو په قواعدو پوه شي.

کله به چې کومه پېښه رامنځ ته کېده رسول الله ﷺ د دوی په منځ کې موجود وو. د الله تعالی په حکم یې ورته حکم کاوه، دوی به د حکم د ټینګار درجه له وینا او د موجودو نښو نښانو څخه پېژندله. په ځینو چارو به یې امر ورته کاوه، له ځینو څخه به یې منع کول، د ځینو چارو لور ته به یې ترغیبول. داسې ډېر لږ پېښېدل چې د کړو وړو په شرعي صفاتو باندې تصریح وشي او وویل شي چې دا ځیزونه فرض، سنت، مباح، مکروه یا حرام دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي قلمرو له پراختیا څخه وروسته د احکامو استنباط

څه موده وروسته، کله چې د مسلمانانو د فتوحاتو لمن وغځېده او ډېر عجمي ملکونه په اسلامي قلمرو کې راغلل، دوی په عربي ژبه نه پوهېدل، نو دې ته اړتیا پیدا شوه څو د عربي ژبې د زده کړې لپاره هغه قواعد کېږدي، چې د عقل او دود څخه اخیستل شوي وو، ترڅو خلک د خدای ﷻ او رسول په مراد پوه شي. په همدې وخت کې د فقهې د اصولو علم وټوکېده.

د اجماع پیدایښت

کله چې رسول الله ﷺ رحلت وکړ، د ده امت په ځینو مسائلو اجماع وکړه. د رسول الله ﷺ د وینا مطابق: د ده امت په خطا نه سره یو ځای کېږي. په دې مهال اجماع د شرعې د مصادرو د دریم مصدر په توګه رامنځ ته شوه.

په قیاس کې پراخوالی

کله چې د اسلامي قلمرو دایره پراخه شوه، داسې نوي مسایل پیدا شول چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې نه وو پېښ شوي. په قرآن او سنتو کې یې په صریح ډول حکم نه موندل کېده، نو د امت فقهاوو له قرآن، سنت او اجماع څخه د احکامو په راویستلو کې اجتهاد وکړ. په داسې توګه چې نوي مسایل یې په منل شویو ثابتو مسایلو قیاس کړل او په دې توګه د قیاس په نوم د شرعي احکامو څلورم مصدر رامنځ ته شو.

د اصولو د علم پیدایښت

له قرآن او سنتو څخه په استنباط د اجماع په حقیقت او د قیاس په څرنګوالي کې د صحابه وو له پېړۍ څخه اختلاف راشروع او د وخت په تېریدو او د نویو مسایلو په زیاتېدو دې اختلاف علمي بڼه غوره کړه. د هجرت په دویمه پېړۍ کې علماوو د احکامو د استنباط اصول وضع کړل او د فقهې د اصولو نوم یې ورباندې کېښود.

د فقهې اصولو علم ته اړتیا

کېدای شي څوک ووایي د اصولو علم ته د دې لپاره اړتیا نشته چې د اجتهاد دروازه تړلې ده او د فقهې اصول په اجتهاد کې کارول کېږي، خو ځیرونکي عالمان وایي: د اجتهاد دروازه به د قیامت تر ورځې پورې د څه شرایطو لاندې خلاصه وي. اجتهاد د اصولو علم ته اړتیا لري نو د امت د ځینو علماوو لپاره د دې علم زده کړه لازمي ده، تر څو خلکو ته د هغوی مکلفیتونه په ګوته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې علماوو د اجتهاد د دروازې د بندېدو فتوا ورکړې، په شرعي مسایلو کې يې د ځينو جاهلانو جرأت ته کتلي. پرته له دې چې هغوی د اجتهاد ځانګړتياوې ولري، د اجتهاد دعواوې به يې کولې.

هغه څوك چې د اجتهاد مرتبې ته نه وي رسېدلی، د هغوی لپاره هم د دې علم پېژندل ګټور دي، ځکه د امامانو د اقوالو مأخذونه او د دوی د مذهبونو بنسټونه پېژني، د اصولو د علم په زده‌کړه د هغوی د اقوالو تر مينځ پرتله او د دوی په منهجونو او لارو نوي مسايل تخريج کولای شي.

په دې توګه ويلای شو له دې علم څخه د اسلامي شريعت په هکله په دريو عمده برخو کې ګټه اخيستل کېدای شي.

۱ـ هغه احکام چې د وخت او ځای په بدلون بدلېږي، که څه هم د پخوانيو فقهاوو نظريات پکې موجود وي، خو د وخت په تېرېدو نويو احکامو ته هم اړتيا ليدل کېږي.

۲ـ هغه نوي مسايل چې پخوا مطرح نه وو، لکه بانکونه، د شرکتونو ځينې ډولونه، ځينې طبي پوښتنې او نور، داسې مسايل هم نويو احکامو ته اړتيا لري.

۳ـ د مخکينيو فقهاوو د نظرياتو ترمنځ پرتله او په هغو کې حق ته نژدې نظر پيدا کول هم د فقهې د اصولو په علم ترسره کېږي.

د وضعي قوانينو پوهان هم د اصولو علم ته اړتيا لري

لکه څنګه چې د شرعي احکامو پوهان د اصولو علم ته اړتيا لري همدا ډول د وضعي قوانينو پوهان هم د اصولو علم ته اړتيا لري. هغه اصول او قواعد چې په دې علم کې لوستل کېږي، لکه قياس او د هغه اصول، د نصوصو د تفسير قواعد، په معانيو باندې د الفاظو د دلالت لارې چارې او د مختلفو دلايلو ترمنځ د تعارض په صورت کې د هغوی تر مينځ ترجيح دا ټول د وضعي قوانينو دپوهانو په کارېږي. تر څو چې ورباندې پوه نه شي په خپل مسلك کې بريالی کېدای نه شي.

له همدې امله د شرعياتو او حقوقو په پوهنځيو کې د اصول فقهې مضمون لوستل کېږي. که قاضي، وکيل او يا د قانون استاد اصول فقه ولولي، په خپله دنده کې به برلاسی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

آیا داسې پېښه مو یادیږي چې کومه منازعه، جنجال د دوو معامله دارانو تر مینځ د عقد د الفاظو له تفسیر څخه راټوکېدلې وي؟

که نه دریادیږي، نو کوښښ وکړئ چې په خپل خیال کې داسې یو جنجال راجوړ کړئ، بیا یې په خپله کتابچه کې ولیکئ او نورو ته یې واوروئ. له لاندې مثال څخه ګټه واخلئ.

مثال: اشرف کریم ته وویل: زه دا موټر په سل زره افغانۍ دربانـدې پلورم، کـریم وویـل: زه یې قبلووم، کله چې کـریم د هغـه د تـسلیمولو غوښـتنه وکـړه، اشـرف وویـل: زمـا مقـصد پـه راتلونکې وخت کې وعده کول وو، ځکه مې د مضارع لفظ کـارولی. زه عقد پـوره نـه ګـڼم، په راتلونکې کې مې که زړه شو موټر به دربانـدې وپلورم او که نه، نه یې دربانـدې پلورم.

د اصول د فقهې د علم د پراختیا مرحلې

د فقهې د اصولو علم د خپلې پراختیا په جریان کې له مختلفو مرحلو څخه تېر شوی، چې په لاندې توګه بیانیږي:

اصول فقهې د اسلام په لومړي دور کې

کله چې موږ د رسول اللهﷺ ژوند مطالعه کوو، داسې څه پکې پیـدا کـېږي چـې هغـهﷺ د صحابه کرامو رضوان الله علیهم اجمعین اجتهاد تاییـد کـړی. پـه یـو حـدیث شـریف کـې راځي چې کله رسول اللهﷺ معاذ بن جبل یمن ته استاوه، ورته یـې وفرمایـل: کلـه چـې لـه کومې قضایې پېښې سره مخامخ شې څه به کوې؟ معاذؓ ورته وویل: زمـا پرېکـړه بـه پـه قرآن کریم وي، پیغمبرﷺ ورته وفرمایل: که پر قـرآن کـریم کـې ونـه مونـدل شـي. ویـې ویل: د رسول اللهﷺ په سنتو به فیصله کوم، بیا یې ورته وفرمایل: که په سـنتو کـې دې ونـه موندله، ځواب یې ورکړ: بیا به اجتهاد کـوم او کمـی بـه پکـې نـه کـووم، معـاذ رضـي الله تعالی عنه ویلي: رسول اللهﷺ زما سینه وټپوله او بیا یې وفرمایل:

«ټوله ستاینه هغه الله جل جلاله لره ده، چې د رسول الله استازی یې پـر هغـه څـه بریـالی کـړ چـې رسول الله یې خوښوي»(۱)

---

۱ دا حدیث د خلکو په ژبو مشهور دی، امام ابن القیم په خپل کتاب (اعلام الموقعین) تحقیق پکې کړی او د شـهرت لـه کبله او همدار راز د خلکو د منلو له امله یې اعتباري ګڼلی او ویلی یې دي: په ځینو طرقو کې یې سند متـصل دی. (إعـلام الموقعین جـ ۱ ص ۲۰۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلمانانو دويم خليفه عمرؓ ابو موسىٰ الاشعري ته يو ليک استولی چې په هغې کې د خلکو ترمنځ د پرېکړې بنيادونه ذکر شوي، چې د تل لپاره د قضاء د اصولو لپاره اساسي مرجع ده. په دې کې ليکي: په هغو مسايلو کې چې ورکې زړه نازړه شې او په قرآن او سنتو کې نه وي، ځان ښه وربانديې پوهوه هغو ته ورته مثالونه پېژنه، بيا چارې يو پر بل قياس کوه، چې الله جَلَّ جَلَالُهُ ته خوښه او حق ته نژدې درته ښکاره شي هغه پلي کوه.

دا دواړه اثره په ښکاره د اجتهاد قواعد بيانوي او تائيد يې کوي، حال دا چې اجتهاد د اصول فقه مغز دی او دا علم په اجتهاد راخرخېږي.

د فقهې د اصولو علم د تابعينو په زمانه کې

دې دور کې د پېښو او واقعاتو د ډېروالي له امله اجتهاد هم ډېر شو، داسې خلک پيدا شول چې يوازې په علم او فتوا بوخت وو. لکه سعيد ابن المسيب، ابراهيم النخعی، عطاء بن ابي رباح او داسې نور رحمهم الله تعالی، دوی ټولو په يوه مسأله کې د ښکاره نص د نه موجوديت په صورت کې ځانګړې لارې چارې درلودلې، له قياس، مصالحو او داسې نورو وسايلو څخه يې کار اخيست.

د فقهې د اصولو علم د مجتهدينو امامانو په زمانه کې

د دويمې پېړۍ له پيل څخه وروسته د اجتهاد ميتودونه، په ښکاره بڼه يو تر بله ګوښې شول، د هر امام د استنباط قواعد د هغه په ذهن کې واضح وو چې د هغو په رڼا کې به يې اجتهاد کاوه، لکه امام ابوحنيفه رحمه الله (۸۰ هـ ـ ۱۵۰ هـ) چې په اجتهاد کې به يې لومړی په قرآن، بيا په سنتو تکيه کوله. که حکم به يې په هغو کې ونه موند، د صحابه وو فتاواوو ته به يې رجوع کوله، د هغوی تر مينځ اتفاقي مسايلو څخه نه تېرېده او که د دوی ترمينځ به اختلاف وو، نو په هغو کې به يې يو نظر غوره کاوه. د دوی له ويناوو پرته يې د تا بعينو په نظريو ځان پابند نه ګاڼه. ځکه هغه يې هم د ځان په څېر بلل.که د کوم يوه نظر به يې خوښ شو، نو هغه به يې اخيسته او که نه، د قرآن او سنتو په رڼا کې به يې په خپل نظر عمل کاوه.

همدا راز امام مالک رحمه الله تعالی (۹۳ ـ ۱۷۹هـ) د شرعي احکامو په استنباط کې خپل اصول او ضوابط درلودل، چې له قرآن او احاديثو څخه يې وروسته د مدينې منورې د خلکو عمل ته اعتبار ورکاوه. د مدينې د خلکو عمل د ده په نظر حجت و او له هغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه مخالفت ته يې جواز نه ورکاوه. همدا راز مرسله مصالح هم د نورو علماوو په نسبت د امام مالك رحمة الله تعالی په نزد زيات معتبر ګڼل شوي.

په دې توګه په دې پېړۍ کې ډېر فقهاء کرام موجود وو چې په اجتهاد کې يې ځانګړې تګلارې او اصول درلودل او په هغو روان وو، خو د دوی د تګلارو معيارونه په ځانګړي کتاب کې نه وو راټول شوي.

دا لړۍ همدا شان روانه وه چې بيا امام شافعي رحمة الله تعالی (١٥٠ ـ ٢٠٤هـ) راغی. ده د فقهې په اصولو کې لومړی کتاب د (الرسالة) په نوم وليکه. په دې کتاب کې د دې علم اړونده دقيقې قضيې په ښه توګه بيان شوې چې د اصولو د علم تر ټولو پخوانی کتاب شمېرل کېږي او پر نورو اصولي موضوعاتو سربېره اوامر، نواهي، بيان، خبر، نسخه او د قياس د منصوصې علت حکم پکې څېړل شوی.[١]

فعاليت:

يو زده کوونکی دې د امام ابوحنيفه، بل دې د امام مالك او دريم دې د امام شافعي رحمة الله تعالی په هکله لنډ معلومات ورکړي.

پوښتنې:

١ـ صحابه په قرآن او سنتو څنګه پوهېدل؟ آيا د فقهې د اصولو د علم په واسطه يې احکام ورڅخه راويستل او که په خپل ذوق او سليقه؟

٢ـ د اسلامي قلمرو له پراخېدو وروسته د احکامو په استنباط کې څه بدلون راغی؟

٣ـ اجماع څه مهال رامنځته ته شوه؟ او قياس څنګه پراخه شو؟

۴ـ د اصولو علم څنګه راپيدا شو؟

۵ـ د اصولو علم ته په کومو برخو کې اړتيا ده او څه ګټه لري؟

۶- داسې يو حديث وواياست چې د اجتهاد په اصولو او روا والي دلالت کوي.

٧- د حضرت عمر رضي الله عنه د هغه ليك لنډيز وليکئ چې ابو موسٰى الاشعري ته يې استولی وو.

٨- د مجتهدينو امامانو د اجتهاد د اصولو په هکله خپل لنډ معلومات وليکئ.

٩- د فقهې د اصولو لومړنی کتاب څه نومېږي، چا ليکلی او څه شی پکې څېړل شوي؟

---

(١)مقدمة ابن خلدون ص ٤٥٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوویشتم لوست

د فقهې د اصولو مدارس

د فقهې د اصولو له مدارسو څخه هغه میتودونه او تګلارې مراد دي چې زموږ د اصولو علماوو کارولي او زموږ د اصولو کتابونه ورباندې مشتمل دي. دا تګلارې درېو ډولو ته وېشلای شو:

۱- د فقهاوو مدرسه.

۲- د أصولیانو مدرسه.

۳- د پورتنیو دواړو تګلارو یوځای کوونکې مدرسه.

لومړی: د فقهاوو مدرسه

ددې مدرسې پیروانو د فقهې فرعي مسایل راټول کړل، یو بل ته ورته مسألو ته یې ګډ أصول جوړ کړل. داسې یې وېتېله چې دا اصول د مجتهدینو امامانو په ذهن کې وو او د هغو پر بنسټ یې دا فرعي احکام استنباط کړي نو په دې مدرسه کې فقهي فروع له اصولو څخه مخکې منځ ته راغلي. بیا د فروعو د استقراء په نتیجه کې د هغو لپاره اصول استنباط شوي.

دې تګلارې ته حنفي فقهاوو ډېر خدمتونه کړي، چې اوس یې د حنفي تګلارې په نوم شهرت موندلی.

ددې تګلارې تعقیبوونکي ځینې مشهور کتابونه دادي:

۱- أصول الجصاص، د امام ابوبکر احمد بن علي رازي جصاص (متوفی:۳۷۰ هـ) لیکنه.

۲- کنز الوصول الی معرفة الأصول، د امام فخرالاسلام علي بن محمد بزدوي (متوفی: ۴۸۲ هـ) لیکنه.

۳- أصول السرخسي، د امام ابوبکر محمد بن احمد بن سهل سرخسي (متوفی: ۴۸۳ هـ) لیکنه.

دویم: د اصولیانو مدرسه

دې مدرسې چې د متکلمینو مدرسه هم ورته وایي د فقهې له فروعاتو پرته یوازې د اصولي قاعدو پیاوړتیا ته پام اړولی. که څه هم ددې مدرسې زیاتره پیروان د شافعي مذهب علماء دي، خو په دې مدرسه کې د مذهبي تړاو اغېز ډېر کم لیدل کېږي. څرنګه چې د فقهې فرعي مسایل د اصولي قاعدو پر بنسټ راویستل کېږي، نو غوره دا ده چې دا قاعدې خپلواکه او مستقلې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې مدرسې ځينې مشهور کتابونه په لاندې ډول دي:

۱- **اللُّمَع**، د امام ابواسحاق شيرازي (متوفى: ۴۷۶هـ) ليکنه.

۲- **الْمُسْتَصْفَى مِنْ عِلْمِ الأُصُوْلِ**، د امام **حجة الاسلام** ابوحامد محمد غزالي (متوفى: ۵۰۵ هـ) ليکنه.

۳- **الْإِحْكَامُ فِيْ أُصُولِ الأَحكامِ**، د امام سيف الدين آمدي (متوفى: ۶۳۱ هـ) ليکنه.

۴- **الْمَحْصُوْلُ**، د امام فَخْرُالدِّين رازي (متوفى: ۶۰۶ هـ) ليکنه.

دريم: د فقهاوو او اصوليانو د تګلارو يوځای کوونکې مدرسه

پدې کې شک نشته چې لومړنۍ دواړه مدرسې يو لړ ښېګڼې او مثبت ټکي لري. هره يوه يې داسې ځانګړتياوې لري چې په بله کې نه ليدل کيږي. پر همدې بنسټ ځينو علماوو د اصولو داسې کتابونه وليکل چې د دواړو مدرسو نظريات يې پکې راټول او يوه تګلاره يې ترې جوړه کړه.

ددې مدرسې مهم کتابونه دادي:

۱- **بَدِيْعُ النِّظَامِ الْجَامِعُ بَيْنَ كِتَابَيْ الْبَزْدَوِيْ وَالإِحْكَامِ**، د امام مظفرالدين احمد بن علي ساعاتي حنفي (متوفى:۶۴۹ هـ) ليکنه.

۲- **التَّنْقِيْحُ وَشَرْحُهُ التَّوْضِيْحُ**، د صدر الشريعة عبدالله بن مسعود حنفي (متوفى: ۷۴۷ هـ) ليکنه.

۳- **شَرْحُ التَّوْضِيْحِ**، د شيخ سعد الدين عمر تفتازاني شافعي (متوفى: ۷۹۲ هـ) ليکنه.

۴- **التَّحْرِيْرُ** ، د ابن الهمام حنفي (متوفى: ۸۶۱ هـ) ليکنه او **التَّقْرِيْرُ شَرْحُ التَّحْرِيْرِ**، د ليکوال د شاګرد، محمد بن امير الحاج (متوفى: ۸۷۹ هـ) ليکنه.

۵- **مُسَلَّمُ الثُّبُوْتِ**، د محب الله بن عبدالشکور بهاري (متوفى: ۱۱۱۹ هـ) ليکنه.

پوښتنې:

۱- د فقهې د اصولو مدارس څو دي؟ نومونه يې واخلئ.

۲- د هرې مدرسې ځانګړتياوې بيان کړئ.

۳- د اصولي مسايلو په څېړنه کې د فقهاوو او متکلمينو ميتودونه پرتله کړئ او هم د متکلمينو ځانګړتياوې بيان کړئ. همدا راز د دواړو ډلو د ځينو کتابونو نومونه هم واخلئ.

۴- ولې ځينو اصوليانو د فقهاوو او متکلمينو د تګلارو د يو کولو په اړه کتابونه وليکل؟ په دې اړه د درې کتابونو نومونه واخلئ.

کورنۍ دنده:

په لوست کې د يادو شويو کتابونو پرته د اصولو د علم د نورو شپږو کتابونو نومونه وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ويشتم لوست

د اسلامي شريعت مصادر (مأخذ)

د اسلامي شريعت څلور مصادر دي چې قرآن كريم او سنت نبوي يې اصلي او لومړني مصادر دي اجماع او قياس په دويمه مرحله كې ځاى لري. په دې لوست كې به د قرآن كريم په اړه معلومات دركړو.

قرآن كريم

الله جل جلاله پر خپل پيغمبرﷺ قرآن كريم رانازل كړى او په قرآن كې يې د ژوندانه لارې چارې ټاكلي. الله ﷻ په خپل كتاب كې د انسانانو لپاره عقيده، عبادت، د ژوندانه نظام او نور ټول هغه شيان روښانه كړي چې انسانان ورته د دنيا او آخرت په هكله اړتيا لري. كه چېرې انسانان ايمان راوړي، د قرآن كريم پر لارښوونو ځان پوه كړي او ورباندې عمل وكړي نو له شكه پرته به د انسانيت لوړو درجو ته ورسيږي.

قرآن كريم د شريعت لومړى مصدردى

الله جل جلاله فرمايي: ﴿وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ۝أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ [المائدة: ۴۹ـ۵۰] **ژباړه:**

نو اى محمدهﷺ، ته د الله له نازل كړي قانون سره سم ددې خلكو د چارو فيصله وكړه او د هغو د خواهشاتو پيروي مه كوه. پام كوه چې دا خلك تا په فتنه كې وانه چوي. ديوې ذرې په اندازه هم له هغه هدايت نه وانه وړې چې الله ﷻ تاته درلېږلى دى. كه دوى ورڅخه مخ واړوي، نو وپوهېږه چې الله ﷻ ددوى د ځينو ګناهونو په مجازات كې په غم كې ددوى د لتاړولو اراده كړې ده او دا حقيقت دى چې دا خلك زياتره فاسقان دي. (كه دوى د خداى ﷻ له قانون څخه مخ اړوي) نو آيا بيا د جاهليت فيصله غواړي؟ په داسې حال كې كوم خلك چې پر الله ﷻ باور لري د هغو په نزد له الله ﷻ نه بل غوره فيصله كوونكى هيڅ نشته.

قرآن كريم د شريعت د دلايلو بنسټ دى. د شريعت نور دلايل لكه سنت، اجماع او قياس له قرآن څخه اخيستل شوي او د حجيت ثبوت يې پر قرآن كريم ولاړ دى.

قرآنكريم د فقهي احكامو لومړى مصدر دى.

قرآنكريم د بشريت لارښود دى، د انسانيت د اصلاح لپاره زريني لارښوونې لري ترڅو انسانان له هلاكت څخه وژغوري، دغه لارښوونې هر اړخيزې دي. د عقيدې اصلاح، د اخلاقو اصلاح

(c) ketabton.com: The Digital Library

او همدا راز د عبرت په موخه د پخوانيو امتونو کيسې په قرآنکريم کې راغلې دي. خو د فقهي احکامو آيتونه يې پنځه سوو ته رسيږي چې له هغو څخه فقهي احکام استنباط کيږي.

د قرآن کريم تعريف

که څه هم قرآن کريم د زيات شهرت له امله تعريف ته اړتيا نه لري، خو بيا هم اصوليانو د قرآن تعريف ته پام اړولی او په دې هکله يې داسې ويلي: «هو القرآن المنزل على رسول الله ﷺ المكتوب في المصاحف المنقول عن النبي ﷺ نقلا متواتراً بلا شبهة» [1] قرآن کريم پر رسول الله ﷺ هغه نازل شوی کتاب دی چې په سپارو کې ليکل شوی او له کومې شبهې پرته په متواتر ډول له رسول الله ﷺ څخه نقل شوی.

د قرآن کريم په اړه بايد په لاندې ټکو وپوهيږو

لومړی: قرآن کريم يوازې همغه کتاب ته ويل کيږي چې پر محمد ﷺ نازل شوی. په دې بنسټ نورو اسماني کتابونو، لکه تورات او انجيل ته چې پر محمد ﷺ نه دي نازل شوي، قرآن کريم نشو ويلای.

دويم: د لفظ او معنا دواړو مجموعې ته قرآن ويل کيږي. په تعريف کې د المكتوب ټکی د (ثابت) په معنا دی. دا څکه چې په پاڼو کې موږ ته يوازې ټکي ښکاري. نه لفظ اورو او نه معنا وينو، بلکې لفظ او معنا پدې ټکو کې پراته او نغښتي دي. نو ويلای شو چې د قرآن کريم لفظ په حقيقي ډول ثابت دی او معنا يې په تقديري توگه په ټکو کې پرته ده.

دريم: قرآن کريم موږ ته په متواتر ډول را رسيدلی، يعنې داسې يوه ټولي تر موږه را رسولی چې په درواغو باندې د هغوی توافق او يووالی ناشونی دی. دا څکه چې د شمېر پر ډېروالي سربېره هغوی له يوې سيمې او يو قوم څخه هم نه دي. دا تواتر د قرآن کريم د نقلولو په ټولو پړاوونو کې موجود دی. لومړی، وروستی او منځنی پړاو د تواتر له نظره هيڅ توپير سره نه لري او ټول سره يو برابر دي.

پدې بنسټ هغه قراءتونه چې په متواتر ډول ندي رانقل شوي، له قرآن کريم څخه نه شمېرل کيږي، لکه د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه په روايت شوي قراءت کې چې د ﴿فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ﴾ [البقرة: ١٩٦، المائدة: ٨٩] په پای کې د (متتابعات) ټکی ور زيات شوی. علماء وايي چې پدې قراءت کې د (متتابعات) ټکی د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه له پلوه د (ثلاثة أيام) تفسير دی او د قرآن له الفاظو څخه نه شمېرل کيږي.

---

[1] - (التعريفات، على بن محمد بن الجرجانى، دار الكتاب العرب بيروت د چاپ كال: ١٤٠٥هـ ص: ٢٢٣).

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم: قرآن کريم د الله تعالی د ژمني سره سم له زياتوني او کموني څخه محفوظ دی.
الله ﷻ فرمايي: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ [الحجر: ۹] **ژباړه:** موږ پر تا قرآن نازل کړی او موږ پخپله د هغې ساتونکي يو.
په قرآن کريم کې د خلکو له خوا، نه کومه زياتونه او نه کمونه رامنځته شوې او نه څوک ددې توان لري چې په قرآن کريم کې زياتوالی او نقصان راولي. دا ځکه چې الله ﷻ پخپله د قرآن کريم د ساتنې او حفاظت ژمنه کړې.
پنځم: قرآن کريم معجز کتاب دی او هيڅ بشر نشي کولای چې د قرآن په څېر کتاب وليکي. الله ﷻ فرمايي: ﴿قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا﴾ [الإسراء: ۸۸].
ژباړه: ووايه (ای محمده) که انسانان او پېريان ټول لاسونه يو کړي او ددغه قرآن غونډې دکوم شي د راوړلو هڅه وکړي، نو رابه يې نشي وړلای، که ټول يو له بل سره مرسته وکړي هم.

فعاليت

په قرآن کريم کې د بقرې سورت درويشتم او د هود سورت ديارلسم آيت ولولئ او د قرآن کريم د هغې تحدي او ننګونې په اړه معلومات ورکړئ چې قرآن کريم عربو ته د قرآن کريم په څېر کتاب جوړولو په اړه اعلان کړې وه.

د قرآن د اعجاز اړخونه

د قرآن کريم لومړی اعجاز دا وو چې په خپل بلاغت سره يې ټول عرب حيران کړل، ځکه هغوی پخوا هيڅکله دومره له بلاغته ډک کلام نه وو اورېدلی.
سره له دې چې قرآن په يوه نالوستي شخص نازل شوی، خو د ژوند لپاره يې داسې نظام وړاندې کړ چې تل پر بل هر نظام لوړ او پورته دی. دا نظام په هغو اعتقادي اصولو، عملي احکامو او لوړو اخلاقي ارزښتونو مشتمل دی چې بشر ورته ټينګه اړتيا لري او په ټولنه کې امن، پراختيا، نېکمرغي او ډاډ رامنځته کولی شي. که چېرې قرآن د الله ﷻ کلام نه وای او پيغمبر ﷺ له ځانه جوړ کړی وای، نو هرو مرو به پکې ټکر او اختلاف موجود وو.
دا هم د قران کريم اعجاز دی چې عرب يې د پخوانيو امتونو له هغو پېښو خبر کړل چې دوی يې په اړه هيڅ معلومات نه درلودل. الله ﷻ په دې اړه فرمايي: ﴿ تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ﴾ [هود: ٤٩].

ژباړه: (ای محمده ﷺ!) دا غيبي خبرونه دي چې موږ يې تاته وحې کوو. له دې نه مخکې نه ته وربانديې پوهېدلې، نه ستا قوم، نو صبر وکړه، راتلونکې د پرهېزګارانو (په ګټه) دی.

د قرآن کريم بل اعجاز دا دی چې په راتلونکې کې د پېښېدونکو واقعاتو په اړه يې خلکو ته خبر ورکړ. دا پېښې وروسته د قرآن له وينا سره سمې رامنځته شوې. د الله ﷻ دا وينا له همدې جملې څخه ده چې فرمايي: ﴿الم ۞ غُلِبَتِ الرُّومُ ۞ فِي أدنى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ۞ فِي بِضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأمر مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ﴾[الروم: ١ـ ٤].

ژباړه: ا- ل- م. روميان مغلوب شوي دي. په نږدې هيواد کې او له خپل دغه مغلوبوالي نه وروسته به هغوی برلاسي شی. په څو کلونو کې دننه، يوازې د الله ﷻ واک دی مخکې هم او په وروسته کې هم او دا به هغه ورځ وي چې خوشحاله به شي مسلمانان.

همدا راز قرآن کريم ځينو داسې علمي حقايقو ته اشاره کړې چې ساينس اوس ثابت کړل، الله ﷻ فرمايي: ﴿أولَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾ [الأنبياء: ٣٠].

ژباړه: آيا هغه کسان چې کافران دي، غور نه کوي چې دغه ټول اسمانونه او ځمکه يو له بل سره نښتي وو، بيا موږ دوی دواړه بيل کړل او له اوبو نه مو هر ژوندی شی پيدا کړ. آيا هغوی (زموږ دغه خلاقيت) نه مني؟

فعاليت

لاندې آيتونه په قرآن کريم کې پيدا او پر معنا يې ځانونه پوه کړئ:

– ﴿وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ۞ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ۞ وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ [الذاريات:٤٧ـ ٤٩]

ـ ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ۞ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ۞ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ [المؤمنون: ١٢ـ١٤]

په پورتنيو آيتونو کې د اعجاز په اړه وغږېږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قرآن کریم ثبوت قطعي دی

الله جَلَّ جَلَالُهُ فرمايي: ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴾ [الحجر: ۹] **ژباړه:** موږ پر تا قرآن نازل کړی او موږ پخپله د هغې ساتونکي یو.

په دې کې هیڅ شک نشته چې الله پاک د قرآن د ساتنې ژمنه پوره کړې. قرآن کریم له یو نسل څخه بل نسل ته په تواتر سره تر موږه رارسېدلی. رسول الله ﷺ قرآن کریم په یادو زده کړ او له وفاته وړاندې یې جبریل علیه السلام ته واورولو. اصحابو له رسول الله ﷺ څخه قرآن زده کړ او تابعینو بیا له اصحابو د قرآن زده کړه کوله. د قرآن کریم د زده کړې دا لړۍ تر نن ورځې روانه ده [(۱)].

محمد بن نظام الدین انصاري وايي: اهل سنت والجماعت په دې اتفاق کړی چې په سورتونو کې په ترتیب سره د آیتونو کېښودل د پیغمبر ﷺ په امر تر سره شوي او په دې خبره هم اجماع شوې چې قرآن کریم له شکه پرته په متواتر ډول له رسول الله ﷺ څخه رانقل شوی [(۲)].

په متواتر ډول د قرآن کریم رانقلېدلو معنا دا ده چې قرآن قطعي السند دی. په متواترو او قطعي اسنادو کې د شک ځای نشته. د قرآن کریم معتبر قراءتونه ټول متواتر دي. د غیرمتواترو یا شاذو قراءتونو موجودیت کومه ستونزه نه ده. پر دې سربېره د متواترو قراءتونو سره د شاذو قراءتونو اختلاف د قراءت په متن کې نه، بلکې د قراءت په شکل کې دی. الله پاک د قرآن کریم ثبوت له شک څخه خوندي کړی. قرآن د فقهې بنسټ او هغه تله ده چې د فقهي احکام پرې تلل کیږي، نو کله چې د یوه حکم دلیل د قرآن آیت وي، د دلیل د ثبوت او سند په اړه څېړنې ته اړتیا نشته، ځکه چې قرآن قطعي الثبوت دی. په دې توګه که د قرآن کریم په دلیلونو کې څېړنه کیږي نو هغه به د دلالت له پلوه وي نه د ثبوت او سند له پلوه.

پوښتنې:

۱- قرآن تعریف کړئ او هم روښانه کړئ چې آیا قرآن د الفاظو نوم دی، که د معنا، او که د دواړو؟

۲- متواتر روایت څه ته وايي او په آحادو روایتونو نقل شوي قراءتونه قرآن بلل کیږي که نه؟

۳- د قرآن د اعجاز په اړخونو رڼا واچوئ.

---

(۱) په دې هکله وګوره: د غزالي کتاب:المستصفی ۱\۱۰۱ او د علامة عبد العلي محمد بن نظام الدین الأنصاري کتاب: فواتح الرحموت شرح مسلم الثبوت في أصول الفقه ۲\ ۱۳ دار الفکر، بیروت - لبنان.

(۲) فواتح الرحموت۲/۱۳-۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ویشتم لوست

د قرآن کریم حکمونه

په قرآن کریم کې ښلا ښل حکمونه موجود دي چې کولای شو په درېو ډولو يې ووېشو.

لومړی: هغه احکام دي چې له عقيدې سره تړاو لري، لکه پر الله ﷻ ايمان، پر ملايکو ايمان، پر کتابونو، رسولانو او د آخرت په ورځ ايمان چې د توحيد په کتابونو کې ورباندې خبرې کېږي.

دويم: هغه احکام چې د نفسونو په پاکولو پورې اړه لري، د دوی خويونه د کمال لور ته بيايي، دا ډول د اخلاقي احکامو په نوم يادېږي او د څېړنې ځای يې د اخلاقو علم دی.

دريم: هغه حکمونه چې د مکلفو انسانانو په عملونو او وينااوو پورې اړه لري او د فقهې په نامه يادېږي. دا حکمونه ډېر ډولونه لري چې په لاندې توګه دي:

أ- عبادتونه: لکه لمونځ، روژه او نور چې د ادا کولو موخه يې له الله ﷻ سره اړيکې ټينګول دي.

ب- د کورنۍ احکام: لکه نکاح، طلاق، نسب، ميراث، نفقه او داسې نور.

ج- د معلاملاتو احکام: لکه د اخيستلو او خرڅولو بېلابېل ډولونه او د هغې اړونده مسايل.

د- د جنايتونو او سزاګانو احکام: لکه د حدودو، قصاص او تعزيرونو جرمونه او د هغوی سزاګانې. دې ډول احکامو ته په شريعت کې د جناياتو فقه وايي چې موخه يې د دين، ځان، ناموس، عقل او شتمنيو ساتنه ده.

هـ - د قضا، ګواهي او سوګند احکام: ددې فقهې موخه د خلکو تر منځ په عدالت پرېکړه کول دي.

و- د دولت اړونده احکام: د فقهې په دې څانګه کې د حکومت او اتباعو په حقونو او مسؤليتونو خبرې کېږي او د اساسي قانون موضوعات پکې بيانېږي.

ز- له نورو دولتونو سره د اسلامي دولت اړيکې: د فقهې دا حکمونه د سولې او جګړې پر مهال له نورو دولتونو سره د اسلامي حکومت اړيکې بيانوي. همدا راز د اسلامي دولت دننه له پرديو سره، چې د مستأمنينو په نامه يادېږي، اړيکې روښانوي.

ح- اقتصادي حکمونه: دا حکمونه د دولت د مالي سرچينو، لګښتونو او د بډايانو په مالونو کې د بې وزلو د حقونو اړونده چارې تنظيموي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قرآن کريم کې د احکامو بيان

الله ﷻ فرمايي: ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ﴾ [النحل: ۸۹] **ژباړه:** موږ دغه کتاب پر تا نازل کړی دی چې په ښکاره د هر شي څرګندوونکی دی او د هغو خلکو لپاره هدايت، رحمت او زيری دی چې امر منلو ته يې غاړه ايښې.

همدا راز په بل ځای کې فرمايي: ﴿مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ﴾ [الأنعام: ۳۸]. **ژباړه:** موږ په دې کتاب کې څه نيمګړتيا نه ده پرېښې.

په قرآن کې د احکامو د بيان طريقې

په قرآن کريم کې د ټولو احکامو بيان شوی دی خو دا احکام په درې طريقو بيان شوي:

لومړی: د شريعت د عمومي قاعدو او بنسټونو بيانول.

دويم: په مجمله توګه د احکامو بيانول.

دريم: په تفصيلي توګه د احکامو بيانول.

لومړی ډول: د شريعت د هغو عمومي قاعدو او اصولو يادونه چې د احکامو د راويستلو او تشريع بنسټ بلل کېږي. د دې اصولو يو څو بېلګې په لاندې ډول دي:

د شورا قاعده: الله ﷻ فرمايي: ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾ [الشورى: ۳۸]، په بل ځای کې فرمايي: ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾ (آل عمران: ۱۵۹]

د عدالت لزوم: الله ﷻ فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾ [النحل: ۹۰]، الله تعالی په عدل امر کوي.

په همدې توګه په بل ځای کې فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ﴾ [النساء: ۵۸]، الله تعالی تاسو ته د امانتونو(په هکله)، خاوندانو ته د سپارلو امر کوي، او د دې چې کله د خلکو تر مينځ پريکړه کوئ، نو په عدل به يې کوئ.

د بل چا په ګناه څوک نه نيول کيږي: په دې اړه الله ﷻ فرمايي: ﴿وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى﴾ [الأنعام: ۱٦٤]، د هيڅ نفس کسب (لاس ته راوړنې) له ده پرته په بل چا نه حسابيږي، او هيڅ پيټی پورته کوونکی د بل چا پيټی نه پورته کوي.

سزا به د ګناه په کچه وي: د الله پاك وينا ده: ﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا﴾ [الشورى: ٤۰]، د بدی جزا د هغه په ډول بدي ده.

د خلکو د مالونو حرمت او د اخيستلو خرڅولو رواوالی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ﴾ [النساء: ۲۹]، ای مؤمنانو په خپل منځ کې يو د بل مالونه په باطله سره مه خورئ، مګر که ستاسو په رضا تجارت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سود او قمار حراموالی او د هر هغه ښناک او خوراک حراموالی چې د انسان بدن ته زیان رسوي. په دې اړه د الله پاک وینا ده چې: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ [البقرة: ۲۷۵]، او الله تعالی بیعه روا او سود یې حرام کړی.

همدا راز فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [المائدة: ۹۰]، ای مؤمنانو شراب، قمار، بتان او غشي اچول پليتي ده له شيطاني چارو څخه دي، نو ځان ورڅخه وساتئ، څو بريالي شی.

د ښېګڼې په کارونو کې له يو بل سره مرسته: د ټولو هغو کارونو ترسره کول چې د امت ښېګڼې پکې وي. همدا راز د بديو او ظلم په کارونو کې له مرستې کولو څخه ځان ژغورل. الله پاک فرمايي: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ [المائدة: ۲]، او يو له بل سره په نېکۍ او پرهيز ګارۍ کې مرسته وکړئ او په ګناه او تېري کې يو له بل سره مرسته مه کوئ.

د ژمنو پوره کول: په دې اړه الله تعالی فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾ [المائدة: ۱]، ای مؤمنانو په تړونونو وفا وکړئ.

د ټګۍ او خيانت حراموالی: الله پاک فرمايلي: ﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ [البقرة: ۱۸۸]، په خپلو منځونو کې يو د بل مال په باطله مه سره خورئ، او حاکمانو ته يې د دې لپاره مه ور وړاندې کوئ چې د خلکو يوه برخه مال په ګناه وخورئ، سره له دې چې پوهېږئ.

دين آساني راولي: په دې هکله په قرآن کريم کې داسې راغلي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ [البقرة: ۱۸۵]،الله تعالی په تاسو د اسانۍ اراده لري، او په تاسو د سختۍ اراده نه لري.

بل ځای فرمايي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا﴾ [النساء: ۲۸]، الله تعالی اراده لري چې په تاسو اساني راولي او انسان ضعيف پيدا شوی.

همدا راز فرمايي: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ [الحج: ۷۸]، او په دين کې يې په تاسو سختي نه ده لازمه کړې.

د اړتيا پر مهال د حرامو رواوالی: په دې هکله د الله پاک وينا ده چې: ﴿فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [البقرة: ۱۷۳]، څوک چې (د حرامو خوړلو ته اړ شي او سرکشي او تېری کوونکی نه وي، نو هيڅ ګناه ورباندې نشته (چې د ضرورت په اندازه ورڅخه ګټه واخلي) بې شکه الله ﷻ ښنونکی او مهربان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عمومي اصولو او قاعدو په توګه د ځينو احکامو بيانول د شريعت د پراخوالي لامل شوي او اسلامي شريعت ته دا وړتيا ورپه برخه کوي چې د نويو پېښېدونکو مسايلو لپاره د حل مناسبې لارې په ګوته کړي.

فعاليت

د الله پاک ددې وينا له مخې: ﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾ [النحل: ۹۰] قرآن کريم د عدالت بنسټ دی.

کورنۍ، ګاونډيانو او ټولګيوالو سره په تعامل او د ژوند په ټولو چارو کې د عدالت د تطبيق په اړه وغږيږئ.

هر زده کوونکی دې د عدالت د تطبيقولو په اړه يو ژوندی مثال پخپله کتابچه کې وليکي او ملګرو ته دې وړاندې کړي.

دويم ډول: په مجمله توګه د احکامو بيانول.

قرآن ځينې احکام مجمل بيان کړي، په داسې توګه چې بيان ته اړتيا لري، لکه د لمانځه، زکات، حج او سود احکام.

دا احکام په مجمل او لنډ ډول په قرآن کريم کې راغلي خو پيغمبرﷺ د خپلو وينااوو او عملونو په وسيله هغه روښانه کړي. ددوی ارکان، شرطونه او اړونده ټول آداب او مسايل يې بيان کړي.

دريم ډول: په تفصيلي توګه د احکامو بيانول.

تفصيلي احکام په قرآن کريم کې لږ دي، چې بېلګې يې د ميراث اندازې، د طلاق او لعان څرنګوالی، د محرمو ښځو بيان او داسې نور دي.

پوښتنې:

۱- د قرآن کريم احکام په درې ډوله دي. هر ډول يې له مثال سره بيان کړئ.

۲- په قرآن کريم کې د پنځو عملي حکمونو په اړه هراړخيزه رڼا واچوئ.

۳- احکامو لره د قرآن بيان په درې ډوله دی، شرحه يې کړئ او بېلګې يې هم وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبوي سنت

د اسلامي شريعت له مصادرو څخه دويم مصدر نبوي سنت دی. سنت څه ته ويل کېږي؟ په قرآن کې د سنتو د حجيت دليلونه کوم دي؟ او سنت څو ډولونه لري؟
دا ټولې هغه پوښتنې دي چې په دې لوست کې به ورته ځواب ووايو.

د سنت تعريف

سنت په لغت کې لارې او کړو وړو ته ويل کيږي.

د اصولو عالمانو په اصطلاح کې د رسول اللهﷺ ويناوو، کړنو او تقرير ته سنت ويل کيږي.

د رسول اللهﷺ د ويناوو مثالونه ډېر زيات دي. د بېلګې په ډول د رسول اللهﷺ دا وينا چې فرمايي: (صَلُّوْا كَمَا رَأَيْتُمُوْنِى أُصَلِّىْ)[1]. همدا راز د پيغمبرﷺ دا وينا: «مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الإِيْمَانِ»[2] د سنت مثالونه دي.

د سنت په تعريف کې د کړنو څخه مقصد د رسول اللهﷺ هغه اعمال دي چې د اسلامي شريعت د تطبيقولو پر مهال يې تر سره کړي، لکه د لمانځه، حج او غزاګانو پر مهال.

د تقرير معنا دا ده چې د رسول اللهﷺ په وړاندې يو کار تر سره شي، يا د اصحابو د کومې کړنې په اړه ورته خبر ورکړل شي او رسول اللهﷺ وربانديې سکوت (چوپتيا) غوره کړي. د داسې کارونو په وړاندې د رسول اللهﷺ چوپتيا د هغه کار د رواوالي معنا ورکوي. د تقرير يوه بېلګه د تيمم د آيتونو له نازلېدو مخکې د رسول اللهﷺ په وړاندې د اوبو د نشتوالي پر مهال د اصحابو تيمم وهل دي. همدا راز د اصحابو په پرېکړو او اجتهاد باندې د رسول اللهﷺ سکوت او چوپتيا د تقرير مثال دی. په همدې توګه د رسول اللهﷺ په وړاندې د اصحابو له خوا د ځنګلي خرو او سمسارو غوښه خوړل او د پيغمبرﷺ چوپتيا د تقرير بله بېلګه ده. تقرير يا په کارونو باندې چوپتيا ځکه د رواوالي دليل شمېرل کېږي چې رسول اللهﷺ د ناروا کارونو د کولو پر مهال چې بيان ته به اړتيا وه، چوپ نه پاتې کېده.

(۱) رواه البخاري او أبو داود او أحمد.

(۲) رواه مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

د خپل ذهن څخه د قولي سنت درې مثالونه، د فعلي سنت دوه مثالونه او د تقریري سنت یو مثال وړاندې کړئ.

د سنتو حجیت

فقهاوو په دې خبرې اتفاق کړی چې سنت د اسلامي شریعت یو مهم اصل دی. قرآن کریم زیاتره شرعي احکام په لنډه او مجمل ډول بیان کړي چې رسول اللهﷺ په خپلو ویناوو او افعالو سره د هغو احکامو تشریح کړې لکه د لمانځه، زکات او حج احکام.

د سنتو د حجیت په هکله قرآني دلایل په دې ډول دي.

۱- الله تعالی فرمايي: ﴿مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا﴾ (النساء: ۸۰). **ژباړه:** چا، چې د پیغمبر اطاعت وکړ هغه په اصل کې د خدایﷻ اطاعت وکړ او چا، چې مخ واړوه، نو په هر صورت موږ پر دې خلکو د څارونکي او ساتونکي په توګه نه یې لیږلی.

د رسول اللهﷺ اطاعت په حقیقت کې د الله پاک اطاعت دی، دا ځکه چې رسول اللهﷺ د الله پاک له حکمونو پرته په بل څه امر نه کوي، نو د اللهﷻ د حکمونو په څېر د رسول اللهﷺ د حکمونو منل هم واجب دي.

۲- د سنتو د حجیت بل دلیل د الله پاک دا وینا ده: ﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ﴾ [آل عمران: ۳۲]. **ژباړه:** (دوی ته) ووایه چې: د اللهﷻ او رسولﷺ اطاعت ومنئ. که هغوی مخ واړاوه نو الله پاک له کافرانو سره مینه نه کوي.

په دې آیت کې اللهﷻ د خپل ځان او پیغمبرﷺ په اطاعت کولو امر کړی او خبر یې ورکړی چې د اللهﷻ او پیغمبرﷺ د امر څخه سرغړونه د کفر لامل کیږي.

۳- دا هم د سنتو د حجیت دلیل دی چې فرمايي: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا﴾ [الأحزاب: ۳٦] **ژباړه:** هیڅ یو مؤمن او هیڅ یوه مؤمنه دا حق نه لري چې کله اللهﷻ او د هغه رسول د کومې معاملې فیصله وکړي چې هغه ته پخپله د خپلې معاملې د فیصله کولو اختیار حاصل اوسي. او څوک چې له اللهﷻ او د هغه له رسولﷺ نه سرغړاوی وکړي نو هغه په څرګنده ګمراهۍ کې وغورځېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا آیت څرګندوي چې الله جَلَّجَلالُهُ د خپل حکم او د پیغمبرﷺ د پرېکړې د منلو په وړاندې د مؤمنانو څخه واک اخیستی او مؤمن نشي کولای چې د رسول اللهﷺ امر رد کړي او ویې نه مني بلکې مؤمنان د رسول اللهﷺ د امر په منلو مکلف دي.

۴- د سنتو د حجیت بل دلیل د قرآن کریم دا آیت دی: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ [الحشر: ۷] او څه چې رسولﷺ درته راوړه نو ویې منئ او عمل پرې وکړئ، او له کوم څه څخه مو چې منعه کړي، نو ورڅخه منعه شئ.

په قرآن کریم کې د سنتو پر حجیت دلیلونه ډېر زیات دي. قرآن د سنتو درجه بیان کړې، د رسول اللهﷺ د امر په منلو یې حکم کړی او د هغه له مخالفت څخه یې خلک ډارولي.

د سنتو په ساتنه کې د علماوو زیار

سنت د الله جَلَّجَلالُهُ له خوا پیغمبرﷺ ته د وحی یو ډول دی. د رسول اللهﷺ هره وینا او عمل حق دی. د قرآن د عملي بېلګې په توګه د رسول اللهﷺ په سنتو کې د ټولنې حالات او د چاپېریال ظروف په پام کې نیول شوي چې دا حالات او ظروف وخت په وخت بدلون مومي. د بېلګې په ډول رسول اللهﷺ اصحابو ته د قرآن د لیکلو په څېر د حدیثو د لیکلو امر نه وو کړی، ځکه نو د حدیثو یا سنتو لیکل د لومړۍ پېړۍ را وروسته رواج شول. خو د پیغمبر اصحابو د رسول اللهﷺ احادیث په یادو زده کړي وو او بیا یې تابعینو ته ور زده کړل چې تابعینو بیا ورپسې نسلونو ته وښودل او دا لړۍ تر ننه روانه ده.

په وروسته وختونو کې چې د حدیثو علم ته پاملرنه زیاته شوه، یو شمېر خلکو له خپله ځانه د حدیثو جوړول پیل کړل او دغه له ځانه جوړې شوې خبرې د حدیثو سره ګډې شوې. دغه مهال د حدیثو د سوچه ساتنې او د حدیثو په روایت کې د درواغو د مخنیوي لپاره یو زیات شمېر مخلص علماء رامخې ته شول او خپل ژوند یې دې چارې ته وقف کړ. کله چې سړی د حدیثو د علم مطالعه کوي، نو ددې سترو علماوو پراخه کوښښونو او بې ساري زیار ته ګوته پر غاښ پاتې شي. په رښتیا چې د حدیثو علماوو په دې لار کې ستر خدمتونه تر سره کړي.

دې علماوو د حدیثو د راویانو لپاره ځانګړي شرطونه کېښودل. د عقل، قوي حافظې او عدالت له درلودلو پرته د چا حدیث نه منل کېده. دوی د حدیثو د ساتنې لپاره یو نوی علم رامنځته کړ، چې د جرحې او تعدیل په نامه یادیږي او د اسلامي امت لپاره یو نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېرېدونکې وياړ دی. علماوو، د جرحې او تعديل پر اساس ټول راويان چاڼ کړل او هر چا ته يې خپل ځای وټاکه. په دې کار کې له هيچا ونه وېرېدل، ځوک چې د باور وړ نه وو هغه يې بې باوره وګڼل او ځوک چې مردود و، هغه يې رد کړل. د يو راوي لپاره يوازې عدالت او اهليت بس نه و، بلکې پر عدالت او اهليت سربېره ذهني ويښتيا، غښتلې حافظه، له غفلته لرې والی او د راويانو پېژندل اړينه خبره وه. پر همدې بنسټ ددې علماوو تر منځ دا خبره ډېره مشهوره وه، چې: د حديثو علم دين دی، نو له چا ځخه چې دين زده کوئ، لومړی د هغه شخصيت وپېژنئ.

د اصوليانو په وړاندې د سنتو ډولونه او د هغو درجې

اصوليانو مبارک سنت په دوو ډولو وېشلي:

لومړی: هغه سنت چې سند يې رسول اللهﷺ ته رسېدلی وي.

دويم: هغه سنت چې سند يې رسول الله ﷺته نه وي رسېدلی.

لومړی: هغه سنت چې سند يې رسول اللهﷺ ته رسېدلی وي.

دا سنت په درې ډوله دي چې درېواړه ډولونه يې د منلو وړ دي.

۱- متواتر: هغه روايت ته ويل کيږي چې دومره زياتو کسانو له يو بل ځخه روايت کړی او رسول اللهﷺ ته رسېدلی وي، چې په دروغو د دومره زياتو کسانو د راټولېدلو وېره نه وي.

پنځه وخته لمونځونه، د هغوی رکعتونه او د ادا کولو ځرنګوالی او د زکات اندازې د متواتر روايت مثالونه دي.

د متواتر حکم: متواتر روايت د انسان علم او يقين راولي او په دليل نيولو کې د قرآن کريم په ځېر قوي دی.

۲- مشهور: هغه روايت ته ويل کيږي چې له رسول اللهﷺ ځخه يوه يا دوه کسانو روايت کړی وي خو په وروسته پړاوونو کې يې راويان دومره زيات وي چې په دروغو يې د راټولېدو وېره نه وي.

د مشهور حکم: مشهور حديث په آحادو حديثونو کې تر ټولو لوړه درجه لري او له متواتره راښکته دی. د جمهورو علماوو په وړاندې ګمان (ظن) مېنځ ته راوړي او د حنفيانو په نزد اطمينان رامېنځ ته کوي. له متواتر راښکته دی او منکر يې کافر نه ګڼل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- آحاد حدیثونه: هغه چې یو یا دوه کسانو روایت کړی وي او د مشهور درجې ته نه وي رسېدلی.

د آحادو حکم: د جمهور علماوو په وړاندې دا ډول حدیثونه گمان (ظن) رامنځ ته کوي نه یقین. په دې ډول حدیثونو عمل کول د ټولو امامانو په نظر واجب دي، خو حنفیانو پرې یو بل شرط هم ور زیات کړی او هغه دا چې د آحاد حدیث راوي باید په عمل کې د خپل روایت مخالفت نه وي کړی.

دویم: هغه سنت چې سند یې رسول الله ﷺ ته نه وي رسېدلی

کوم حدیث چې سند یې رسول الله ﷺ ته نه وي رسېدلی، هغه به یا مرسل وي یا منقطع.

مرسل هغه حدیث ته ویل کېږي چې تابعي نېغ په نېغه له رسول الله ﷺ څخه روایت وکړي او صحابي له سند څخه وغورځوي. مرسل حدیث د حنفیانو او مالکیانو په وړاندې داسې حجت دی لکه موصول حدیث (موصول هغه حدیث ته ویل کېږي چې له سند څخه یې کوم راوي نه وي غورځول شوی). نورو امامانو بیا د مرسل حدیث د منلو لپاره یو لړ شرطونه ایښي چې تفصیلات یې د اصولو په کتابونو کې بیان شوي.

منقطع هغه حدیث ته ویل کېږي چې له صحابي پرته کوم بل راوي له سند څخه غورځول شوی وي. دا ډول حدیث په اتفاق سره د کوم حکم دلیل کېدای نشي.

پوښتنې:

۱- د سنت لغوي او اصطلاحي تعریف وکړئ او د قولي، فعلي او تقریري سنتو لپاره یو یو مثال وړاندې کړئ.

۲- د سنتو د حجیت لپاره له قرآن څخه دلیلونه ووایئ.

۳- د سنتو په ساتنه کې د علماوو په کوښښونو رڼا واچوئ.

۴- د متصل السند حدیثونو ډولونه او حکم بیان کړئ.

۵- مرسل حدیث تعریف کړئ او حکم یې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو دېرشم لوست

اجماع

اجماع د اسلامي شريعت دريم مصدر دی. په دې لوست کې به د اجماع د تعريف، حجيت، مراتبو، د کېدو امکان او اړونده موضوعاتو په اړه رڼا واچوو.

د اجماع تعريف

اجماع په لغت کې کلک هوډ او اتفاق ته وايي.

د اصولو د علم په اصطلاح کې د اجماع تعريف داسې دی: په يوه زمانه کې په کوم شرعي امر باندې د امت د مجتهدينو اتفاق ته اجماع ويل کيږي [1].

د اجماع حجيت

اسلامي فقهاء په دې متفق دي چې د اجماع حجيت له قرآن او سنت څخه ثابت دی.

د قرآن کريم څخه پرې دا آيت دليل دی: ﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا﴾ [النساء: ١١٥]

ژباړه: چا چې د پيغمبرﷺ د ښمنی ته ملاتړلې وي او د مومنانو له طريقې نه پرته په کومه بله لاره لاړ شي، په داسې حال کې چې سمه لاره ورته څرګنده شوې وي نو هغه به موږ په هماغه لورې وخوځوو چې هغه په خپله ورګرځېدلی او دوزخ ته به يې ننباسو چې خورا بد استوګنځی دی.

اللهﻷ په دې آيت کې د مسلمانانو د لارې مخالفت کوونکو ته د وعيد يادونه کړې، نو څرګنده شوه چې د مسلمانانو د لارې پيروي کول واجب دي او هغه چاره چې مسلمانانو پرې اتفاق کړی وي د مسلمانانو لار بلل کيږي.

له احاديثو څخه د رسول اللهﷺ دا وينا د اجماع د حجيت دليل دی: «لاتجتمع أمتي على ضلالة» [2] **ژباړه**: زما امت په ګمراهی نه راټوليږي.

له دې حديث څخه معلومه شوه چې مسلمانان په کوم کار اتفاق وکړي، هغه به حق وي او پيروي يې واجب ده. همدا راز رسول اللهﷺ فرمايلي: «مَا رَأىٰ الْمُسْلِمُوْنَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللهِ حَسَنٌ». [1] کوم کار چې مسلمانانو ښه وګڼلو هغه د اللهﻷ په وړاندې هم ښه دی.

---

(١) مسلم الثبوت ج٢ ص٢١١، وفتح الغفار ص ٣٥٠.

(٢) رواه ابن ماجة في كتاب الفتن رقم الباب ٨ رقم الحديث ٣٩٥٠ عن أنس بن مالك يقول : سمعت رسول اللهﷺ يقول : «إن أمتي لا تجتمع على ضلالة، فإذا رأيتم الخلاف فعليكم بالسواد الأعظم».

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول اللهﷺ دا هم فرمايلي چې: «مَنْ أَرَادَ مِنْكُمْ بَحْبَحَةَ الْجَنَّةِ فَلْيَلْزَمْ الْجَمَاعَةَ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ مَعَ الْوَاحِدِ وَهُوَ مِنْ الِاثْنَيْنِ أَبْعَد».[٢]

ژباړه: څوک چې غواړي د جنت په منځ كې واوسېږي، نو د مسلمانانو د ټولنې نه دې ځان نه بېلوي، بې شكه شيطان د يوه تن سره ملګرتيا كوي او له دوو څخه لرې ګرځي.

د اسلام فقهاوو د اجماع په حجيت اتفاق كړى،[٣] خو د اجماع كوونكو په اړه يو څه اختلاف شته چې وروسته به تشريح شي.

په منصوصي مسايلو كې د اجماع ګټه

كله كله په داسې يوه مسأله باندې د علماوو اجماع كېږي چې هغه په قران يا سنت ثابته وي، نو كله چې نص يعنې د قرآن يا سنت دليل موجود وي، اجماع ته څه اړتيا ده؟

ددې پوښتنې ځواب دا دى چې كله كله د يو حكم دليل ظني يعنې خبر واحد وي. خو څه وخت چې په دې حكم باندې د فقهاوو اجماع وشي، نو همدا حكم قطعي وګرځي او بيا هيڅ مجتهد نشي كولاى چې ددې حكم مخالفت وكړي.

د اجماع كولو وړ اشخاص

د اجماع وړ اشخاص د رسول اللهﷺ د امت هغه مجتهدين دي چې د شريعت د احكامو پوهه ولري او د پېښې شوې موضوع په اړه كافي تجربه ولري، تر څو د حالاتو له غوښتنې سره سم شرعي احكام راوباسي. په هغو چارو كې چې اجتهاد ته پكې اړتيا نشته د عامو مسلمانانو په اتفاق هم د اجماع ملاتړ كېږي او همدا د جمهورو علماوو نظر دى. ځينو ويلي يوازې د اصحابو د زمانې اجماع د منلو وړ ده او بس. ځينو دا هم ويلي چې يوازې د مدينې د خلكو اجماع د اعتبار وړ ده[٤].

د اجماع درجې

اجماع څو درجې لري، خو تر ټولو قوي اجماع د اصحابو ده. داسې چې ټول اصحاب په يوه مسأله كې د يو ټاكلي نظر د منلو څرګندونه وكړي. امت ددې ډول اجماع په قطعيت او منلو اتفاق كړى او هيڅوك د اصحابو له صريحې اجماع څخه مخ نشي اړولى.

---

(١) رواه أحمد ج١ ص ٣٧٩.

(٢) رواه الترمذي في حديث عن عمر رضي الله عنه في كتاب الفتن باب ما جاء في لزوم الجماعة رقم الحديث ٢١٦٥ ورواه أحمد ج١ ص ٢٦.

(٣) په دې هكله وګوره: المستصفى للغزالي ١٨٩/١ ومسلم الثبوت للبهاري ٢١١/٢ وأصول الفقه لأبي زهرة ١٥٦.

(٤) فتح الغفار بشرح المنار د ابن نجيم حنفي ليكنه،(دار الكتب العلمية، بيروت) ص ٣٥١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دويمه درجه کې هغه اجماع راځي چې ځينو اصحابو يې د ملاتړ ښرګندونه کړې وي او نورو بيا سکوت او چوپ والی غوره کړی وي. دې ته سکوتي اجماع وايي، په دې ډول چې ځنې اصحاب په يوه موضوع کې د فتوا ورکولو په ترڅ کې خپل نظر ښرګند کړي او نور چوپ پاتې شي. دا ډول اجماع دويمه درجه لري ځکه چې چوپه خوله د وينا په ځای نه ده. همدا راز کله کله ددې لپاره هم خلک چوپ پاتې کيږي چې د نظر په سموالي باور نه لري او يا دا چې په اختلافي مسألو کې د شخړې راپارولو څخه ځان ساتي. دا ډول اجماع که څه هم د حنفيانو په وړاندې قطعي دليل دی، خو منکر يې کافر نه ګڼل کيږي.
له دې وروسته په درجه کې هغه اجماع ده چې له اصحابو را وروسته علماوو په داسې يوې مسألې اجماع کړې وي چې پخوا پکې اختلاف نه وي شوی. څرنګه چې ددې ډول اجماع په حجيت کې د فقهاوو تر منځ اختلاف دی، نو په دريمه درجه کې راځي. ځينو ويلي چې دا اجماع د سکوتي اجماع سره په درجه کې برابره ده، ځکه چې د دواړو په حجيت کې اختلاف دی.
څلورمه درجه په هغو مسألو اجماع ده چې مخکې پکې اختلاف شوی وي. د درجې پر بنسټ دا تر ټولو ښکته اجماع ده، ځکه چې اختلاف پکې ژور دی.
مرکبه اجماع: يو بل ډول اجماع هم شته چې مرکبه يې بولي. هغه داسې چې په يوه زمانه کې د يوې ټاکلې مسألې په اړه علماء په څو ډلو وويشل شي خو له اختلاف سره سره پر يو اصل باندې اتفاق ولري. بيا له دوی وروسته څوک داسې نظر وړاندې کړي چې د دوی له نظر سره مخالف او له هغه اصل سره هم ټکر ولري چې د پخوانيو علماوو تر منځ پرې اتفاق وو.
ددې بيلګه د ميراث هغه مسأله ده چې نيکه پکې د ورور سره ميراث وړي. چې په ميراث کې د نيکه په پوره برخې او يا له ورور سره په ويش اتفاق شوی. ددې معنا داده چې دواړه ډلې د نيکه په لږ يا ډېر ميراث اتفاق لري. اوس که څوک راځي او داسې نوی نظر وړاندې کوي چې نيکه په دې صورت کې د هيڅ ميراث مستحق نه دی، نو دا له اجماع څخه وتل دي.(۱)
که چېرې د علماوو د اختلاف په ترڅ کې د اتفاق کوم اصل موجود نه وي نو سمه خبره دا ده چې دې ته بيا اجماع نه ويل کيږي.(۲)

د اجماع نقلول

کله چې په يوه زمانه کې اجماع رامنځته شي، نو دغه اجماع يو قطعي دليل، د دين اصل او د احکامو سرچينه ګڼل کيږي، خو دا اجماع د راتلونکو خلکو لپاره هلته قطعي دليل

(۱) په دې هکله وګوره: فتح الغفار ۳۵۰مخ، الإحکام في أصول الأحکام للآمدي ج۱/۳۳۱ مخ.
(۲) أصول الفقه د محمد أبي زهرة ليکنه ۱٦۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدای شي چې هغوی ته په متواتر ډول ورسيږي. دا هم اړينه ده چې د ټولو مجتهدينو نظر په متواتر ډول نقل شي، كه داسې ونه شول نو اجماع قطعي نه ګڼل کيږي. اجماع هم د حديث په څېر ده. كله چې څوك له رسول اللهﷺ څخه حديث واوري نو دا حديث د هغه لپاره د قرآن په څېر قطعي دليل دی. همدا راز هغه چا ته چې حديث په متواتر ډول ورسيږي، يقين يې ورباندې راشي او د دروغو هيڅ احتمال پکې نه وي، نو دا هم قطعي دليل دی. خو كه حديث د احادو په توګه نقل شي نو غالب ګمان رامنځ ته كوي. اجماع هم همداسې ده او د نقل او سند پر بنسټ قطعي او ظني ګڼل کېدای شي[1].

د اجماع مثالونه

۱- علماوو اجماع كړې چې پنځه وخته لمونځونه ادا كول فرض دي. همدا راز د علماوو په دې اجماع ده چې د خوف او امن په دواړو حالتونو كې د سهار لمونځ په سفر او حضر كې دوه دوه ركعته دی.

۲- د دريم خليفه حضرت عثمان بن عفان په امر قرآن كريم را ټول شو چې اوس مهال زمونږ سره هم همدا مصحف دی. ټول اصحاب د خليفه له دې كار خبر شوي او پر همدې مصحف باندې يې اتفاق كړی او هيڅ مخالفت يې نه دی كړی.

علماوو د اجماع د اثبات او اړوندو مسايلو په اړه كتابونه ليكلي چې د ابن المنذر (كتاب الإجماع) او د ابن حزم (مراتب الإجماع) كتابونه د بېلګې په ډول يادولای شو.

پوښتنې:

۱- د اجماع لغوي او اصطلاحي تعريف بيان كړئ.

۲ - د قرآن او سنت په رڼا كې د اجماع حجيت روښانه كړئ.

۳- په منصوصي امورو كې اجماع څه ته وايي او د اجماع كولو وړ څوك دي؟

۴- د اجماع درجې ذكر او حكم يې بيان كړئ.

۵ – مركبه اجماع څه ته وايي او حكم يې څه دی؟

۶- كه اجماع په متواتر يا احاد ډول نقل شي، څه توپير سره لري؟

---

(۱) فتح الغفار ۳۵۵مخ، أصول الفقه د محمد أبي زهرةً ليكنه ۱۶۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قياس

د قياس تعريف

قياس په لغت کې اندازې او برابرى ته وايي.

د اصولو په اصطلاح کې د مشترك علت له مخې غير منصوصې واقعې ته د منصوصې واقعې حکم ورکول قياس بلل کېږي.

د قياس مثالونه

۱- د جمعې د لمانځه له دويم اذان څخه وروسته د خرڅولو او اخيستلو څخه د الله ﷻ د دې وينا له مخې منعه شوې، چې فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾ [الجمعة: ۹]

دا آيت څرګندوي چې د جمعې په ورځ له اذان څخه وروسته اخيستل او خرڅول ناروا دي. د نهي علت دا دى چې څوك د لمانځه په ځاى په اخيستلو او خرڅولو بوخت نشي. اجاره هم په بيعې قياس کېږي او د دويم اذان نه وروسته داسې ناروا ګڼل کېږي، لکه بيع چې ناروا ده. دا ځکه چې په مقيس (اجاره) او مقيس عليه (بيع) دواړو کې يو ډول علت پروت دى او هغه له لمانځه پرته په بل کار بوختېدل دي.

۲- د رسول الله ﷺددې وينا پر بنسټ چې فرمايي: «لَا يَرِثُ الْقَاتِلُ شَيْئاً»[1] قاتل وارث له خپل مورث څخه ميراث نشي وړلاى. موصى له هم په وژل شوي مورث قياس کېږي. د بيلګې په ډول که يو څوك د بنيګڼې په توګه د چا لپاره وصيت وکړي چې له مړينې وروسته به يې د مال يوه برخه هغه ته ورکول کېږي، بيا هغه څوك چې وصيت ورته شوى رامخکې شي او وصيت کوونکى ووژني، نو په دې کار سره د وصيت شوي **مال** له اخيستلو بې برخې کيږي. دا ځکه چې وارث او موصى له، دواړه د مورث او موصي په مال کې د برخې څښتنان دي او دواړه د مورث او موصي د مړينې لامل شوي دي، نو دواړه له ميراث څخه بې برخې کيږي.

---

(۱) أخرجه أبوداود في كتاب الديات، باب ديات الأعضاء برقم(٤٥٦٤) ، والبيهقي في السنن الكبرى بنحوه في كتاب الجنايات، باب الرجل يقتل ابنه ج ٨ ص ٣٨.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قیاس حجیت

د څلورو امامانو په شمول جمهورو فقهاوو قیاس شرعي حجت بللی او د هغې منل یې واجب ګڼلي. ددوی دلایل په دې ډول دي:

لومړی: قرآني دلایل

الله ﷻ فرمایي: ﴿هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ﴾ [الحشر: ۲]

ژباړه: الله تعالی هغه ذات دی چې د اهل کتابو کافران یې د لومړي ځل راټولولو لپاره له کورونو څخه راویستل، تاسو ګمان نه کاوه چې دوی به ووزي، او دوی ګمان کاوه چې له الله تعالی څخه د دوی منع کوونکي به ددوی قلاګاني وي، نو (د) الله ﷻ (عذاب) له داسې لوري ورته راغی چې دوی یې فکر نه کاوه، او په زړونو کې یې وېره ور واچوله، خپل کورونه یې په خپلو لاسونو او د مسلمانانو په لاسونو ورانول، نو ای د پوهې خاوندانو تاسو هم پند واخلئ.

په دې آیت داسې استدلال شوی

کله چې الله تعالی د یهودو بني نضیر قبیلې ته د پېښو شویو حالاتو او شرمېدلې ماتې یادونه وکړه بیا یې مسلمانان مخاطب کړل او ورته یې وویل، چې که تاسو هم د یهودو په څېر ناوړه عملونه ترسره کړئ، نو هرومرو به د هغوی په څېر د ناوړه پایلو او سختو ماتو سره مخ شئ. دلته په اعتبار امر شوی، او له اعتبار څخه دلته د دوو حالاتو تر منځ مقایسه او برابروالی مقصد دی چې د ورته والي په صورت کې یو ډول حکم ورکړی شي او په قیاس کې هم همدا څیز موجود دی. په قیاس کې هم مجتهد د اصل او فرعې تر منځ ورته والی (ګډه علت)پیدا کوي او د اصل حکم فرعې ته ورکوي.

له سنتو څخه دلایل

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما یو حدیث روایت کړی چې په دې ډول دی: یو چا له رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه: مور مې حج نه وو کړی او مړه شوه، آیا که زه له هغې څخه حج وکړم قبول به شي؟ هغه مبارک ورته وویل: که په مور دې پور وای او تا پرې کړی وای، نو آیا نه به قبلېده؟ نو امر یې ورته وکړ چې ورڅخه وکړه.(۱)

(۱) أخرجه النسائي في كتاب مناسك الحج، باب : الحج عن الميت الذي لم يحج برقم (۲٦۳٤).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دي حديث د قياس د حجيت لپاره داسې استدلال کيږي: رسـول اللهﷺ د الله تعـالی پـور د بنده په پور قياس کړی. نو قياس د رسول الله ﷺ په عمل مشروع شو.

له آثارو څخه دلايل

عمر بن الخطابؓ په خپل ليک کې ابو موسی اشعري رضي الله عنه ته داسې ليکلي: «... الْفَهْمَ الْفَهْمَ فِيمَا يَخْتَلِجُ فِي صَدْرِكَ مِمَّا لَمْ يَبْلُغْكَ فِي الْقُرْآنِ وَالسُّنَّةِ فَتَعَرَّفِ الأَمْثَالَ وَالأَشْبَاهَ ثُمَّ قِسِ الأُمُورَ عِنْدَ ذَلِكَ وَاعْمِدْ إِلَى أَحَبِّهَا إِلَى اللَّهِ وَأَشْبَهِهَا فِيمَا تَرَى»[۱] **ژباړه:** که د هغه څـه پـه اړه سـتا په زړه کې شک پيدا شو چې حکم يې په کتاب او سنت کې نشته، نو له خپلې پـوهې نـه کار اخله، يو بل ته ورته مسألې ولټوه او سره پرتله يې کړه. هر نظر چې درتـه د اللهﷻ پـه وړاندې غوره او حق ته نژدې ښکاره شو پر هغې عمل وکړه.

له اجماع څخه دلايل

ښکاره ده چې اصحابو رضی الله عنهم قياس منلی او پـه ډېـرو مـسايلو کـې يـې وربانـدې عمل کړی. پـر قيـاس د عمـل کولـو موضـوع د هغـوی تـر منـځ مـشهوره وه او هيچـا يـې مخالفت ندی کړی چې دا د قياس پر حجيت د هغوی اجماع بلل کيږي.

مثالونه يې په دې ډول دي:

اصحابو رضي الله عنهم د مسلمانانو د خلافت لپاره ځکه ابوبکر زيات مستحق وګڼلو چې د پيغمبر عليه السلام په ژوند کې د لمانځه د امامـت لپـاره تـر نـورو زيـات مـستحق ګڼـل شوی و، نو د دولت د چارو امامت د لمانځه پر امامت قياس شو.

عمر بن الخطابؓ ابو موسی اشعريؓ ته په قياس کولو امر کړی.

عليؓ په قتل کې د شريک ټولي قصاصول په غلا کې د شريک ټولي پـه لاس غوڅولـو قياس کړی[۲].

د قياس ارکان

قياس څلور رکنه لري او په دې ډول دي: اصل، فرع، حکم او علت.

---

(۱) سنن دارقطنی برقم (۱۵) و السنن الکبری للبيقهی برقم (۸٤٤۰٤).

(۲) أخرجه عبد الرزاق في المصنف في کتاب العقول ، برقم (۱۸۰۷۷).

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل

د اصولو په اصطلاح کې هغې پېښې ته چې په حکم کې یې نص یا اجماع راغلې وي، د قیاس اصل ویل کېږي چې "مقیس علیه" هم ورته وایي. یعنې هغه مسأله چې نور ورباندې قیاس کېږي، حکم یې باید په نص یا اجماع او یا هم په دواړو ثابت وي.

فرع

فرع هغې پېښې ته وایي چې د حکم په اړه یې په نص او اجماع کې څه نه وي راغلي او د حکم د معلومولو لپاره په بله پېښه قیاس کېږي. فرعې ته "مقیس" هم ویل کېږي.

د بېلګې په توګه مونږ د یوې نوې پېښې د حکم په اړه په نصوصو یعنې قرآن او سنت کې پلټنه وکړه خو د نوموړې پېښې حکم مو ونه موند. البته همدې پېښې ته ورته یوه بله پېښه مو پیدا کړه چې حکم یې په نص یا اجماع کې موجود و. دغه مهال موږ نوې پېښه چې حکم یې په نص او اجماع کې نشته پر هغې پېښې قیاس کړه چې حکم یې په نص کې موجود وو. نوې پېښې ته فرع ویل کېږي او پخوانۍ پېښه چې په نص کې حکم لري "اصل" بلل کېږي.

حکم

حکم د الله تعالی هغه خطاب ته ویل کېږي چې له مکلفو وګړو څخه د کوم کار کول یا نه کول غواړي یا یې مباح کوي یا کوم څیز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... ګرځوي.

وجوب، ندب، اباحت، کراهت، تحریم، صحت، فساد او داسې نور د حکم ډولونه دي. یعني د وجوب، حرمت، کراهت او بل هغه حکم، چې په نص یا اجماع سره په اصل کې ثابت شوی هغې فرعې ته هم ورکول کېږي چې د نص حکم پکې موجود نه دی.

علت

علت هغه ښکاره او معلوم صفت ته ویل کېږي چې د همدې صفت د شتون له امله شارع حکم کړی وي.

په مقیس علیه کې هغه علت چې شارع یې له امله حکم کړی وي، که په فرع کې موجود شي نو دواړه یو حکم لري، ځکه چې علت د حکم معیار دی او په دواړو کې یو شان موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علت مثال

عباده بن صامت رضی الله عنه روایت کوي: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلاً بِمِثْلٍ سَوَاءً بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ»[۱].

رسول الله ﷺ فرمايلي: سره زر په سرو زرو، سپين زر په سپينو زرو، غنم په غنمو، وربشې په وربشو، خرما په خرما او مالگه په مالگه يو برابر او لاس په لاس پلورل کېږي، او کله چې جنسونه مختلف شي، نو بيا مو چې څنگه خوښه وي هغسې يې پلورئ، خو چې لاس په لاس وي.

دې مبارک حديث دا څرگنده کړې چې په دې بيان شويو شيانو کې سود کيږي، پوښتنه داده چې آيا په جوارو او وريجو کې سود کيږي که نه؟

که وروستيو څلورو شيانو ته ځير شو نو وينو چې پيمانه او د جنس يووالی علت دی او دا علت په غنمو او وريجو کې هم شته، نو د غنمو او وريجو حکم هم د نوموړو څلورو شيانو په څېر دی. د نوموړو څلورو شيانو حکم دا وو چې يو پر بل يې بدلول په نېټه او زياتوالي حرام وو.

په دې مسأله کې غنم، وربشې، جوار او مالگه اصل دي او هر يو له نوموړو توکو څخه د اصل کېدو وړتيا لري.

همدا راز جوار او وريجې فرع دي.

حکم يې په نېټې او زياتوالي سره ددې شيانو د خرڅولو حراموالی او علت يې پيمانه او د جنس يووالی دی.

پوښتني:

۱- د قياس لغوي او اصطلاحي تعريف وکړئ او دوه مثالونه يې بيان کړئ.

۲- د قياس د حجيت په اړه د دلايلو په رڼا کې وغږيږئ.

۳- د قياس ارکان تعريف کړئ او يو مثال يې هم وواياست.

---

(۱) أخرجه مسلم ، باب الصرف و بيع الذهب بالورق نقدا ، الرقم (٤١٤٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دري دېرشم لوست:

اختلافي دلایل [۱]

اختلافي هغو دلايلو تـه ويـل کېږي چې فقهـاوو د هغې پـه حجيـت او دليـل ګڼلـو کـې اختلاف کړی وي. اختلافي دلایل په لنډ ډول داسې یادوو:

۱- استحسان

۲- د صحابي مذهب

۳- مرسله مصالح

۴- استصحاب

۵- عرف

لومړی- استحسان

استحسان په لغت کې ښه ګڼلو ته وایي.

د استحسان د اصطلاحي تعریف په اړه د فقهاوو تر منځ اختلاف دی. حنفیانو استحسان پـه دوو جلا معناګانو استعمال کړی:

۱- خفي قیاس چې د جلي قیاس په مقابل کې وکارول شي.

۲- هغه ځانګړی دلیل چې د ښکاره قیاس په مقابل کـې واقع شـي او لـه عمـومي قاعـدې څخه کوم شی استثناء کړي. دا ځانګړی دلیل کله نص، کله اجماع او کله هم یو ضـرورت وي.

د استحسان مثالونه

۱- حنفي فقهاوو ویلي: که وقف کوونکی یوه کرنیزه ځمکه وقف کړي نـو د اوبـو خـور او تګ راتګ حق هم له یادولو پرته د استحسان په بنسټ په وقف کې داخلیـږي. د قیـاس غوښتنه داده چې د بیعې په څېر دلته هم له یادولو پرته دا شیان په وقف کـې داخـل نـشي. ځکه چې ځمکه او د تګ راتګ حق دواړه جلا شیان دي.

استحسان غوښتنه کوي: د ځمکې د وقف کولو موخه داده چې له هغې ګټه واخیستل شـي او د تګ راتګ له حق پرته له ځمکې ګټه نشي اخیستل کېدای، نو د تګ راتګ حـق لـه یادولو پرته په وقف کې داسې شاملیږي، څنګه چې په اجاره کـې لـه یـادولو پرتـه شـامل ګڼل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډول بيعې باندې د وقف قياس كول ښكاره او جلي قياس دى او پر اجارې يې قياس كول خفي قياس دى، خو دلته خفي قياس په جلي قياس ځكه غوره وګڼل شو چې د خفي قياس دليل قوي دى.

۲- په معاملاتو كې يوه عامه قاعده ده چې د معدوم يا ناپيدا شوي ځيز پلورل په دې بنسټ ناروا دي چې رسول اللهﷺ فرمايلي: «وَلاَ تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ»[۱]. خو ددې سره د سَلمَ بيع روا ده، ځكه چې رسول اللهﷺ د سَلمَ بيع روا ګڼلې[۲].

په فقه كې يوه منل شوې قاعده ده چې امانت ساتونكى ضامن نه ګڼل كيږي، خو مشترك اجير سره له دې، چې د امانت ساتونكى دى، له دې قاعدې څخه مستثنى دى.

دا ځكه چې د امانت په ساتلو كې خلك كمى كوي او خلك امانت ساتلو ته اړتيا لري.

نو له دې كبله مستأجر ضامن ګڼل كيږي. البته كه مال د كوم اسماني آفت په واسطه لكه د اورلګيدنې يا زلزلې په واسطه له منځه ولاړ شي نو مستأجر ضامن نه ګڼل كيږي.

شافعي فقهاء استحسان داسې تعريفوي: استحسان د مجتهد هغه نظر ته وايي چې پر نص، اجماع او قياس د استدلال كولو پرته يې د خپل عقل پر بنسټ وركوي.

ددوى په وړاندې په استحسان عمل كول ناروا دي.

فعاليت

د استحسان په اړه د حنفي او شافعي فقهاوو تعريفونه سره پرتله كړئ او دا روښانه كړئ چې ددوى تر منځ اختلاف حقيقي دى كه لفظي؟

دويم- د صحابي مذهب

د اصولو د عالمانو په وړاندې صحابي هغه چاته ويل كيږي چې له رسول اللهﷺ سره مخامخ شوى وي، پر هغه يې ايمان راوړى وي، له هغه څخه يې زده كړه كړې وي او دومره اوږده ملګرتيا يې ورسره كړې وي چې د عرف له مخې د ملګري نوم ورته وركړى شي.

---

(۱) أخرجه أبو داود في سننه، باب في الرجل يبيع ما ليس عنده رقم الحديث : (۳۵۰۵).

(۲) أخرج البخاري في صحيحه، باب السلم في وزن معلوم، رقم الحديث (۲۱۲۵)، عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: قدم النبي صلى الله عليه و سلم **المدينة** وهم يسلفون بالتمر السنتين والثلاث فقال (من أسلف في شيء ففي كيل معلوم إلى أجل معلوم).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محدثینو له نظره صحابي هغه چا ته ویل کیږي چې د پیغمبر علیه السلام سره مسلمان مخامخ شوی وي او مسلمان مړ شوی وي.
په دې بحث کې له صحابي څخه د اصولیانو صحابي مقصد دی.

د صحابي مذهب څه معنا؟

له دې ټکي څخه مقصد د صحابي هغه فتوا او یا هغه شرعي حکم دی چې په کومه قضیه کې یې د نص او اجماع د نه شتون په صورت کې ورکړې وي.

د صحابي د مذهب حجیت

اصولیانو په دې اتفاق کړی چې د یوه صحابي مذهب پر بل صحابي حجت نه ګڼل کیږي. همدا راز اصولیانو په دې هم اتفاق کړی چې که صحابي له اهل کتابو څخه په روایت کولو مشهور نه و نو په غیر اجتهادي مسایلو کې یې نظر حجت او دلیل دی. په همدې توګه په هغه مسأله کې هم د صحابي قول حجت دی چې نورو اصحابو ورسره اختلاف نه وي کړی، خو که اصحابو په کومه اجتهادي مسأله کې سره اختلاف کړی وي نو علما پدې اړه بیا جلا نظرونه لري چې مهم یې دوه نظره دي:
لومړی: امام ابوحنیفه، امام مالك او په یو روایت کې امام احمد او نور پدې نظر دي چې د صحابي مذهب په مطلق ډول حجت دی.
دویم: امام شافعي، په یو روایت کې احمد، له حنفي فقهاوو څخه کرخي او نور په دې نظر دي چې د صحابي مذهب حجت نه دی. ځکه حجیت یو قوي دلیل ته اړتیا لري او دلته قوي دلیل نشته.

پوښتنې:

۱- د حنفیانو او شافعیانو له نظره د یو مثال په ترڅ کې استحسان تعریف کړئ.
۲- د اصولیانو او محدثینو له نظره صحابي چا ته ویل کیږي؟
۳- د صحابي د مذهب په اړه د علماوو نظریات په هر اړخیز ډول بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلافي دلايل (۲)

دريم: مرسله مصالح

د مرسله مصالحو تعريف

«**المصلحة**» په لغت کې ګټې او سم ته وايي او د فساد ضد دی. « **المرسلة**» پرېښودل شوي ته وايي.

د اصولو د عالمانو په اصطلاح کې مرسله مصالح هغو ګټو او مصلحتونو ته وايي چې شريعت نه معتبر ګڼلي وي او نه يې رد کړي وي.

دوی ته مرسله يا پرېښودل شوي، ځکه وايي چې په کولو يا نه کولو يې شرعي دليل وجود نه لري.

د مرسله مصلحت مثال:

د زندان جوړول، د پيسو چاپول او د قرآن کريم راټولول د مرسله مصالحو مثالونه دي.

د مصالحو ډولونه

مصالح په درې ډوله دي.

أ. معتبر مصلحتونه: هغه مصلحتونه دي چې کوم شرعي دليل معتبر ګڼلي وي، لکه: په قصاص سره د انسانانو د ژوند ساتنه. دا مصلحت د قرآن کريم دې آيت معتبر ګڼلی دی: ﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ [البقرة: ۱۷۹]

ب. مردود مصلحت: دا هغه ګټې او مصلحتونه دي چې کوم شرعي دليل بې اعتباره ګڼلې وي، لکه د شرابو او قمار ګټې چې د قرآن کريم دې آيت بې اعتباره ګڼلې: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [المائدة: ۹۰]

ج. پرېښودل شوي يا مرسله مصالح: ددې مصلحتونو په اړه مو لږ مخکې رڼا واچوله.

څلورم: استصحاب

استصحاب په لغت کې ملګرتيا او يوځای والي ته وايي.

د اصولو د عالمانو په اصطلاح کې د يو شي تر هغې پر پخواني حالت پرېښودلو ته وايي څو يې د بدلون لپاره دليل پيدا شي.

د استصحاب مثال

څوک چې اودس وکړي او بيا وروسته د اودس په ماتېدلو کې شکي وي، نو دا شخص اودس لرونکی شمېرل کيږي. همدا راز که له يو مجتهد نه د يو عمل په اړه پوښتنه وشي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو مجتهد له پلټنې وروسته ددې عمل د کولو یا نه کولو په اړه کوم شرعي دلیل پیدا نه کړي نو په رواوالي به یې حکم کوي. ځکه چې اصل په شیانو کې اباحت دی. الله ﷻ لومړی ټول شیان مباح پیدا کړي او ددې خبرې دلیل د قرآن کریم دا آیت دی: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا﴾ [البقرة: ۲۹]

مقلوب یا سرچپه استصحاب: دې ته وایي چې یو شی په تېره زمانه کې هم په هغه حالت وګڼل شي په کوم چې په حاضر وخت کې دی.

مثال

که چېرې د ژرندې اجاره اخیستونکی او اجاره ورکوونکی د تېرې شوې زمانې په اړه په ژرنده کې د اوبو د شتون په اړه اختلاف وکړي او شاهدان نه وي، نو ژرنده به وکتل شي. که چېرې په ژرنده کې اوبه وې، نو پخوانی وخت به په اوسني وخت قیاس شي او د اوبو شتون به په تېره شوې زمانه کې هم ثابت شي. خو که چېرې په ژرنده کې اوبه نه وې نو په تېره شوې زمانه کې به هم د اوبو په نشتوالي حکم وشی، دې ته سرچپه استصحاب وایي او د شرعي حکم د پېژندلو لپاره د مجتهد وروستۍ وسیله همدا ده.

پنځم: عرف

د عرف تعریف: عرف په لغت کې آشنا او ښېګڼې ته ویل کیږي.

عرف په اصطلاح کې هغې وینا، عمل او یا پرېښودلو ته وایي چې خلکو ښه ګڼلی وي او ورباندې عمل کوي. عرف ته عادت هم ویل کیږي.

د عملي عرف مثال هغه خرڅول او اخیستل دي چې له وینا کولو پرته په چوپه خوله تر سره کیږي.

د قولي عرف مثال د «ولد» ټکی دی چې له جینکو پرته یوازې هلکانو ته کارول کېږي، په داسې حال کې چې دا ټکی دواړو ته شامل دی. همدا راز د عرف له مخې خلک کب ته غوښه نه وایي حال دا چې کب هم یو ډول غوښه ده.

عرف داسې یوه کړنه ده چې په رامنځته کولو او ښه ګڼلو کې یې د ټولنې عام او خاص خلک لاس لري، خو اجماع بیا هغه څه دي چې یوازې مجتهدین پرې اتفاق کوي او په رامنځته کولو کې یې عام خلک کومه ونډه نه لري.

د عرف ډولونه

عرف په دوه ډوله دی: صحیح عرف او فاسد عرف.

صحیح عرف: صحیح عرف هغه ته ویل کیږي چې د کوم شرعي دلیل مخالف نه وي. حلال نه حراموي او حرام نه حلالوي. لکه د استصناع عقد یا مهر په مؤجل او معجل ډولونو وېشل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاسد عرف: فاسد عرف هغه عرف ته ویل کیږي چې حلال حرام کړي او یا حرام حلال کړي، لکه په غمونو او ښادیو کې یو لړ ناروا دودونه او رواجونه او د سود خوړلو او جوارۍ کولو رواج کېدل.

د عرف حکم

مجتهد باید د شرعي حکمونو په راویستلو کې صحیح عرف په پام کې ونیسي. همدا راز قاضي باید د پرېکړې په مهال عرف له پامه ونه غورځوي.

عرف د زماني په تېرېدو سره بدلون مومي. ډېر ځلې د زمانې تېرېدل او د عرف بدلون ددې لامل شو چې د امام ابوحنیفه او د هغه د شاگردانو تر منځ اختلاف رامنځته شي. همدا راز امام شافعي، چې کله له بغداد څخه مصر ته ولاړ، نو د مصر د عرف د بدلون پر بنسټ امام شافعي د ډېرو مسایلو په اړه خپل نظر بدل کړ. له همدې امله امام شافعي دوه مذهبه لري چې د نوي او زوړ مذهب په نامه یادیږي.

امام مالك بیا ډېر احکام د مدینې د خلکو د عمل په بنسټ بنا کړي.

د فاسد عرف په اړه باید وویل شي چې دې ډول عرف ته ارزښت ورکول روا نه دي. ځکه چې فاسد عرف د شرعي دلیل سره ټکر لري.

پوښتنې:

۱- د مصلحت لغوي او اصطلاحي تعریف له یو مثال سره بیان کړئ.

۲- د مصلحت ډولونه له مثالونو سره بیان کړئ.

۳- د یو مثال په ترڅ کې د استصحاب لغوي او اصطلاحي تعریف روښانه کړئ.

۴- سرچپه یا مقلوب استصحاب تعریف او مثال یې بیان کړئ.

۵- د استصحاب حجیت بیان کړئ او هم ووایاست چې استصحاب د شرعي دلایلو تر منځ په کومه درجه کې قرار لري؟

۶- د عرف لغوي او اصطلاحي تعریف وکړئ او د قول او عمل پر بنسټ یې ډولونه د مثال سره بیان کړئ.

۷- د صحت او فساد پر بنسټ د عرف ډولونه بیان او حکم یې روښانه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نصوصو څخه د استدلال طريقې

قرآن کريم او نبوي احاديث په عربي ژبه دي. موږ هغه وخت پـه سـمه او بـشپړه توګـه د قرآن او سنت په حکمونو پوهېـدلای شـو چې د عربـي ژبـې پـه اصـولو او د اسـتدلال پـه طريقو پوه شو. له همدې امله د اصولو علماوو د عربي ژبې د جملو د معناګـانو او دلالتونـو په اړه پراخې پلټنې کړي. ددې پلټنو په بنسټ يـې داسـې قواعـد او اصـول رامنځتـه کـړي چې پر مټ يې د شرعي نصوصو سمه پوهه تر لاسه کېدای شي.

په دې لوستونو کې به په همدې قواعدو بحث وکړو

خاص او د هغه دلالت

د خاص تعريف: خاص په لغت کې يوازې او ځانګړې ته وايي او د اصولو د عالمـانو پـه اصطلاح کې هر هغه لفظ چې يوازې په يوه معنا، پرته لـه دې چـې افـرادو تـه يـې وکتـل شي، دلالت وکړي، خاص بلل کېږي.

د تعريف تشريح: که لفظ په يو شخص باندې دلالت وکړي لکه احمد او يا په نـوع کـې په يو فرد باندې دلالت وکړي، لکه سړی او يا پـه جنس کـې پـه يـو فـرد بانـدې دلالـت وکړی، لکه انسان يا هم په ګڼو ټاکلو افرادو باندې دلالت وکـړي، لکـه درې او لـس، نـو خاص بلل کيږي.

خاص لکه څنګه چې په ذواتو، لکه احمد او موټر دلالت کوي، همداسې په معناګانو لکـه پوهه، صبر او رښتينولی هم دلالت کوي.

د خاص ضد عام بلل کيږي چې بيان به يې وروسته راشي.

د خاص مثالونه

د قسم په کفاره کې الله ﷻ فرمايي: ﴿ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ﴾ [المائدة: ۸۹]

۱- په دې آيت کې د ثلاثة لفظ خاص دی، په قطعـي ډول پخپلـه معنـا دلالـت کـوي او د زياتوالي او کموالي احتمال نه لري. نو آيت دا معنا ورکوي: چا چې غلام د آزادولو لپـاره ونه موند يوازې درې ورځې روژه نيول پرې واجب دي او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- رسول الله ﷺ فرمايي: «فِيْ لَا يَرِثُ الْقَاتِلُ شَيْئاً». دې حديث د پسونو د زكات نصاب څلوېښت وټاکه او دا يې هم وويل چې په څلوېښتو پسونو کې يو پسه زكات کېږي. څرنګه چې دا دواړه لفظونه (څلوېښت او يو)خاص دي، نو هيڅ زياتوالی او کموالی پکې نشي کېدای.

خو که داسې دليل را پيدا شي چې د خاص د تأويل غوښتنه کوي، نو په خاص کې به تأويل کېږي، لکه حنفي فقهاوو چې ويلي: په دې حديث کې مقصد پسه او يا د هغه قيمت دی، نو د دواړو ورکول صحيح دي.

د خاص حکم: کله چې په يو نص کې خاص لفظ راشي، نو په قطعي ډول پخپله معنا دلالت کوي، مګر دا چې يو دليل د تأويل يا بلې معنا غوښتنه وکړي.

مطلق، مقيد، أمر او نهی د خاص ډولونه دي.

مطلق

مطلق هغه لفظ دی چې په غير مقيد فرد باندې دلالت کوي، لکه سړی او مرغه.

د مطلق حکم

تر هغې چې د مطلق د مقيد کېدو لپاره دليل موجود نشي، مطلق پخپل اطلاق باندې پاتې کيږي. د بېلګې په ډول د الله ﷻ په دې وينا کې: ﴿وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا﴾ [المجادلة: ۳] د رقبه لفظ مطلق دی او د ايمان قيد پکې نشته، په دې بنسټ د خطا قتل په اړه د قرآن ددې آيت ﴿وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ﴾ [النساء: ۹۲] له امله به نومووړې مطلقه رقبه د ايمان په شرط نه مقيده کيږي.

مقيد

مقيد هغه لفظ ته وايي چې په مقيد فرد باندې دلالت وکړي، لکه مسلمان سړی او سپين مرغه.

د مقيد حکم

مقيد چې په کوم شي دلالت کوي په هغه عمل کول واجب دي. د بېلګې په ډول د النساء سورت پدې آيت کې: ﴿وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا﴾ [النساء:۹۲] د خطا قتل په کفاره کې د مؤمن غلام ازادول فرض شوي. په دې آيت ﴿فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ﴾ کې غلام د ايمان په صفت سره مقيد شوی ځکه نو د کافر غلام په ازادولو سره کفاره نه ادا کيږي او بايد چې په مقيد باندې عمل وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

أمر

له چا څخه د يو کار د کولو غوښتل په داسې بڼه چې غوښتونکی ځان لوړ وګڼي، د اصولو په اصطلاح کې امر بلل کېږي. په دې بنسټ التماس او دعا امر نه بلل کېږي، ځکه چې التماس د دوو هم رتبه کسانو تر منځ صورت مومي او دعا له لوړ رتبه شخص څخه د ټيټ رتبه شخص غوښتنې ته وايي، ځکه نو يو هم امر نه ګڼل کيږي.

د امر حکم

امر د خاص يو ډول دی او تر څو چې اړوونکې نښه موجوده نشي په وجوب دلالت کوي، نو د الله ﷻ دا وينا چې: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ﴾ [الجمعة: ٩] د آذان پر مهال د جمعې لمانځه ته په بيړې کولو حکم کوي.

خو که داسې نښه او قرينه وموندل شي چې له خپلې معنا څخه د امر د اړولو غوښتنه کوي، نو د امر معنا به هماغه وي چې قرينه يې غوښتنه کوي، لکه د الله پاک دا وينا چې فرمايي: ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ﴾ [الجمعة: ١٠] د جمعې له لمانځه وروسته په ځمکه کې ګرځېدل او د حلال رزق پلټنه د الله پاک په پيرزوينه يو مباح کار دی. که چېرې دا امر د وجوب لپاره وګڼل شي، نو اباحت به په تکليف بدل شي او په آيت کې ياده شوې د الله ﷻ پېرزوينه به بې معنا پاتې شي. په حقيقت کې د پېرزوينې يادونه هغه اړوونکې قرينه ده چې امر يې له وجوب څخه اباحت ته اړولی.

نهې

څوک له يوو کار څخه په داسې بڼه منع کول چې منع کوونکی ځان لوړ وګڼي دا منع د اصولو په اصطلاح کې نهې بلل کېږي.

د نهې حکم

کوم شی چې د نهې په واسطه په مطلق ډول منع شي، ځان ساتل ترې واجب او ترسره کول يې حرام دي، ځکه چې نهې د خاص له ډولونو څخه ده او يوازې په تحريم دلالت کوي. لکه د الله ﷻ دا وينا: ﴿وَلاَ تُنكِحُواْ الْمُشِرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُواْ﴾ [البقرة: ٢٢١] چې له مشرک سړي سره د واده کولو په حرمت دلالت کوي. همدا راز د قرآن کريم دا آيت: ﴿وَلاَ يَحِلُّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَكُمْ أَن تَأْخُذُواْ مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا﴾ [البقرة: ٢٢٩] له مېرمنې څخه د مهر د بېرته اخيستلو په حرمت دلالت کوي.

که چېرې داسې قرينه وموندل شي چې نهي له خپلې ټاکلې معنا (منع کول) څخه واړوي، نو د نهي معنا له قرينې سره سم بدلون مومي، لکه د قرآن کريم دا آيت چې فرمايي: ﴿رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا﴾ [آل عمران:٨] په دې آيت کې نهي د دعا په معنا ده، ځکه دلته له لوړ رتبه څخه د ټيټ رتبه غوښتنه ده او غوښتونکی ځان ټيټ بولي.

عام او د هغه دلالت

د عام تعريف: عام هغه لفظ ته وايي چې د اصلي لغوي معنا له مخې په ډېرو افرادو باندې په شامل ډول (په يو وخت)دلالت وکړي.

عام لفظونه: د اصولو علماوو له پلټنې وروسته هغه لفظونه او عبارتونه په ډاګه کړي چې د اصلي وضعي معنا له مخې په عموم دلالت کوي. مهم يې په لاندې توګه تشريح کوو:

١- د کل او جميع لفظ: رسول اللهﷺ فرمايي: (كُلُكُمْ رَاعٍ وَكُلُكُمْ مَسْؤُوْلُ عَنْ رَعْيَتِهِ)

همدا راز الله پاک فرمايي: ﴿خَلَقَ لَكُم مَّا فِي الأَرْضِ جَمِيعاً﴾ [البقرة: ٢٩]

٢- هغه مفرد چې د جنس په تعريفي « الف، لام» سره معرفه شوی وي، لکه د قرآن کريم دا آيت: ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ﴾ [النور: ٢].

٣- هغه جمع چې د جنس په تعريفي «الف، لام» سره معرفه شوې وي، لکه د بقرة سورت دا آيت: ﴿وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلاَثَةَ قُرُوَءٍ﴾ .

۴- د (ما) او (من) ټکي لکه د قرآن کريم په دې آيت کې: ﴿وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَئًا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ﴾ [النساء: ٩٢] په همدې ډول د قرآن کريم دا آيت: ﴿وَأُحِلَّ لَكُم مَّا وَرَاء ذَلِكُمْ أَن تَبْتَغُواْ بِأَمْوَالِكُم﴾ [النساء: ٢٤]

۵- نکره چې د نفي په سياق کې راشي، لکه د رسول اللهﷺ دا وينا: «لَا ضَرَرَ وَ لَاضِرَارَ»[(١)].

په همدې ډول د قرآن کريم دا آيت: ﴿لا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾[البقرة: ١٥٦].

(١)- أخرج البيهقي في السنن الكبرى عن عمرو ابن يحيى المازنى عن أبيه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا ضرر ولاضرار ج ٦ ص ١٥٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عام حکم

فقهاء په دې متفق دي چې عام خپلو ټولو افرادو ته ورشاملیږي. که د ځینو افرادو په تخصیص دلیل ونه موندل شي، نو په ټولو افرادو د عام حکم تطبیقیږی. همدا رنګه فقهاء په دې هم یو دي چې که د عام ځینې افراد د کوم دلیل له مخې خاص شي، نو په پاتې افرادو یې دلالت ظني ګرځي او په بل ظني دلیل یې تخصیص روا دی.

له تخصیص نه وړاندې د عام په دلالت کې د فقهاوو اختلاف دی چې آیا قطعي دی که ظني؟ هم دا چې په ظني دلیل تخصیص کېدای شي او که نه؟

د حنفي عالمانو په شمول د فقهاوو یوه ډله وایي: هغه عام چې تخصیص شوی نه وي، دلالت یې قطعي دی، نو په ظني دلیل یې تخصیص روا نه دی. له همدې امله په قرآن کریم کې راغلی عام په احادو حدیثونو نه تخصیص کیږي، ځکه چې تخصیص د نسخې یو ډول دی او د قرآن نسخ په آحادو حدیثونو روا نه ده.

د شافعي عالمانو په شمول د فقهاوو یوه بله ډله په دې نظر ده چې عام له تخصیص وړاندې او وروسته په دواړو حالتونو کې ظني الدلالت دی. ځکه نو په دواړو حالتونو کې یې په ظني دلیل تخصیص کول روا دي.

په همدې بنسټ چې له تخصیص وړاندې د عام په دلالت کې اختلاف دی. فقهاوو په یو شمېر زیاتو مسألو کې اختلاف کړی. د یوې ډلې په نظر په قرآن کې ټول راغلي عام الفاظ قطعي الدلالت دي او په آحادو حدیثونو یې تخصیصول روا نه دي. د بلې ډلې په نظر نوموړي الفاظ ظني الدلالت دي او په آحادو حدیثونو یې تخصیص جایز دی.

پوښتنې:

۱- د خاص لغوي او اصطلاحي تعریف وواياست او د خاص العین، خاص النوع او خاص الجنس لپاره مثالونه وړاندې کړئ.

۲- د خاص حکم بیان کړئ.

۳- د لاندې اصطلاحاتو معنا او حکم د یو مثال سره روښانه کړئ.

مطلق، مقید، امر او نهي.

۴- عام تعریف کړئ او هم د عام څلور الفاظ د مثال سره بیان کړئ.

۵- د عام حکم څه دی؟ ددې اختلاف په اړه د فقهاوو نظریات بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حکم (۱)

الله ﷻ انسان پیدا کړ او د شریعت په رالېږلو يې د ژوند نظام، حلال او حرام ورته روښانه کړل، تر څو په عدالت پرېکړه وکړي. اسلامي شریعت په حقیقت کې د شرعي احکامو ټولګه ده. نو راځئ چې لومړی په دې ځان وپوهوو چې حکم څه ته وايي او کوم کوم ډولونه لري؟

د حکم تعریف

حکم په لغت کې منعې ته وايي او قاضي ته ځکه حاکم ویل کېږي چې خلک له ظلم څخه منعه کوي.

د اصولیانو تعریف: حکم د الله تعالی هغه خطاب ته ویل کېږي چې له مکلفو وګړو د کوم کار کول یا نه کول غواړي، یا يې مباح کوي، یا کوم څیز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... ګرځوي.

د تعریف شننه

د الله ﷻ خطاب: خطاب په لغت کې د دوو کسانو تر منځ خبرو ته وايي چې د یو بل پوهولو لپاره ترسره کېږي. دلته ورڅخه مقصد همدا دی. د (الله ﷻ) په لفظ سره د بل چا سره خبرې له دې تعریف څخه وځي.

د مکلفینو کړه وړه: هغه عقیده، وینا او عمل چې له مکلف مسلمان څخه صادرېږي.

مکلف: بالغ، عاقل چې په خبرو پوهېږي.

غوښتنه: د امر په ټکو د څه کولو غوښتل او د نهي په ټکو منع کول.

اباحت یا اختیار ورکول: د یو کار کول او نه کول، یو ډول ګڼل.

د حکم مثالونه

۱- د کولو غوښتنه: الله ﷻ فرمايي: ﴿أَوْفُواْ بِالْعُقُودِ﴾ [المائدة: ۱] په دې خطاب کې د ژمنو د پوره کولو غوښتنه ده چې د مکلفینو فعل دی.

۲- د نه کولو غوښتنه: الله پاک فرمايي: ﴿لَا يَسْخَرْ قَومٌ مِّن قَوْمٍ﴾ [الحجرات: ۱۱] په دې خطاب کې له ملنډو وهلو څخه د خلکو منع کول دي چې دا هم د مکلفینو فعل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- اختیار ورکول: ﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ﴾ [الممتحنة:۱۰]، په دې خطاب کې د مسلمانو ښځو د نکاح کولو په اړه مکلفینو ته اختیار ورکول دي.

۴- **وضعي حکم:** رسول اللهﷺ فرمايلي: «لايَرِثُ الْقَاتِلْ»(۱) د پیغمبر علیه السلام دا حدیث چې په حقیقت کې د الله ﷻ له خوا وحي ده، د قتل په هکله دی. په دې حدیث کې د مورث قتلول له میراث څخه د قاتل مانع ټاکل شوی دی، او مانع ټاکل وضعي حکم دی.

د فقهاوو په وړاندې حکم د الله تعالی د هغه خطاب اثر دی چې د مکلفو وګړو په کړو وړو پورې اړه لري، د څه کول یا نه کول ورڅخه غواړي، یا یې مباح کوي، یا کوم څیز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... ګرځوي.

په لومړي مثال ﴿أَوْفُواْ بِالْعُقُودِ﴾ کې د اصولیانو په وړاندې حکم د ژمنو د پوره کولو غوښتنه ده او د فقهاوو په وړاندې د ژمنو د پوره کولو وجوب دی، ځکه غوښتنه واجبول دي چې اثر یې وجوب دی. همدا راز په دویم مثال کې حکم د ملنهو وهلو منع کول دي چې اثر یې حرمت دی. په دریم مثال کې حکم د نکاح اباحت دی چې اثر یې د نکاح مباح کېدل دي. په څلورم مثال کې قتل له میراث څخه د محرومیت سبب ګرځول دي چې اثر یې له میراث څخه عملاً محرومېدل دي.

يادونه

هغه څه چې په قرآن ثابت دي هغه په مستقیمه توګه د الله تعالی د خطاب اثر دی، او هغه څه چې په سنتو، اجماع او قیاس ثابت دي هغه هم د الله تعالی د خطاب اثر ګڼل کېږي، ځکه د سنتو، اجماع او قیاس ثبوت هم په قرآن راغلی، نو په حقیقت کې حاکم یوازې الله تعالی دی. او موږ سنت، اجماع او قیاس ځکه منو چې الله ﷻ یې د منلو امر کړی او هغه څه چې ددوی په وسیله ثابتیږي له قرآن څخه سرچینه اخلي.

د شرعي حکم ډولونه

شرعي حکمونه په دوه ډوله دي:

تکلیفي حکمونه او وضعي حکمونه.

---

(۱) أخرجه الترمذي في سننه، باب إبطال ميراث القاتل، وصححه الألباني، (دار إحياء التراث العربي ـ بيروت) ج٤ ص ٤٢٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکلیفي حکم

د تکلیفي حکم تعریف: تکلیفي حکم د الله تعالی هغه خطاب دی چې د مکلفو وګړو په کړو وړو پورې اړه لري، د څه کول، نه کول ورڅخه غواړي، یا یې مباح کوي.

د تکلیفي حکم ډولونه

د تکلیفي حکم د ډولونو په اړه د فقهاوو تر منځ اختلاف دی.

جمهور علماء وایي چې تکلیفي حکم دا پنځه ډولونه لري: فرض، واجب، مندوب، مباح، مکروه او حرام.

زموږ د حنفي مذهب عالمان رحمهم الله په دې نظر دي چې تکلیفي حکم اووه ډولونه لري: فرض، واجب، مندوب، مباح، تنزیهي مکروه، تحریمي مکروه او حرام.

اوس به ددې ډولونو په تفصیلاتو خبرې وکړو.

واجب

د واجبو تعریف: د لغت له مخې واجب د لازم په معنا دی. د پرېوتونکي په معنا هم راځي، لکه چې د دېوال د راپرېوتو پر مهال وایي: وجب الحایط.

واجب په اصطلاح کې هغه عمل ته وایي چې کوونکی یې د ثواب او پرېښودونکی یې د سزا وړ ګرځي. د جمهورو په وړاندې واجب او فرض دواړه یوه معنا او یو حکم لري.

زموږ د حنفي مذهب عالمان رحمهم الله دلیل ته په کتو سره د فرض او واجبو تر منځ توپیر کوي. که چېرې دلیل ظني وي، لکه: د قربانۍ ثبوت چې په آحاد حدیث شوی، نو فعل واجب ګڼل کیږي او که چېرې دلیل قطعي وي، لکه د لمانځه فرضیت چې په قرآني آیتونو ثابت شوی، نو عمل فرض ګڼل کیږي. ددې توپیر په اساس د حنفیانو په وړاندې واجب له فرضو څخه ټیټه درجه لري. له همدې امله د واجبو د پرېښودونکي سزا د فرضو له پرېښودونکي څخه کمه ده. همدا راز له فرضو څخه منکر کافر ګڼل کیږي، خو له واجبو څخه منکر کافر نه ګڼل کیږي.

پوښتنې:

۱- د فقهاوو او اصولیانو له نظره د شرعي حکم لغوي او اصطلاحي تعریف وکړئ.

۲- د جمهورو او حنفیانو له نظره د تکلیفي حکم تعریف او ډولونه بیان کړئ.

۳- د واجب لغوي او اصطلاحي تعریف بیان او د حنفیانو په وړاندې د واجبو او فرضو توپیر روښانه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حکم (۲)

مندوب

د مندوب تعریف: ندب په لغت کې د یوو مهم کار لپاره بللو ته وایي.

مندوب په اصطلاح کې هغه عمل ته ویل کېږي چې کوونکي ته یې ثواب شته، خو پرېښودونکي ته یې عقاب نشته. د مندوب ځینې ډولونه داسې دي چې په پرېښودلو یې بنده ملامت ګڼل کیږي.

مندوب ته سنت، مستحب، نفل، تطوع، احسان او فضیلت هم ویل کېږي. دا ټول لفظونه د معنا په لحاظ سره نژدې دي او هغه عمل ته ویل کیږي چې کول یې غوره خو اجباري نه وي.

مندوب ګڼې درجې لري

د مندوب لوړه درجه سنت مؤکد دی. سنت مؤکد هغه عمل ته ویل کېږي چې رسول الله ﷺ ورباندې همیشه والی کړی وي او ډېر لږ یې پرېښې وي، لکه د سهار د لمانځه دوه رکعته سنت چې پرېښودونکی یې ملامت ګڼل کیږي.

په دې پسې د غیر مؤکدو سنتو درجه ده. دا هغه سنت دي چې رسول الله ﷺ ترسره کړي، خو دوام یې ورباندې نه وي کړی، لکه د مازدیګر له لمانځه مخکې څلور رکعته نفل لمونځ ادا کول.

په دې پسې د هغو سنتو درجه ده چې د فضیلت، ادب او زوایدو سنتو په نامه یادېږي، لکه د ژوند په عامو چارو کې د پیغمبر علیه السلام د عاداتو او هغو کارونو پیروي کول چې له هغه مبارک څخه د یو انسان په توګه صادر شوي وي. مثالونه یې په خوراک، څښاک او ویده کېدو کې د رسول الله ﷺ پیروي کول دي.

مکروه

د مکروه تعریف

مکروه په لغت کې بد ګڼل شوي ته وایي.

مکروه په اصطلاح کې هغه عمل ته ویل کیږي چې پرېښودونکي ته یې ثواب شته، خو کوونکي یې د سزا وړ نه ګرځي.

د حنفیانو پر وړاندې مکروه په دوه ډوله دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنزيهي مکروه: هغه مکروه ته ويل کېږي چې پرېښودونکي ته يې ثواب وي او کوونکي ته يې سزا نه وي، لکه د جمهورو د تعريف په څېر.

د بېلګې په ډول په ولاړه اوبه څښل تنزيهي مکروه دي ځکه چې د ابوسعيد خدريﷺ په روايت کې رسول اللهﷺ په ولاړه د اوبو څښل منع کړي[(١)].

تحريمي مکروه: تحريمي مکروه هغې عمل ته ويل کېږي چې په ظني دليل ورڅخه خلک منع شوي وي.

د حنفيانو په وړاندې دا مکروه د واجب په مقابل کې قرار لري. له حرام څخه په ټيټه درجه کې راځي او منکر يې نه کافر کېږي.

مثال يې د چا په بيعې باندې بيع کول او د چا په خطبې (مرکې) باندې مرکه کول دي ځکه چې رسول اللهﷺ فرمايي: «وَلَا يَبِيعُ الرَّجُلُ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ وَلَا يَخْطُبُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ»[(٢)]

دا حديث خبر واحد دی نو ظني دليل دی.

حرام

د حرامو تعريف

حرام په لغت کې ممنوع ته وايي او د جمهورو په اصطلاح کې هغه عمل ته ويل کېږي چې پرېښودونکي ته يې ثواب او کوونکی يې د سزا وړ ګرځي. حنفيانو هم د حرامو تعريف همداسې کړی، خو يو شرط يې ور زيات کړی او هغه دا چې حرام به په قطعي دليل ثابت وي.

د حرامو مثالونه خورا زيات دي، لکه د شرک حراموالی، د زنا، سود او نورو حراموالی.

وضعي حکم

د وضعي حکم تعريف

د الله پاک خطاب چې يو شی د بل شي لپاره سبب، شرط او يا مانع وګرځوي.

ددې مقصد دا دی چې الله پاک موږ ته حکمونه رالېږلي او د حکم د ثبوت لپاره يې دلايل ټاکلي. د بېلګې په ډول يو حکم د خپل سبب په پيدا کېدو، د شرطونو په پوره

(١)أخرجه مسلم في كتاب الأشربة ، باب في الشرب قائما برقم (٢٠٢٥).

(٢) أخرجه البخاري في باب لا يبيع على بيع أخيه برقم : (٢٠٣٣).

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدو او د مانع په له منځه تلو، منځته راځي. همدا راز د سبب او شرط په له منځه تلو او د مانع په پيدا کېدو له منځه ځي.
دې ته وضعي حکم ځکه وايي چې د شارع له خوا کېښودل شوی. دا شارع دی چې د لاس پرې کولو لپاره يې غلا کول سبب ګڼلی، د لمانځه د صحت لپاره يې اودس شرط ګڼلی او د مورث وژل يې د ميراث د اخيستلو مانع ګرځولي.
وضعي حکم درېو ډولو ته وېشل شوی: سبب، شرط او مانع.

سبب

په هر هغه شي باندې، چې بل شي ته رسېدل کېږي، سبب نومېږي.
سبب په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کېږي چې په موجود کېدو يې حکم موجودېږي او په له منځه تلو يې حکم له منځه ځي.
د مثال په توګه د روژې د مياشتې په ليدل کېدو د روژې نيول واجبيږي، الله ﷻ فرمايي: ﴿فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ [البقرة: ۱۸۵].

شرط

د شرط تعريف
شرط هغه شي ته ويل کېږي چې له وجود پرته يې شی نه بشپړېږي او د شي په حقيقت کې داخل هم نه وي.
شرط په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کېږي چې په له منځه تلو يې حکم له منځه ځي، خو په موجود کېدو يې حکم هرو مرو منځته نه راځي.
د شرط مثال: اودس کول د لمانځه لپاره شرط دی. الله ﷻ فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ [المائدة: ٦]. که چېرې اودس نه وي لمونځ نه کېږي خو د اودس د شتون سره هرو مرو لمونځ نه موجودېږي.

مانع

د مانع تعريف:
د دوو شيانو تر منځ پردې ته مانع ويل کېږي.
مانع په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کېږي چې په شتون يې حکم منځ ته نه شي راتلای.
يعنې کله د حکم سببونه پوره وي او بايد حکم موجود شي خو د يو مانع له امله حکم منځته نه راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلګې په ډول که پلار خپل ځوی ووژني، نو قصاص کېږي پرې نه، ځکه دلته يو مانع منځته راغلی او هغه د پلارولۍ اړيکه ده، چې د قصاص مانع ګرځي.

فعاليت

د ليکل شوي مثال په څېر راتلونکي هر يو حکم ته دوه مثالونه وليکئ:

مثال: فرض: ۱ـ په يوه ورځ کې پنځه وخته لمونځ فرض دی.

۲ ـ هغه څوک چې د حج کولو توان لري، ادا کول يې ورباندې فرض دي.

فرض: ۱ ـ

۲ ـ

واجب: ۱ ـ

۲ ـ

تنزيهي مکروه: ۱ ـ

۲ ـ

تحريمي مکروه: ۱ ـ

۲ ـ

حرام: ۱ ـ

۲ ـ

پوښتنې:

۱- د ندب لغوي او اصطلاحي معنا روښانه کړئ.

۲- د مندوب درجې بيان کړئ.

۳- د حنفيانو په وړاندې د تحريمي او تنزيهي مکروه تر منځ څه توپير دی؟

۴- د جمهورو او حنفيانو له نظره د حرام تعريف روښانه کړئ.

۵- وضعي حکم څه ته وايي؟ ولې ورته وضعي وايي او ډولونه يې کوم دي؟

۶- د سبب، شرط او مانع لغوي او اصطلاحي تعريفونه د مثال سره بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتوا

د فتوا تعریف

د فتوا تکی د (أفتاه فی الأمر) څخه اخیستل شوی. معنا یې ده: چاره یې ورته بیان او روښانه کړه، فتوا هغه نظر ته وایي چې فقیه یې وړاندي کوي.

د فتوا اصطلاحي تعریف: یو چا ته د پېښې شوې مسألې په اړه د دلیل پر بنسټ د الله ﷻ حکم څرګندولو ته فتوا وایي.

مفتي: هغه عالم ته وايي چې خلکو ته د پېښو شويو مسألو په اړه شرعي حکم بيانوي.

مستفتي: د يوې پېښې په اړه د شرعي حکم پوښتونکي ته وايي.

د فتوا اهميت او ارزښت

افتا خورا ارزښت لرونکی او د درناوي وړ منصب دی. له همدې کبله الله پاک په قرآن کريم کې د فتوا ورکولو دنده خپل ځان ته منسوبه کړي او فرمايي: ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ﴾ [النساء: ۱۷٦]

په لومړيو کې ددې دندې ترسره کول د خواږه پيغمبرﷺ دنده وه. هغه عليه السلام به د الله پاک له وحې سره سم خلکو ته فتوا ورکوله او په خورا روښانه او لنډ ډول به يې خلکو ته د هغوی پوښتنې ځوابولې.

مفتي د رسول اللهﷺ په مقام کې قرار لري. رسول اللهﷺ په دې اړه فرمايي: «إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَ إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُورِّثُوْا دِيْنَاراً وَ لَا دِرْهَماً إِنَّمَا وَرَّثُوْا الْعِلْمِ »[۱]، بې شکه علماء د انبياوو وارثان دي او انبياوو دينار او درهم په ميراث نه دي پرېيښي، بلکې يوازې علم يې په ميراث پرېښی.

مفتي د احکامو په بيانولو کې د رسول اللهﷺ استازی دی. رسول اللهﷺ فرمايي: «أَلاَ لِيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ مِنْكُمُ الْغَائِبَ»[۲]، خبر اوسئ! حاضر دې غايب ته (خبره) ورسوي.

څرنګه چې مفتي د الله پاک احکام خلکو ته بيانوي، نو دا دنده ستر مسؤليت هم دی. الله ﷻ د هغه چا لپاره چې له خپله ځانه په الله ﷻ پسې خبرې تړي د سخت عذاب وعده کړې او دا کار يې يو ډول شرک بللی. الله ﷻ فرمايي: ﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ [الأعراف: ۳۳]. **ژباړه:** ای محمده! دوی ته ووايه زما رب چې کوم شيان حرام

---

(۱) أخرجه أبو داود في كتاب العلم، باب في فضل العلم

(۲) أخرجه البخاري في كتاب العلم، باب قول النبي ﷺ: رب مبلغ أوعني من سامع، ومسلم في كتاب القسامة والمحاربين، باب تغليظ تحريم الدماء والأعراض والأموال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، هغه دادي: د بې حيايۍ چارې که ښکاره وي او که پټې ګناه او د حق پـر خـلاف تېرى او دا چې له الله ﷻ سره تاسې کوم څوک شريک کړئ چې د هغـه لپـاره يـې کـوم سند نه دى نازل کړى او دا چې د الله ﷻ په نوم داسې کومه خبره وکړئ چې د هغـې پـه باب تاسې معلومات ونه لرئ چې هغه په حقيقت کې کړې ده.

رسول الله ﷺ په دې اړه فرمايلي: «مَنْ أُفْتِيَ بِغَيْرِ عِلْمٍ كَانَ إِثْمُهُ عَلَى مَنْ أَفْتَاهُ»[1]

چاته چې په ناپوهۍ فتوا ورکړل شوه ګناه يې په هغه چا ده چې فتوا يې ورکړې.

سلفو صالحينو به تل کوښښ کاوه چې د شرعي مسايلو پوښتونکي نـورو تـه ولېـږي او د سختې اړتيا پرته به يې فتوا ورکولو ته زړه نه ښـه کـاوه. هغـوى بـه لـه علـم پرتـه لـه فتـوا ورکولو څخه خلک زيات وېرول.

د فتوا ورکولو حکم

فتوا ورکول پنځه حالتونه لرى:

۱- هغه مهال د فتوا ورکول واجب دي چې مفتي د فتوا په مسأله پوه وي، ځواب ويلـو تـه اړتيا هم وي، پر حکم د عمل کولو وخت هم رسېدلى وي او په سيمه کې بـل مفتـي هـم نه وي. په داسې حالاتو کې فتوا ورکـول ددې آيـت پـر بنسـټ واجـب دي: ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ﴾ [آل عمران: ۱۸۷]. **ژباړه:** دغو اهل کتابو ته هغه کلکه وعده وريادده کـړه چې الله ﷻ ورڅخه اخيستې وه چې تاسې به د کتاب لارښوونې پـه خلکـو کـې هـرو مـرو خوروئ او هغه به نه پټوئ ، خو هغو کتاب شاته وغورځاو او هغه يې پـه لـږه بيـه وپلـوره، څومره ناکاره راکړه ورکړه ده چې دوى يې کوي.

د رسول الله ﷺ دا وينا هم ددې غوښتنه کـوي: «مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ أَلْجَمَهُ اللهُ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»[2]، له چا څخه چې د يو علم په هکله پوښتنه وشوه، او ده هغه پټ کـړ، نـو د قيامت په ورځ به د اور په قيضه قيضه کړاى شي.

۲- کله چې مفتي د فتوا ورکولو وړ وي، خو په سيمه کې بل مفتي شتون ولـري او هـم د فتوا ورکولو اړتيا شديده نه وي، نو فتوا ورکول مستحب دي.

۳- فتوا ورکول هغه مهال حرام دي چې ځواب ورکوونکى په شرعي حکـم پـوه نـه وي، کـه څـه هـم فتوا يې له شريعت سره برابره وي. يا د فتوا ورکولو مقصد دنيوي ګټې او يا هم د نفس غوښتنه وي.

---

(۱) أخرجه أبوداود، باب التوقي من الفتيا (دار الكتاب العربي ، بيروت)، ج ۳ ص ۳۵۹.

(۲) أخرجه أبوداود في كتاب العلم، باب كراهية منع العلم والترمذي في أبواب العلم،بـاب مـا جـاء فـي كتمـان العلـم، وقـال حديث حسن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- که پوښتنه دداسې مسألې په اړه وي چې پېښه شوې نه وي او فرضي بڼه ولري نو پداسې موضوعاتو کې فتوا ورکول مکروه دي. سلفو صالحینو په داسې موضوعاتو کې بحث کول بد ګڼل او ویل به یې: پرې یې ږدی تر څو پېښې شي.

۵- فتوا ورکول هغه وخت مباح ګڼل کېږي چې مفتي د فتوا وړ وي، موضوع هم داسې وي چې پېښېدل یې شوني وي خو د فتوا د ځواب لپاره وخت زیات وي. په داسې حالاتو کې فتوا ورکول روا دي.

د مفتي شرطونه

څرنګه چې مفتي د الله جلاله او رسول صلی الله علیه وسلم حکم خلکو ته بیانوي نو باید لاندې شرطونه پکې پوره وي:

۱- مفتي باید مسلمان، بالغ، عاقل او عادل وي. پر دې شرطونو باندې د علماوو اجماع ده. کافر، مرتد او هغه څوك، چې د ایمان ماتوونکی عمل یې ترسره کړی وي، د فتوا ورکولو وړ نه دی. همدا راز کوچنی، لیونی، اعتقادي فاسق، عملي او قولي فاسق د فتوا ورکولو وړ نه بلل کېږي.

۲- مفتي باید په ور وړاندې شوې مسأله علم ولري، د هغې په هکله له شرعي دلایلو څخه خبر وي، د پخوانیو علماوو نظریات، په دې هکله باید ورته معلوم وي، څو د اجماع په خلاف فتوا ورنکړي.

۳- مفتي باید د فقهې په اصولو عالم او د متفق علیها او اختلافي دلایلو او په ځانګړې ډول د قیاس په اړه هم علم ولري.

۴- مفتي باید به عربي ژبه، نحوې او صرف عالم وي، ځکه د فتوا مأخذونه په عربي ژبه دي، نو د عربي له پوهې پرته په سمه توګه شرعي حکم ته رسېدل ناشوني دي.

۵- مفتي باید د اسلامي شریعت په مقاصدو پوه وي او د خلکو د مصلحتونو، حالاتو او دودونو په اړه معلومات ولري، ځکه ځینې احکام د مصلحتونو، حالاتو او دودونو په بدلون، بدلون مومي.

۶- مفتی باید د ور وړاندې شوې مسألې په ټولو اړخونو ځان پوه کړي، د پوښتل شوې صورت څخه هر اړخیز تصور ولري، څو د هغه سره مناسب حکم اظهار کړی شي.

پوښتنې:

فتوا، مفتي او مستفتي چا ته ویل کېږي؟

د فتوا د ارزښت او اهمیت په اړه معلومات ورکړئ.

په بېلابېلو وختونو کې د فتوا ورکولو په اړه رڼا واچوئ.

د مفتي شرطونه کوم کوم دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت

اسلامي ښوونه او روزنه

دولسم ټولگی

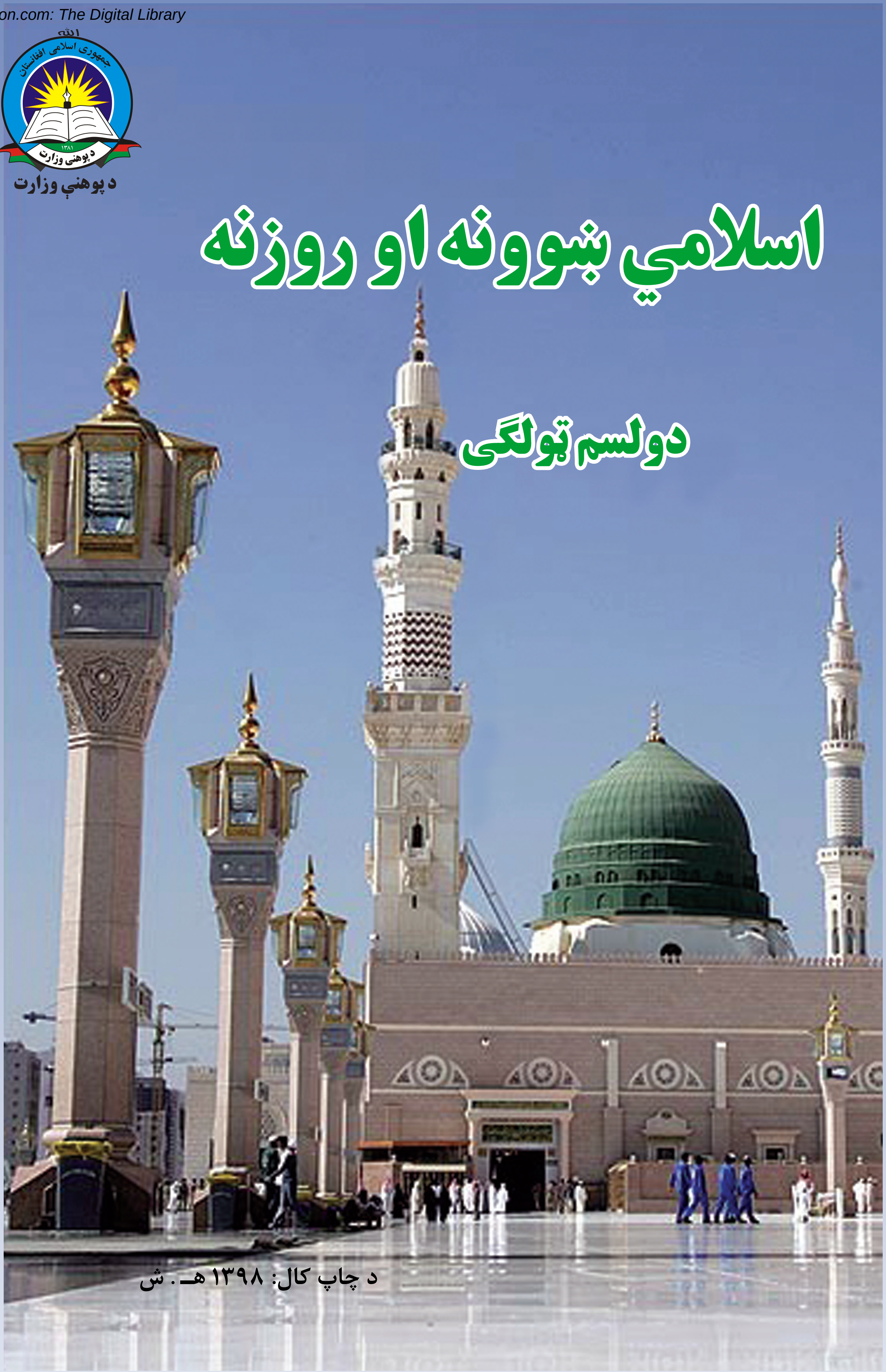

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش

اسلامي ښوونه او روزنه - دولسم ټولگی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی　　دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې　　هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی　　د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو　　د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي　　پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي　　هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي　　لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به　　لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر　　وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې وزارت

اسلامي ښوونه او روزنه

دولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ .ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: اسلامي ښوونه او روزنه

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د اسلامي زده کړو برخې د درسي کتابونو مؤلفین

اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډیټ دیپارټمنت غړي

ټولګی: دولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپخونه:

بریښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلند کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښېونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له درباره څخه دوی ته په دې سپېڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library